

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**JAMES BOND FİMLERİNİN İNSAN İSTİHBARATI AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet EGRİ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üy. Filiz KATMAN

OCAK 2019

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Enstitümüz Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler İngilizce Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Tezli Yüksek Lisans Programı **Y1612.300005** numaralı öğrencisi **Ahmet EGRİ**'nin "**JAMES BOND FİLMLERİNİN İNSAN İSTİHBARATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**" adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 24.09.2018 tarih ve 2018/26 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Tezli Yüksek Lisans tezi 28.01.2019 tarihinde kabul edilmiştir.

	<u>Unvan</u>	<u>Adı Soyadı</u>	<u>Üniversite</u>	<u>İmza</u>
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi	Filiz KATMAN	İstanbul Aydın Üniversitesi	
Asıl Üye	Prof. Dr.	Ragıp Kutay KARACA	İstanbul Aydın Üniversitesi	
Asıl Üye	Doç. Dr.	Şakir DİNÇŞAHİN	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	
Yedek Üye	Prof. Dr.	Hatice Deniz YÜKSEKER	İstanbul Aydın Üniversitesi	
Yedek Üye	Doç. Dr.	Ateş USLU	İstanbul Üniversitesi	

ONAY

Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans “James Bond Filmlerinin İnsan İstihbaratı Açısından Değerlendirilmesi” adlı tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (.../.../2019)

Ahmet EGRİ
İmza

ÖNSÖZ

İstihbarat literatürünün en önemli ve araştırılması en zor konularından biri olan insan istihbaratının incelendiği bu tezin başlangıcından itibaren fikirleri ile yazarın amatör dünyasına profesyonel bakış açısı kazandıran; zamanında ve doğru müdahaleleri ile tezin redaktörlüğünde önemli payı bulunan; yardımseverliği ve uzlaşmacı yaklaşımı ile bir öğretim üyesinin en önemli meziyetlerini kendisinde bulduğum Sayın Hocam Dr. Öğr. Üyesi Filiz KATMAN 'a derin saygılarımı ve içten teşekkürümü arz etmeyi bir borç bilirim.

OCAK 2019

Ahmet EGRİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Evreni.....	3
1.2. Tez Argümanı ve Amacı.....	4
1.3. Araştırma Metodolojisi ve Tekniği	4
1.4. Tez Kaynakları	6
1.5. Tez Planı.....	6
2. İNSAN İSTİHBARATI VE ÖNEMİ	7
3. İNSAN İSTİHBARATINDA KULLANILAN YÖNTEMLER.....	12
3.1. Ajanların İşe Alınması (<i>Recruitment</i>)	12
3.1.1. Başvuru yöntemi	12
3.1.2. Teklif yöntemi	14
3.2. Ajanların Eğitilmesi	16
3.3. Sadakat Yemini/Andı (<i>Oath of Allegiance</i>).....	17
3.4. Maske (<i>Cover</i>)	20
3.4.1. Resmi maske (Official cover).....	20
3.4.2. Gayri resmi maske (Non official cover)	21
3.5. Casus Angaje Edilmesi (<i>Spy Handling</i>)	22
3.6. Temas-Buluşma (<i>Meeting</i>) Yöntemleri.....	28
3.6.1. Cansız posta kutusu (<i>Dead drop</i>)	28
3.6.2. Canlı iletişim- (<i>Live drop</i>).....	29
3.6.3. Fırça teması (<i>Brush pass</i>).....	31
3.7. Takip ve Tarassut (<i>Chase-Surveillance</i>)	32
3.8. Kod Adı (<i>Code name</i>) ve Takma Ad (<i>Alias</i>) Kullanmak	34
3.9. Çalışma Disiplini ve Gizlilik Prensipleri.....	35
4. JAMES BOND FİLMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	39
4.1. Dr.No Filminin Değerlendirilmesi.....	41
4.2. Rusya'dan Sevgilerle (<i>From Russia With Love</i>) Filminin Değerlendirilmesi.....	43
4.3. Altınparmak (<i>Goldfinger</i>) Filminin Değerlendirilmesi	45
4.4. Yıldırım Harekatı (<i>Thunderball</i>) Filminin Değerlendirilmesi	45
4.5. İnsan İki Kere Yaşar (<i>You Only Live Twice</i>) Filminin Değerlendirilmesi.....	46
4.6. Kraliçe'nin Hizmetinde (<i>On Her Majesty's Secret Service</i>) Filminin Değerlendirilmesi.....	47
4.7. Ölümsüz Elmaslar (<i>Diamonds Are Forever</i>) Filminin Değerlendirilmesi.....	47
4.8. Yaşamak İçin Öldür (<i>Live and Let Die</i>) Filminin Değerlendirilmesi	48

4.9. Altın Tabancalı Adam (The Man With The Golden Gun) Filminin Değerlendirilmesi.....	48
4.10. Beni Seven Casus (The Spy Who Loved Me) Filminin Değerlendirilmesi	48
4.11. Ay Harekatı (Moonraker) Filminin Değerlendirilmesi.....	49
4.12. Senin Gözlerin İçin (For Your Eyes Only) Filminin Değerlendirilmesi	49
4.13. Ahtapot (Octopussy) (1983) Filminin Değerlendirilmesi	50
4.14. Ölüme Bir Bakış (A View to a Kill) Filminin Değerlendirilmesi.....	51
4.15. Gün Işığında Suikast (The Living Daylights) Filminin Değerlendirilmesi.....	51
4.16. Öldürme Yetkisi (Licence to Kill) Filminin Değerlendirilmesi	53
4.17. Altıngöz (Goldeneye) Filminin Değerlendirilmesi	55
4.18. Yarın Asla Ölmez (Tomorrow Never Dies) Filminin Değerlendirilmesi	56
4.19. Dünya Yetmez (The World is not Enough) Filminin Değerlendirilmesi	56
4.20. Başka Bir Gün Öl (Die Another Day) Filminin Değerlendirilmesi.....	57
4.21. Casino Royale Filminin Değerlendirilmesi.....	57
4.22. Quantum of Solace Filminin Değerlendirilmesi.....	58
4.23. Skyfall Filminin Değerlendirilmesi	60
4.24. Spectre Filminin Değerlendirilmesi	61
5. SONUÇ.....	64
KAYNAKLAR	68
ÖZGEÇMİŞ.....	80

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASIS	: <i>Australian Secret Intelligence Service</i> (Avustralya Gizli İstihbarat Servisi)
CIA	: <i>Central Intelligence Agency</i> (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı)
CSIS	: <i>Canadian Security Intelligence Service</i> (Kanada Güvenlik İstihbarat Servisi)
FBI	: <i>Federal Bureau of Investigation</i> (ABD Federal Araştırma Bürosu)
GRU	: <i>Glavnoye Razvedyvatel'noye Upravleniye</i> (Sovyet Rusya Askeri İstihbarat Teşkilatı)
KGB	: <i>Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti</i> (Sovyet Rusya Devlet Güvenlik Komitesi)
MI5	: <i>The Security Service</i> (Birleşik Krallık Güvenlik Servisi)
MİT	: Türkiye Millî İstihbarat Teşkilâtı
MOSSAD	: <i>HaMossad leModi'in uleTafkidim Meyuhadim</i> (İsrail İstihbarat ve Özel Operasyonlar Enstitüsü)
MUHABERAT	: <i>El Muhaberatül Ammetü</i> (Ürdün Genel İstihbarat Direktörlüğü)
NSA	: <i>National Security Agency</i> (ABD Milli Güvenlik Ajansı)
OSS	: <i>Office of Strategic Services</i> (ABD Stratejik Hizmetler Ofisi)
SIS (MI6)	: <i>Secret Intelligence Service</i> (Birleşik Krallık Gizli İstihbarat Servisi)
SVR	: <i>Sluzhba Vneshney Razvedki</i> (Rusya Dış İstihbarat Teşkilatı)

JAMES BOND FİMLERİNİN İNSAN İSTİHBARATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZET

James Bond filmleri sinema sektöründe özel bir yere sahiptir. Yarım asrı aşan bir süredir vizyonda gösterilen bu filmler popüler kültürün yanı sıra akademik camianın da dikkatini çekmekte ve yıllardır hakkında birçok farklı akademik araştırma yapılmaktadır. James Bond filmleri espionaj konulu olmasına rağmen bu filmlerin şimdiye kadar istihbarat açısından yeteri kadar değerlendirilmediği açıktır. Bu tez çalışmasında James Bond filmleri insan istihbaratı açısından değerlendirilmiştir. “James Bond filmleri insan istihbaratı açısından gerçeği yansıtmakta mıdır?” sorusuna insan istihbaratında kullanılan gerçek verilerden yola çıkılarak yanıt aranmıştır. Tez argümanı James Bond filmlerinin insan istihbaratını doğru bir şekilde yansıtmadığı üzerine kurulmuştur. Araştırma metodu olarak niteliksel veriler film sahneleri ile karşılaştırılmış ve yorumlanmıştır. 24 (yirmi dört) filmde toplam 58 (elli sekiz) sahnenin insan istihbaratı açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *James Bond, Film, İstihbarat, İnsan İstihbaratı, Espionaj*

EVALUATION OF JAMES BOND FILMS IN TERMS OF HUMAN INTELLIGENCE

ABSTRACT

James Bond films have a special place in a movie sector. These movies which have been shown in screen for over half a century, have attracted academic society, apart from popular culture, and have been done a lot of different academic research about them for years. Although James Bond movies' subject is based on espionage, it's obvious that these movies have not been evaluated enough in terms of intelligence till now. In this thesis James Bond movies were evaluated in terms of human intelligence. The question of "Do the James Bond movies reflect the reality of human intelligence?" have been sought an answer by real data which have been used in human intelligence. The thesis argument is based on the fact that James Bond films do not accurately reflect human intelligence. As a research method, qualitative data were compared and interpreted with film scenes. A total of 58 (fifty-eight) scenes were evaluated in 24 (twenty-four) films in terms of human intelligence.

Keywords: *James Bond, Film, Intelligence, Human Intelligence, Espionage.*

1. GİRİŞ

James Bond filmleri 60 (altmış) yılı aşkın bir süredir sinema sektöründe varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Espiyonaj ile alakalı başka hiçbir film bu kadar uzun bir süre ekranlarda kalma başarısını gösterememiştir. Kurgusal olsun veya olmasın sinema tarihi boyunca birçok ajanın hayatı beyaz perdeye aktarılmıştır ancak hiçbir ajanın kod adı 007'nin geniş kitlelere yayılan popülaritesini yakalayamamıştır. “Benim adım Bond, James Bond” klişe repliği ile hafızalarda yer edinen James Bond filmlerine ilgi oldukça yüksektir. Örneğin 2012 yılında çekilen *Skyfall* filmi, dünya çapında 1 (bir) Milyar Doların üzerinde gişe hasılatı yakalamıştır (Box Office Mojo, 2018). Dünya nüfusunun yarısının en az bir James Bond filmi izlediği (Black, 2002, s.110) şeklinde yorumlar yapılmaktadır. Filmlerin müdavimleri arasında birçok ünlü kişi de yer almaktadır. Hatta İngiliz Kraliyet Ailesi'nde bu filmlere katılım neredeyse bir gelenek haline gelmiştir. Örneğin; Pren Charles, *Octopussy* (ThamesTv, 2018), *A View To Kill* (ThamesTv, 2018), *Licence to Kill* (Parker, 2018) ve *Skyfall* (Mattson, 2012); Kraliçe Elizabeth, *Casino Royale* (Ap Archive, 2015) ve *Die Another Day* (AFP, 2012); Pren Harry, *Spectre* (ScreenSlam, 2015) filmlerinin prömiyerlerine katılmışlardır. James Bond'un Hollywood camiasında da prestij açısından oldukça önemli olduğu serinin bir sonraki James Bond filminin çekimlerine başlanmadan önce medyada James Bond karakterini kimin canlandıracağı yönündeki haberlerden anlaşılabilmektedir. Hatta bu konuda toplumun nabzını ölçmek açısından istatistiki çalışmalar dahi yapılmaktadır. Örneğin İngiltere'de yapılan bir çalışmaya göre araştırmaya katılanların çoğu bir sonraki James Bond karakterinin Idris Elba'nın canlandırması gerektiğini belirtmişlerdir (YouGov, 2018).

Film sektöründe bir kült haline gelen James Bond filmleri zaman içerisinde akademik camianın da dikkatini çekmiş James Bond filmleri akademik açıdan incelenmeye başlanmış ve hakkında kitaplar, makaleler ve tezler yazılmıştır. Hatta Uluslararası James Bond Çalışmaları Dergisi-*(International Journal Of James Bond Studies)* adında akademik tabanlı bir yayın da çıkarılmaya başlanmıştır. Yapılan akademik

alışmalara bakıldığında James Bond filmlerinin araştırmacılara birçok veri sağladığı söylenbilir. İlk filmlerinde soğuk savaş yıllarını son filmlerinde siber güvenlik tehlikelerini konu edinen ve başrol karakteri James Bond'un farklı ülkelerde farklı kimliklerde görev yapması ve her filmde kendisine eşlik eden yardımcı oyuncuların değişmesi sonucu akademik çalışmalarda filmlerin jeopolitik açıdan değerlendirilmelerinin (Dodds, 2003), (Black, 2004), (Racioppi ve Tremonte, 2014) ve James Bond ve/veya diğer oyuncu karakterlerinin analizlerinin (Pua ve Hiramoto, 2018), (Cox, 2006), (Lawless, 2014), (Pua, 2018), (Garland, 2009), (Neuendorf, Gore, Dalessandro, Janstova ve Snyder-Suhy, 2010) ağırlığı dikkat çekmektedir. Bu araştırmaların yanı sıra filmlerde kullanılan çeşitli ticari markaların incelenmesi (Cooper, Schembri ve Miller, 2010), (Arslan ve Köse, 2010), (Barut, 2009); filmlerde geçen şiddet sahnelerinin değerlendirilmesi (McAnally, Robertson, Strasburger, ve Hancox, 2013); filmlerin kültürel politikasının incelenmesi (Anderson, 2017); film jeneriklerinin incelenmesi (Bilgi, 2018) gibi bir çok farklı araştırmaya konu olmuştur. Her ne kadar James Bond filmleri konusu itibariyle bir espionaj filmi olmasına rağmen bu filmlerin istihbarat açısından akademik olarak tam anlamıyla ele alınmadığı dikkati çekmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar çok az olmakla birlikte James Bond filmlerinin istihbarat dünyasında gerçekte var olan ile kurgulanan arasındaki bağlantısını inceleyen (McCrisken ve Moran , 2018) bir çalışma yapılmıştır. İnsan istihbaratını öğrencilere anlatmak için espionaj konulu filmlerin ele alındığı bir akademik araştırmada ise James Bond karakterinin gerçeği yansıtmadığı; dolayısıyla başka filmleri incelemenin insan istihbaratını öğrencilere anlatmada daha yararlı olacağı belirtilmiştir (Cozine, 2015, s.81). Eski Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı (*Central Intelligence Agency-CIA*) alışanları ile röportaj yoluyla yapılan başka bir akademik çalışmada ise James Bond karakterinin çok gösterişli olması ve takım oyununa uymaması nedeniyle CIA'de en fazla 5 (beş) dakika tutunabileceğinden bahsedilmektedir (Escobar III, 2015,s.12). Akademik camiada süregelen gerçek ile kurgu arasındaki tartışmaya istihbarat teşkilatları, teşkilat başkanları ve ajanlar da tarihsel süreç içerisinde katılmışlardır. CIA (2018) resmî internet sitesinde yer alan sıkça sorulan sorular bölümünde "Casus kimdir? Özel ekipman kullanan James Bond gibi gizli ajanlar var mıdır?" sorusuna yer vermekte ve cevap olarak aslında casusların kendi ülkelerindeki bilgileri dışarıya aktaran kişiler

oldukları, CIA memurlarının görevlerinin bu casusları angaje etmek oldukları, bu memurların bazen tehlikeli görevlerde bulunmaları gereği bir takım özel araç gereçlere sahip olabildiklerini ancak genellikle heyecan verici olmayan işlerde yer aldıkları belirtilerek aslında sorduğu soruya tam anlamıyla ne evet ne de hayır diyebilmiştir. CIA (2018) tarafından düzenlenen; popüler kültürde rol oynayan önemli sinema yapımlarının ele alındığı kurguya karşı gerçek (*Reel vs Real*) adındaki panele James Bond karakterini canlandıran aktör Daniel Craig de davet edilmiş ve konunun uzmanları tarafından gerçek bir istihbarat memurunun nasıl davranması gerektiği hakkında kendisine bilgi verilmiştir. Panelde ayrıca gerçek espionaj faaliyetlerinin daha az tehlike ve daha çok gizlilik üzerine odaklandığı da belirtilmiştir. Bu görüşmeyi, Daniel Craig'in 2019 yılındaki James Bond filminde ekranlarda daha iyi performans sergilemesi için CIA yetkililerinden espionaj taktikleri aldığı şeklinde yorumlayanlar da olmuştur (Daniélou, 2018). Eski CIA ajanı Robert Baer (2012) gerçek espionaj işinin James Bond filmlerinden daha karmaşık olduğunu belirtmiştir. *Secret Intelligence Service-SIS-MI6* (Birleşik Krallık Gizli İstihbarat Servisi) Başkanı Alex Younger James Bond'un vatanseverlik, enerjik olma ve azim gibi özelliklerini taşımasına rağmen duygusal zekâ, hukuka saygı ve takım oyunu gibi değerlere uymadığından dolayı MI6'nın işe alım süreçlerinden geçemeyeceğini belirtmektedir (Alleyne-Lawler, 2017). Dolayısıyla James Bond filmleri üzerine hem akademik camiada hem de istihbarat alanındaki yetkili kişilerin açıklamalarında hep bir gerçek ile kurgunun kıyaslaması göze çarpmaktadır. Bu tez çalışmasında da süregelen bu kıyaslamanın daha özelden insan istihbaratı açısından değerlendirilmesi yapılacak ve "James Bond filmleri insan istihbaratı açısından gerçeği yansıtmakta mıdır?" sorusuna yanıt aranacaktır.

1.1. Araştırma Evreni

Akademisyenlerin James Bond filmlerini incelerken çalışma evreni olarak farklı şekilde konuya yaklaştıkları görülmektedir. Araştırmalarını 1 (bir) adet James Bond filmi ile sınırlayanlar (Cox, 2006), (Dodds, 2006), (Anderson, 2017), (McMillan, 2015), (Citron, 2011) birkaç James Bond filmi inceleyenler (Chapman, 2017), (Jones, 2017) veya- akademik çalışmanın yapıldığı güne kadar çekilen- tüm James Bond filmlerini ((Pua ve Hiramoto, 2018), (Shin ve Namkung, 2008), (Lawless,

2014), (McAnally, Robertson, Strasburger ve Hancox, 2013), (Neuendorf, Gore, Dalessandro, Janstova ve Snyder-Suhy, 2010) ele alanlar şeklinde genellikle 3 (üç) şekilde bir yol izlediklerini söylemek mümkündür. Bu tez çalışmasında da değerlendirmenin daha kapsamlı bir şekilde yapılabilmesi açısından 2018 yılına kadar çekilmiş olan tüm resmi 24 (yirmi dört) James Bond filmi çalışma evreni olarak seçilmiştir.

1.2. Tez Argümanı ve Amacı

Tez argümanı James Bond filmlerinin insan istihbaratını doğru yansıtmadığı üzerine kurulan bu tez çalışmasının ana amacı James Bond filmlerini insan istihbaratı açısından doğru bir zemine oturatarak hem istihbarat literatüründe hem popüler alanda süregelen filmlerin gerçeği yansıtıp yansıtmadığı tartışmasındaki boşluğu bir nebze olsun doldurmaktır. Tezin alt amaçları arasında insan istihbaratının gerçekte nasıl olması gerektiğini James Bond filmleri üzerinden açıklığa kavuşturmak, insan istihbaratının doğru bir şekilde algılanmasını sağlamaktır.

1.3. Araştırma Metodolojisi ve Tekniği

Film analiz yöntemlerine bakıldığında filmlerin gerçekleri yansıtıp yansıtmadığı veya yansıtıyorsa ne derece doğru yansıttığı ile ilgili herhangi bir metodoloji bulunmamaktadır. Bu nedenle akademisyenler filmleri gerçek olaylar ile tahlil ederlerken hem nesnel hem de öznel birtakım değerlendirmelere tabi tutmakta ve karşılaştırma yapmaktadırlar. Tarihi olayların anlatıldığı filmler, biyografik filmler, belgeseller genellikle bu tür karşılaştırmaların odağında yer alan film türleridir. İstihbarat çalışmalarında espionaj konulu filmlerin gerçekleri yansıtıp yansıtmadığına yönelik yapılan çalışmalara bakıldığında da genellikle yazar(lar)ın tecrübe ve bilgilerine dayanan yorumlar yaptıkları görülmekte ve yoruma dayalı karşılaştırma yaptıkları dikkati çekmektedir. Yapılan karşılaştırma filmin içerisinde yer alan bir tarihe, film karakter(ler)inin ismine, yaşına, cinsiyetine veya yazarın tecrübe ederek gözlemlediği bir olay gibi doğruluğu sınanabilen bir olguya yönelik yapıldığında nesnel bir değerlendirme; konunun ele alış biçimi, film karakterlerin yapısı, olay örgüsü gibi doğruluğu veya geçerliliği tartışılabilen bir olguya yönelik

yapıldığında ise öznel bir değerlendirme olmaktadır. Örneğin; Kirli Sırlar (*The Good Shepherd*) adlı CIA'nın tarihini anlatan filmin içerisinde geçen Sovyet sığınmacısının isminin Mironov değil Yuri Nosenko olduğu ve bu kişinin 1950'lerde değil 1964'te iltica ettiği; bu kişiye işkence yapıldığı ancak filmde gösterildiği şekliyle herhangi bir uyuşturucu madde verilmediği; CIA'nın filmde gösterildiği gibi Yale Üniversitesi'nin Kurukafa ve Kemikler Cemiyetinin (*Skull And Bones Society*) bir uzantısı olmadığı çünkü CIA direktörü Allen Dulles'un Yale Üniversitesine değil Princeton Üniversitesine gittiği şeklinde doğruluğu veya yanlışlığı ispatlanabilen değerlendirmeler olduğu gibi filmde CIA'de çalışmanın insanları adeta bir canavara çeviren, ruhlarını kaybetmesine yol açan bir kurum gibi gösterilmesinin de yanlış olduğu yönünde tartışmaya açık değerlendirmeler de yapılmıştır (Dujmovic, 2008, s. 29-30). Benzer şekilde aynı filmin birkaç CIA (2007) tarihçisi tarafından yapılan değerlendirmesinde ise film içerisinde yer alan karakterlerin isimleri, görevleri, gittikleri okullar gibi detayların CIA'deki gerçek verilerle karşılaştırması tablo halinde sıralanmış ve genel görüş olarak filmin gerçekleri çarpıtmaktan öteye gitmediği sonucuna varılmıştır. Casus Oyunu (*Spy Game*) adlı başka bir espionaj filminin değerlendirilmesinde ise filmin bir sahnesinde CIA içerisinde cep telefonlarının kullanıldığını ancak gerçekte CIA'nın duvarlarının radyo dalgalarını engelleyecek şekilde dizayn edildiği ve dolayısıyla bunun mümkün olmadığı ayrıca filmde gösterilenin aksine yaka kartı olmadan çalışanların bina içerisinde dolaşamayacakları şeklinde nesnel değerlendirmelerle birlikte; filmde CIA'nın; başlarında hantal birkaç beceriksizin önderlik ettiği kurum olarak gösterildiği halbuki CIA çalışanlarının hukuka bağlı ve en yetenekli insanlardan meydana gelen bir organizasyon olduğu belirtilerek öznel yargılamalara da gidilmiştir (Johnson, 2008, s.20-23).

Bu tez çalışmasında insan istihbaratında kullanılan yöntemlerin doğru bir şekilde James Bond filmlerinde yer alıp almadığı ile ilgili değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu değerlendirmelerin daha nesnel olması için öncelikle insan istihbaratının ne olduğu açıklanmış ve insan istihbaratında kullanılan yöntemlerin gerçek verilere dayanılarak açıklanması yapılmış daha sonra James Bond filmleri bu yöntemler-standartlar doğrultusunda ele alınmıştır.

1.4. Tez Kaynakları

Tezde açık kaynaklardan elde edilen veriler kullanılmıştır. Akademik makaleler, kitaplar, arşiv kayıtları, istihbarat teşkilatlarının web sitelerinden elde edilen bilgiler, videolar ve James Bond filmlerinin satın alma yolu ile elde edilmesi araştırma kaynaklarını oluşturmaktadır.

1.5. Tez Planı

Bu tez, çalışma hakkında genel bilgi verilen “Giriş”; İnsan istihbaratının tanımının yapıldığı ve önemine yer verildiği “İnsan istihbaratı ve Önemi”; gerçek verilerden yola çıkılarak oluşturulan “İnsan İstihbaratında Kullanılan Yöntemler”; James Bond filmlerinin ele alındığı “James Bond Filmlerinin Değerlendirilmesi” ve “Sonuç” şeklinde toplam 5 (beş) başlık altında toplanmıştır.

2. İNSAN İSTİHBARATI VE ÖNEMİ

İstihbarat veya espionaj (*espionage*) faaliyetleri 20.yüzyıla kadar insan faktörünün tekelinde yürütülmüştür. Tarih boyunca devletler birbirlerinin askeri, siyasi, ekonomik vb. sırlarını elde etmek için ajanlarını kullanmışlardır. 20.yüzyıldan itibaren bu sırların öğrenilmesinde teknolojik gelişmeler de kullanılmaya başlanmış ve insan istihbaratı espionaj faaliyetlerinin bir kolu haline gelmiştir. İki dünya savaşı ve ardından yaşanan Soğuk Savaş dönemi ile 20.yüzyıl espionaj faaliyetlerinin hem askeri hem de sivil olarak altın çağını yaşadığı dönemlerdir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Birleşik Krallık (İngiltere), Rusya gibi büyük devletler istihbarat teşkilatlarına yaptıkları reformlarla bu yüzyılda çeki düzen vermişler ve halihazırdaki istihbarat teşkilatlarının temelini gene bu yüzyılda atmışlardır. 21. yüzyıla 11 Eylül 2001 Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan eylemler damga vurmuş ve süper güç sayılan ABD'nin böylesine büyük bir saldırıyı önleyememesinin altında yatan sebepler sorgulanmaya, istihbarat teşkilatları ve bunların çalışma disiplinleri mercek altına alınmaya başlanmıştır. Bu amaçla oluşturulan komisyonun yayınlamış olduğu raporun tavsiye kararlarında CIA Direktörlüğünün; insan istihbaratı kapasitesini şekillendirerek gizli servise yeni bir dönüşüm kazandırması, yabancı şehirlerde çok daha iyi kamufle olabilen personelin istihdam etmesi; ABD Federal Araştırma Bürosu (*Federal Bureau of Investigation-FBI*) için ise ajanlar, analistler, dilbilimciler ve gözlem uzmanlarından oluşan özel ve entegre bir işgücü kurması gerektiğine vurgu yapılmıştır (Kean, 2004, s.415-426). Yani eylemin faturası istihbarat zafiyeti başlığında insan istihbaratının yeterli ve etkili bir şekilde kullanılmamasına çıkarılmıştır. Özellikle günümüzde terör örgütlerinin karmaşık yapısı, bu örgütlerin dünyanın birçok ülkesinden taraftar toplayabilmesi ve üyelerinin teknik takibe yakalanmamak için teknolojiden uzak bir yaşam sürmeleri insan istihbaratına olan ihtiyacı artırmıştır. CIA ve El Muhaberatül Ammetü-Muhaberat (Ürdün Genel İstihbarat Direktörlüğü) adına çalışan bir doktorun, El-Kaide'nin yönetim kademesine sızdırılması ve oradan sürekli bilgi transfer etmesi insan istihbaratının pratikte ne kadar önemli rol oynadığının; bu kişinin daha sonra El-Kaide safına geçmek suretiyle canlı bomba eylemi gerçekleştirerek CIA ve Muhaberat çalışanı toplam 7 (yedi) kişinin ölümüne sebebiyet vermesi ise (Warrick, 2012, s.76-

173) insan istihbaratının doğru bir şekilde yönetilememesinin nelere yol açabileceğinin bir göstergesidir.

Günümüzde istihbarat teşkilatları tarafından birçok farklı haber alma yöntemi (teknik istihbarat, elektronik istihbarat, sinyal istihbaratı, açık kaynak istihbaratı vb.) kullanıldığından dolayı ajanların elde etmiş oldukları haberler literatüre, insan istihbaratı (*human intelligence-humint*) olarak girmiştir. Teknolojik yeniliklerin istihbarat teşkilatlarınca haber alma vasıtası olarak kullanımının artması ile birlikte espionaj faaliyetlerinde insan istihbaratının önemi sorgulanmaya başlanmıştır. Literatüre de yansıyan bu tür tartışmalar devam etmekle birlikte espionaj faaliyetleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde teknik istihbarat ve insan istihbaratının birbirlerinin alternatifi değil tamamlayıcıları olduğu rahatlıkla söylenebilir. Espionaj faaliyetleri salt teknolojik ekipmanlar kullanılarak elde edilemez. Örneğin istihbarat açısından şüpheli hareket ve temasları belirlenen bir şahsın takip edilmesinde drone teknolojisi kullanılabilir. Drone'daki kameralar ile şahıs anbean görüntülenebilir. Ancak şahsın yeryüzünden metro istasyonuna inmesi ve uygun bir yerde (WC kabini gibi) kılık kıyafetini değiştirerek metro ile seyahat etmesi sonrasında nasıl bir takip faaliyeti yürütülebilecektir? İstihbarat dünyasının olağan akışında buna benzer hile ve yöntemler (*tradecraft*) oldukça yaygın şekilde kullanılmaktadır. İstihbaratın diğer türleri istihbarat teşkilatlarına bilgi akışı sağlayabilir ancak bu bilgilerin kasten gönderilip gönderilmediği, manipüle edilip edilmediği gibi hususlar ancak bu bilgileri sağlayan organizasyonların içine sızma (*infiltration*) operasyonları yapılarak anlaşılabilir. Her ne kadar istihbarat teşkilatları elde ettikleri bilgilerin çoğunu açık kaynaklardan elde etseler bile; devletlerin en yüksek güvenli binalarında, kapalı kapılar ardında, özel oluşturulmuş izole odalarda başka hiçbir yerde bulunamayacak olan gizli belgelerin elde edilmesi, buralarda yapılan konuşmaların aktarılması için insan istihbaratı yönteminden daha efektif çalışan başka bir yol bulunmamaktadır. Tarihte birçok kritik haber çok zor şartlar altında görev yapan ajanlar tarafından elde edilmiş ve bunun neticesinde birçok ülke stratejilerinde değişikliğe gitmiştir. Sovyet Rusya ajanı Richard Sorge'un elde ettiği bilgiler neticesinde Japonya'nın değil Nazi Almanyası'nın Sovyet Rusya'ya saldırı yapacağını Stalin'e bildirmesi sonucu askeri kuvvetlerin doğru yere kaydırılması (Encyclopaedia Britannica, 2018); dönemin Suriye Devlet Başkanı Amin El Hafız'la arkadaş olabilecek kadar kamufle olmuş ve

getirmiş olduğu bilgiler neticesinde-ölümünden sonra-İsrail'in Golan Tepeleri'nde başarı kazanmasına yardımcı olan İsrail casusu Eli Cohen (B. Green, 2015) bu ajanlara örnek verilebilir.

Günümüzde de istihbarat teşkilatlarının insan kaynağına karşı yapmış oldukları vurgu dikkat çekicidir. Örneğin MI6 (2018) yayınlamış olduğu resmi tanıtım videosunda teşkilatın bir sürü sofistike teknoloji kullandığını fakat çalışmalarının odak noktasının insan istihbaratı olduğunu açıkça belirtmiştir. CIA'in ilk kadın direktörü Gina Haspel yapmış olduğu yemin töreninde CIA'in geleceğinden bahsederken sürekli bir gelişim halinde olunması gerekliliğine vurgu yapmış ve bunun, yabancı dil yeterliliğinin üst düzeye çıkarılması, ortaklıkların güçlendirilmesi ve yabancı ülkelere daha çok istihbarat memurunun gönderilmesi ile mümkün olabileceğine değinerek yönetim stratejisinde donanımlı insan kaynağına daha çok önem vereceğini vurgulamıştır (CIA, 2018). MI6, *The Security Service*-MI5 (Birleşik Krallık Güvenlik Servisi) ve *The Government Communications Headquarters*-GCHQ (Birleşik Krallık Devlet İletişim Merkezi) Başkanlarının ilk defa canlı yayınlanan¹ ve yaptıkları işler hakkında sorgulandıkları oturumun sonunda; dönemin MI6 Başkanı John Sawers özel bir izin alarak; her üç istihbarat teşkilatının en önemli değerlerinin meşhur olma veya çok para kazanma gibi amaçları olmayan, ülkenin değerlerini korumaya kendilerini adanmış, ülkeleri için sadakatle görev ifa eden ve istihbarat teşkilatının belkemiğini oluşturan çalışanlara sahip olduklarını vurgulaması insan istihbaratının önemine dair hakları teslim eden en bir ifadedir (Intelligence And Security Committee of Parliament, 2013). Aynı şekilde 2012 yılında kuruluşunun 60. (altmışıncı) yıl dönümü dolayısıyla *Australian Secret Intelligence Service*-ASIS (Avustralya Gizli İstihbarat Servisi) Başkanı Nick Warner (2012) halka açık yapmış olduğu konuşmada teknolojik gelişmeler ne olursa olsun insan istihbaratının her zaman gerekli ve fark oluşturan bir istihbarat türü olduğunu ve ASIS'in işinin özünde de bunun yer aldığını belirtmiştir. İnsan İstihbaratı birçok farklı şekilde tanımlanmaktadır. ABD Genelkurmay Başkanlığı'nın terimler sözlüğünde insan istihbaratı "insanlar tarafından toplanan ve temin edilen istihbarat türü" (Joint Chiefs of Staff, 2013, s.138) olarak yer alırken CIA (2016) bu bilgi toplama işinin "gizlilikle yapılması" gerektiğine vurgu yapmış, ABD

¹ Birleşik Krallık Ulusal güvenliğine zarar verilmemesi açısından bu oturumda konuşulanlar kontrole tabi tutularak 2 (iki) dakika geç yayınlanmıştır.

Ordu Yayın Müdürlüğü'nün insan istihbaratı ile ilgili yayınlamış olduğu Sahra Talimnamesinde (*Field Manuel* 34-52) ise bu bilgilerin ancak “yetiştirilmiş personel” tarafından yapılması gerektiği ifade edilmiştir (Department Of The Army, 2006, s.362). Ancak tüm bu tanımlarda eksik olan kurum vurgusudur. Bu eksiklik giderildiğinde, insan istihbaratı, ‘istihbari nitelikteki bilgilerin devletin yetkili istihbarat teşkilat(lar)ınca eğitilen donanımlı personeli ile elde ettiği gizli faaliyetler bütünüdür.’ şeklinde tanımlanabilir.

İnsan istihbaratının en önemli kaynağı insan olduğundan dolayı daha özelde bu insanlara nasıl hitap edildiğinin de belirtilmesi gerekmektedir. Popüler kültürde ajan, casus, hafiye, jurnalcı, ispiyoncu gibi birçok şekilde karşımıza çıkan bu insanlar için genel bir tabir yoktur. İstihbarat teşkilatlarında bu konuda tek tip bir kullanım da söz konusu değildir. Örneğin MI5 (2018) casusları (*spies*); istihbarat memurları (*intelligence officers*) ve ajanlar (*agents*) olmak üzere iki kısma ayırmaktadır. İstihbarat memurları espionaj teknikleri açısından oldukça donanımlı çalışanlar; ajanlar ise kendilerine yardımcı olan gizli insan istihbarat kaynaklarıdır. İstihbarat memurları MI5 çalışanıdır, ajanlar değil (MI5, 2018). Öte yandan FBI (2018) ise çalışanları için daha çok özel ajan (*special agent*) kendilerine yardımcı olan kişiler için ise muhbir (*informant*) tabirini kullanmaktadır. Bununla birlikte muhbirler FBI’n çalışanları sayılmamaktadır (FBI, 2018). Yani MI5 için ajan tabiri FBI’da yerini muhbire bırakmıştır. *Bezpečnostní Informační Služba-BIS* (Çek Cumhuriyeti Bilgi Güvenliği Servisi-Çek Cumhuriyeti İstihbarat Teşkilatı) (2018), FBI ile benzer şekilde kendi çalışanları için ajanlar tabirini kullanmaktadır. CIA (2013) ise çalışanları için keysofiser² (*case officer*) terimini tercih etmekte; casusları ise memurların angaje ettiği kişiler olarak ele almaktadır. Dolayısıyla istihbaratta çalışan kişiler için ortak bir terim/tabir kullanımının olmadığı açıkça görülmektedir.

İstihbarat kurumlarında da aynı durum söz konusudur. Bu kurumlara getirilen ekler Ajans, Servis, Teşkilat, Muhaberat gibi değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Tezde bu kavram karmaşasını önlemek amacıyla bu kurumlar-herkesçe bilinen

² İstihbari terimlerin Türkçe karşılıklarında genellikle Emekli MİT mensubu Mehmet Eymür’ün Analiz kitabından yararlanılmıştır. Bulunamayan terimlerin karşılıkları tez yazarı tarafından çevrilmiştir.

kullanımları ilk seferde verilmek şartıyla- *İstihbarat Teşkilatı* olarak yer almaktadır³. İstihbarat teşkilatları tarafından yetiştirilmiş, belli bir eğitime tabi tutulmuş, istihbarat teşkilatlarının kadrolu personeli “*ajan*”; ajanlarla temasa geçerek onlara istihbarat elde etmelerinde yardımcı olan, ajanlar tarafından kullanılan işbirlikçi kişiler ise “*casus*” şeklinde ifade edilmiştir.

³Her ne kadar bu teşkilatlar görevleri itibariyle “*Gizli Servis*” olarak faaliyetlerini sürdürseler bile literatürde Gizli Servis (*The Secret Service*) denildiğinde misyonları ABD Başkanları gibi önemli pozisyondaki kişileri korumakla görevli kurum karşımıza çıkmaktadır (Secret Service, 2018). Bu nedenle özellikle bu tabiri kullanmaktan imtina edilmiştir.

3. İNSAN İSTİHBARATINDA KULLANILAN YÖNTEMLER

3.1.Ajanların İşe Alınması (*Recruitment*)

Ajan olabilmek için öncelikle istihbarat teşkilatı tarafından kabul edilmek gerekir. Ülkelerin en mahrem sırlarının muhafaza edildiği istihbarat teşkilatları, kendileri ile çalışacak kişilerin seçiminde oldukça titiz ve gizli davranırlar. İşe alınma, kendi içinde birçok farklı prosedürün barındırıldığı oldukça uzun bir süreçtir. Bu sürecin uzunluğu istihbarat teşkilatlarına göre değişmektedir. Örneğin MI5 (2018) ,6 (altı)-9 (dokuz) ay; MI6 (2018), 6 (altı) ay; *Canadian Security Intelligence Service- CSIS* (Kanada Güvenlik İstihbarat Servisi) (2018), 18 (on sekiz) ay; ASIS (2018) 6 (altı)-12 (on iki) ay; CIA (2017) en az 2 (iki) ay veya en geç 12 (on iki) aydan biraz fazla; FBI (2018) ise en az 12 (on iki) ay gibi değişen sürelerle işe alım sürecini tamamlamaktadırlar. İşe alım süreci de-bu teşkilatlar tarafından yapılan her işte olduğu gibi-gizli tutulmaktadır. Çünkü, işe alım sürecinde ne tür yöntemler kullandığı bilinen bir istihbarat teşkilatına, diğer istihbarat teşkilatları tarafından sızma operasyonları yapılması olasıdır. Bu nedenle istihbarat teşkilatları işe alım süreci hakkında detay vermekten oldukça kaçınmakta sadece süreç hakkında bazı genel değerlendirmeler yaparak potansiyel ajan adaylarını bilgilendirmektedirler. Bu bilgilendirmeler genellikle başvuru yapılma şekli, başvuru süresi, başvuruda yapılması gerekenler gibi bilgilerden oluşmaktadır. Ancak bu gizliliğin istisnaları da olabilmektedir. Örneğin CSIS (2018), internet sitesinde yayınlamış olduğu ilanda 4 Nisan 2018 tarihinde Edmonton’da bulunan Fairmont MacDonald Otel’inde saat 10.00 ile 18.00 arası işe alım etkinliği (*recruiting events*) düzenleyeceğini belirterek zaman ve mekân bilgisini paylaşmıştır. Genellikle istihbarat teşkilatları çalışacakları ajanları başvuru ve teklif usulü olmak üzere 2 (iki) şekilde seçmektedirler.

3.1.1. Başvuru yöntemi

İnsanlar çalışmak istedikleri istihbarat teşkilatına kendileri başvururlar. Bu yöntem neredeyse tüm istihbarat teşkilatları tarafından uygulanmaktadır. Çünkü gönüllü katılım, yapılan işe ilgi duyulduğunun bir göstergesidir. Başvurular posta yolu ile veya online (internet üzerinden) yapılabilir. Şahsen kurumlara gidilerek başvuru yapılması

ise gizlilik prensipleri açısından pek başvuru ve tavsiye edilen bir yöntem değildir. Günümüzde Millî İstihbarat Teşkilâtı-MİT, CIA, FBI, MI6, MI5, CSIS gibi birçok istihbarat teşkilatı online başvuruları kabul etmektedir. Bu yöntem daha fazla nitelikli insana hızlı bir şekilde ulaşılmasını sağlar. Örneğin CIA (2017), her ay 10.000 (on bin)'den fazla özgeçmiş almakta ve bu başvurulara 45 (kırk beş) gün içerisinde cevap vermektedir. FBI'nın 2009 yılı başlarında 28.000 (yirmi sekiz bin)'den fazla başvuru aldığı belirtilmektedir (Grant, 2009). Bununla birlikte, online başvurular gizlilik açısından bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, istihbarat teşkilatları online başvuru öncesi ajan adaylarına bazı önemli hatırlatma ve uyarılarda bulunurlar. Ülke sınırları dışındayken başvuru yapılmaması (CIA, 2017), (MI5, 2018), başvuru yapıldığının kimseyle paylaşılmaması (ASIS, 2018) veya ülke vatandaşı olması koşuluyla sadece eşi veya aile bireyleriyle paylaşılması (SIS, 2018), (MI5, 2018), sosyal medya hesaplarından başvuru yapılan istihbarat servisinin takip edilmemesi (CIA, 2016) bu uyarılardan sadece birkaçıdır.

İster online, isterse posta yolu ile olsun istihbarat teşkilatları kendileriyle çalışmak isteyen adaylar hakkında bilgi toplarlar. Örneğin CIA'in verdiği başvuru formunun içerisinde başvuran kişinin aile efradının biyografileri, başvuru sahibinin daha önce yaşamış olduğu tüm yerler, suç geçmişi, uyuşturucu kullanıp kullanmadığı gibi birçok detayın yer aldığı 15 (on beş) sayfalık detaylı bir doküman olduğu belirtilmektedir (Moran, 2005, s. 6). Bu tür ilk testler aday hakkında sadece ön bilgi edinmek için yapılmış bir prosedürdür. İlk başvuru sonrası adayı mülakata çağırma, psikolojik/tıbbi testlere tabi tutma, güvenlik soruşturması gibi adımlar birçok istihbarat teşkilatının başvuru sürecinde yer almaktadır (SIS, 2018), (CSIS, 2018), (CIA, 2017), (ASIS, 2018). Örneğin FBI, bir tanesi uyuşturucu kullanımı diğeri kontrespiyonaj olmak üzere en az iki yalan makinesi (*polygraph*) testine bağlamadan hiçbir kimseyi bünyesine katmamaktadır (Grant, 2009). Özellikle güvenlik soruşturması (*background check/vetting*) istihbarat teşkilatlarının üzerinde durduğu en önemli konuların başında gelmektedir. İşe alınacak olan kişinin yaşamsal tarihinin analiz edilmesi ve hayatına etki eden faktörlerin incelenmesi olarak değerlendirilen güvenlik soruşturması sonucu istihbarat teşkilatları adaylar hakkında detaylı bilgi edinirler. Örneğin FBI, Standart Form 86 adı verilen bir form yardımı ile güvenlik soruşturmasını başlatmaktadır. 100 (yüz) sayfadan daha fazla olan bu form içerisinde kişinin anne kızlık soyadı, tıbbi

kayıtları, suç geçmişi, iş hayatı, yabancı ülke aktiviteleri gibi yüzlerce detay ve soru bulunmaktadır (OPM, 2016). Kişinin güvenlik soruşturması boyunca her türlü bilgiyi doğru bir şekilde vermesi esas alınmakta ve güven zedeleyecek en küçük bir samimiyetsizliğin başvuran tarafından gösterilmesi durumunda işe alım prosedürü sonlandırılarak bu kişinin bir daha FBI'a başvurması yasaklanmaktadır (Grant, 2009). Tüm bu süreçlere bakıldığında istihbarat teşkilatlarının sadece kalifiye personel almakla yetinmediği ayrıca bu kişinin oldukça güvenilir birisi olmasına dikkat edildiği anlamı çıkarılabilir. Devletlerin en önemli sırlarının konuşulduğu bu kurumlar için bu tür prosedürlerin olması oldukça doğaldır.

3.1.2. Teklif yöntemi

Bu yöntemde insanlar istihbarat teşkilatına kendileri başvuru yapmazlar. Tabiri caizse istihbarat teşkilatları onları bulur ve işe alır. İstihbarat teşkilatlarına mensup kişiler gerçek kimliklerini gizlediklerinden dolayı kendileri için yararlı olacağı düşünülen kişileri takip edebilir, onları bir süre analiz ettikten sonra kurumlarına tavsiye edebilirler. MI5'in ilk kadın başkanı Stella Rimington (2002, s. 67-68) hatıratında, 1967 yazında Yüksek Komisyon Yerleşkesi'nde yürüyorken, Hindistan'daki MI5 temsilcisinin omzuna dokunup "Casus olmak ister misin?" teklifiyle istihbarat kariyerine başladığından bahseder. Benzer şekilde, İspanya'da *Office of Strategic Services-OSS*⁴ (ABD Stratejik Hizmetler Ofisi) casusu olarak uzun süre görev yapan Aline Griffith (1988, s. 9-11) bir konuşma esnasında denizaşırı ülkelerde savaşma arzusunu sürekli dile getirdiğinden dolayı kendisiyle istihbarata katılması hususunda ilk görüşmenin yapıldığından bahseder. Bu tür işe alımlardaki en önemli risk teklif yapan kişinin-ajanın deşifre olmasıdır. Ajanlık teklifi kabul edilsin veya edilmesin bu risk değişmez. Bu nedenle potansiyel ajan adayına teklifin daha önce hiç tanımadığı biri aracılığıyla yapılması, teklif öncesi yemin belgesi gibi konuşulanların kimse ile paylaşılmayacağına belirtildiği mesuliyet yüklenici bir form düzenlenmesi yararlı olabilir. Tabii ki bu tür kişiler hakkında da istihbarat teşkilatına dahil edilmezden evvel detaylı tahkikat yapıldığını hatırlatmakta fayda vardır. Yani süreç istihbarat teşkilatına başvuru ile yapılan yöntemden farklı olarak önce araştırma sonra teklif şeklinde devam etmektedir.

⁴ CIA öncesi ABD İstihbarat Teşkilatı.

Bu noktada istihbarat teşkilatlarının hangi kıstaslar çerçevesinde kendileri ile çalışacak kişileri işe aldığıının incelenmesi de önem arz etmektedir. Yapılacak olan işin gizli olması, başkalarının bilmediği bilgiye ulaşma ve ajanlığın gizemli yapısı birçok kişi için bu tür kurumlara girme arzusu doğurur. Ancak, kişisel sırların dahi herkesle paylaşılmadığı bir toplum düzeninde devletin en mahrem bilgilerine ulaşabilecek kişilerin seçilmesinde elbette bazı hususların dikkate alınacağı aşikârdır. İstihbarat teşkilatları genellikle çok geniş yelpazeden insanların işe alımına ağırlık vermektedir. Bazı davranışsal özelliklerin var olması kaydı ile her türden insanın istihbarat teşkilatlarında çalışması mümkündür. Avustralya Başbakanı Julie Bishop istihbarat teşkilatına başvuracak potansiyel adayların farklı özgeçmişlere sahip olabileceğini belirterek bu adayların başkaları ile ilişki kurabilme, detaylara önem verme ve denizaşırı ülkelerde görev yapma şartlarını sağlamaları gerektiğine vurgu yapmış; ihtiyatlı davranmayı elden bırakmayarak insanlardan haber toplayabilme kabiliyetlerinin olması gerektiğini belirtmiştir (Harris, 2017). Hem CIA hem de *National Security Agency-NSA* (ABD Milli Güvenlik Ajansı) de başkanlık yapan Michael Hayden, CIA’ye başvuran potansiyel adaylarda; ikinci bir yabancı dile ileri seviyede sahip olma, yaşam deneyimi, yapılan her hangi bir işte başarılı olma, yurtdışına seyahat etme, yabancı bir ülkede-kültürde-yaşama gibi özelliklere bakıldığını belirtmiş ve 2008 yılında CIA’e-online hariç-160.000 (yüz altmış bin) kadar başvuru yapıldığını belirterek böylesine devasa başvuru arasında adayların kendilerini ön plana çıkaracak bir takım niteliklerin gerekliliğine vurgu yapmıştır (Yates, 2017). İstihbarat teşkilatları için çok iyi bir eğitim almış olmak önemli bir nitelik olmakla birlikte elzem değildir. Örneğin MI5 (2018), resmî internet sitesinde okuldan ayrılan insanlar için de bir bölüme yer vererek onların da istihbarat teşkilatında rol alabileceğine dikkat çekmiştir.

Günümüzde bilgi kaynaklarına ulaşmada yaşanan kolaylıklar ve istihbarat teşkilatlarına olan ilgideki yoğunluk dolayısıyla istihbarat teşkilatları ulusal televizyon kanallarına işe alım reklamları vermeye başlamışlardır. Hatta ASIS (2018), teşkilata başvuru yapmak isteyen adayların ne tür aşamalardan geçeceklerini daha anlaşılır bir şekilde ortaya koymak amacıyla en ilginç iş mülakatı (*the most interesting job interview*) sloganı ile interaktif bir internet sitesi (www.morehumanintelligence.com.au) tasarlamıştır. İnternet sitesindeki tüm aşamalar

geçildikten sonra adayların kendileri için uygun bir aday olup olunmadığının belirtildiği bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde MI5 da internet sitesine interaktif katılımlı videolar yükleyerek başvuru pozisyonuna uygun bir aday olup olunmadığının cevabını vermektedir. Başvuru öncesi ve süreci boyunca adaylarda aranan vasıfların; ketum olma, detaylara önem verme, insanlarla yakın ilişki kurabilme, görsel hafızaya sahip olma, ikna kabiliyeti, problemlere pratik çözümler üretebilme olduğu söylenebilir.

3.2.Ajanların Eğitilmesi

Kendileriyle iş nakdi imzalanan ajanlar istihbarat teşkilatları tarafından birtakım eğitimlere tabi tutulurlar. Ancak burada unutulmaması gereken en önemli husus eğitim boyunca gizliliğe riayetın üst seviyede olmasıdır. Örneğin Robert Acott kod adlı eski bir MI5 çalışanının, teşkilatın vermiş olduğu eğitim notlarını bahçe kulübesinde bıraktığının anlaşılması üzerine, MI5 tarafından işine son verilmiştir (Hopkins, 2015). Eğitim verilen yerler bu gizliliğin bir parçasıdır. Hatta istihbarat teşkilatları bu eğitimler için yapay semtler dahi inşa edebilirler. *Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti-KGB*'nin (Sovyet Rusya Devlet Güvenlik Komitesi-Sovyet Rusya İstihbarat Teşkilatı) ajanlarını eğitmek için Seydişehir ilçesinin bir benzerini kendi topraklarında inşa etmesi (Tekin, 2002, s. 147) buna örnek gösterilebilir. ABD'nin Milli Arşiv Kataloğunda (*National Archives Catalog*) da KGB'nin ajanlarını eğitmek amacıyla Vinnytsia şehrinde küçük bir espionaj kasabası kurduğunu anlatan video dokümanının kaydı yer almaktadır (National Archives, 2018).

Eğitimlerde dikkat edilen bir diğer husus ise eğitim süresince ajanların kimliklerinin saklı tutulması ve gerçek isimleriyle eğitimde yer almamalarıdır. OSS her bir ajana eğitim öncesi bir kod adı ve ayrıca üç rakamdan oluşan bir sayı da vermektedir (Griffith,1988, s. 14). Bu kural eğitim veren kişi için de geçerlidir. Bu şekilde ajanlar daha ilk günlerden istihbarat yaşamına adapte olmaya başlarlar. Aslında böyle bir uygulamada bulunmasının bir diğer önemli sebebi ise eğitim veren kişinin düşman istihbaratına mensup bir ajan olması durumunda yetiştirilen ajanların deşifre edilmemesidir. Nitekim, Harold Jim Nicholson adında CIA eğitmeni kendisinin yetiştirmiş olduğu CIA ajanlarının isimlerini para karşılığı Rus istihbaratına satmıştır (Werner, 1997).

Eğitimler, istihbarat teşkilatlarının görev alanını ilgilendiren konularda ajanların yetkinliklerini artırmak amacıyla yapılır. Bu eğitimler içerisinde istihbarat tarihi, istihbarat türleri, yabancı istihbarat teşkilatlarının organizasyonel yapıları, tarihi ve çalışma alanları, kontrespiyonaj, yabancı diller, kamufle olma, takip ve tarassut vb. başlıklar bulunabilir. İstihbarat teşkilatlarının vermiş olduğu eğitimler, ajanın görev yapacağı birim ile yakından ilgilidir. Operasyonel faaliyet için yurtdışında veya kontrespiyonaj faaliyeti için yurtiçinde görev alacak iki ajanın eğitimleri tabii ki farklı olacaktır. Bununla birlikte temel diyeceğimiz, her ajanın mutlaka bilmesi gereken eğitimler de vardır. Ancak bu eğitimler istihbarat teşkilatlarına göre değişkenlik gösterebilir. Örneğin OSS yakın dövüş, casus angaje etme, kasa kilitlerinin şifrelerini açma, görünmez mürekkeple iletişim, mors alfabesi kullanımı, fiziksel dayanıklılık testi gibi eğitimler vermiştir (Griffith, 1988, s. 28-38). Ajanlarının eğitime oldukça önem veren FBI (2018) ise yeni ajanlarının eğitimi için ateşli silahlar, fiziksel eğitim, akademi ve operasyonel yetenekler olmak üzere 4 (dört) aşamadan oluşan bir eğitim planlamaktadır. Bu eğitimler yaklaşık 20 (yirmi) hafta ve 800 (sekiz yüz) saatten fazla bir süreyi kapsamaktadır. Ateşli silahlar üzerine vermiş olduğu eğitimde yaklaşık 5.000 (beş bin) adet mermi harcamaktadır. Böylesine uzun ve yorucu bir eğitimde başarılı olamayanlar işe alınmamakta; başarılı bulunanlar ise özel bir törenle kuruma kabul edilmektedir.

3.3.Sadakat Yemini/Andı (*Oath of Allegiance*)

İstihbarat teşkilatlarına kabul edilmenin en önemli aşamasından birisi kabul edilme seremonisidir. Farklı uygulamaları olmakla birlikte genellikle bu seremoni, yemin etme veya ant içme ritüeli ile yapılır. Bu kabul merasimi yeni kabul edilen ajan ile teşkilat arasındaki bağlılığın en önemli göstergesidir. NSA (2018) yayınladığı 1953 yılına ait belgede, ajansta çalışan kişilerin, bu ajansta öğrendikleri hiçbir şeyi yetkili kişiler hariç hiç kimseyle paylaşmayacaklarına, yetkisiz kişilerin bu bilgileri elde etmeye çalıştıklarını derhal haber vereceklerine, edindikleri bilgileri korumanın ABD'nin güvenliği açısından önemini bildiklerine ve ilgili yasalardan haberdar olduklarına dair daha birçok ayrıntının yer aldığı yemin metninin varlığı görülmektedir. *National Archives and Record Administration-NARA* (ABD Milli Arşiv ve Kayıt İdaresi)'nin (2018) yayınlamış olduğu belgede ise OSS'de görev alan

Ralph Bunche adlı bir çalışanın; ABD’yi her türlü i ve dış düşmandan koruyacağına, gireceği teşkilatta verilecek görevleri sadakatle yerine getireceğine dair yemin metnini imzaladığı görülmektedir. *Serviciul de Informaii ři Securitate-SIS* (Moldova Cumhuriyeti Güvenlik ve İstihbarat Teşkilatı) (2015) yapılan yemin merasiminin fotoğrafını yayınlamış; göreve başlayan yeni ajanların teşkilat bayrağı önünde devlet sırrını sadakat, dürüstlük ve vatanseverlik ilkelerine bağlı olarak gzetleyeceklerine dair sadakat yemini ettiklerini ve bu yemin merasiminin teşkilatın iyi bir geleneği olduğunu beyan etmiştir.

Yeminler ajanlar ile bağlı oldukları istihbarat teşkilatları arasında bir sadakat bağı kurar. Bununla birlikte yemin sadece teşkilata ilk adım atılırken yapılan bir şey değildir. İstihbarat teşkilatından herhangi bir sebeple (emeklilik, istifa vb.) ayrılan kişiler için de gizlilik yemini (*oath of secrecy*) adı altında bir yemin daha ettirilir. İlk sadakat yemini daha çok görevleri ifa etmek üzere ajanlara cesaret veren onların teşkilata karşı bağlılıklarını artıran niteliktedir. Oysa gizlilik yemini “işa etmemek” üzerine kurulmuştur. Ajanların görevleri boyunca bildikleri, gördükleri, öğrendikleri şeylerin gizli kalması, açıklanmaması için yapılan ifadelerden meydana gelir. CIA’de (2011) ajanlar, teşkilat ile ilgili hiçbir bilgiyi aıklamayacaklarına, operasyonları, kaynakları, metotları, personeli, verileri hiç kimseye, hiçbir kuruma veya ülkeye aıklamayacaklarına; kendilerinde gizli veya açık herhangi bir belge olmadığına, teşkilattan ayrılırken görevi gereği CIA’ye açıklayacağı herhangi bir bilginin olmadığına, espiyonaj yasalarından haberi olduğuna gibi daha birçok detayın yer aldığı gizlilik yemini neticesinde görevlerinden ayrılırlar. Aynı ifadelerin biraz benzeri NSA’in (2018) kurumdan “ayırılma yemini” (*separation oath*) adı altında görülmektedir. Bu yeminler neticesinde ajanlar sadece görevleri boyunca değil hayatları boyunca devlet sırlarını işa etmeme, kendilerini deşifre etmeme, görevleriyle ilgili konuşmama gibi birçok konuda oldukça titiz davranırlar. Açıklanacak olan herhangi bir isim, bir kaynak veya metodun ne tür sonuçlara yol açabileceği bilinmemektedir. İstihbarat teşkilatlarında birçok farklı kaynaklardan gelen bilgiler toplanmakta ve adeta yapbozun parçaları birleştirilerek büyük resim elde edilmeye çalışılmaktadır. Bir ajan, kendisi tarafından önemsiz görünen bir bilginin ulusal güvenliği tehlikeye atacağının farkında olmayabilir. Bu nedenle binlerce çalışanı kendi bünyesinde bulunduran istihbarat teşkilatları yapılan faaliyetleri başarılı

bir şekilde sonuçlandırmak ve operasyonlarda yer alan kişilerin güvenliğini korumak amacıyla çalışanlarına bu tür yeminler imzalatılmaktadır.

Özellikle Soğuk Savaş döneminde batı ile doğu istihbarat teşkilatları arasında ajan geçişleri oldukça fazla yaşanmış, saf değiştiren ajanların vermiş olduğu bilgiler doğrultusunda istihbarat teşkilatları yeni stratejiler geliştirmişlerdir. Her ne kadar günümüzde bu ajan geçişleri oldukça azalmış olsa bile hatırat ve otobiyografiler aracılığıyla istihbarat yaşamını kaleme alan veya basın yayın kuruluşlarına mülakat veren birçok istihbarat teşkilatı mensubu bulunmaktadır. İstihbarat teşkilatları bu tür durumlarda bazı prosedürler uygulamaktadırlar. CIA'de (2017) bu amaçla, çalışanlarının yapmış oldukları işlerle ilgili bilgiyi herhangi bir kimse ile (yayımcılar, yazarlar, aile fertleri vb.) paylaşmadan önce başvurmak zorunda oldukları Yayınları İnceleme Kurulu (*Publications Review Board*) oluşturulmuştur. Bu kurul sayesinde açıklanacak olan bilginin gözden geçirilip ABD milli güvenliğine aykırı olup olmadığı tespit edilir. Bu kurula başvurmadan yapılacak olan açıklamalar, içerdiği bilginin gizliliğine göre cezai işlemlere tabi olabilir. Kurul her yıl 300 (üç yüz)'den fazla kurgusal olmayan yazının sansürleme işleriyle uğraşmaktadır (Hollister Hedley, 2007). Bu şekilde hem istihbari bilginin hem de bu bilginin oluşmasında etkili olan kaynakların korunması amaçlanmaktadır. Birçok tehlikeyi göze alarak görev yapan ajan ve casusların veya bunları komuta eden, yönlendiren merkez çalışanlarının; bizzat kendi çalışma arkadaşlarının yazmış oldukları eserler veya yaptıkları konuşmaları nedeniyle deşifre olmaları veya görev yapamaz hale getirilmeleri istihbarat teşkilatlarının çalışma disiplini açısından oldukça büyük bir fiyaskodur. Tarihte bununla ilgili yaşanmış olaylar vardır. Örneğin eski CIA ajanı Philip Agee (1975, s. 599-624) yazmış olduğu kitabının son sayfalarında CIA ajanlarının adlarını, görev yerlerini liste halinde yayınlamıştır. Bu ifşa neticesinde CIA Atina istasyon şefinin suikasta uğrayarak hayatını kaybettiği iddia edilmiştir (Holley, 20008). ABD Savunma İstihbarat Ajansı'na (*Defense Intelligence Agency*) mensup bir yarbayın yazmış olduğu bir kitapta gizli bilgilerin olduğu daha sonra anlaşıncı, Pentagon kitabın piyasaya sürülmesini engellemek amacıyla, yayınevinin basmış olduğu 9500 (dokuz bin beş yüz) adet ilk kopyasını 47.000 (kırk yedi bin) dolar ödeyerek satın almış ve hepsini imha etmiştir. Daha sonra kitap sansürlenmiş haliyle tekrar basılmıştır (Suddath, 2010).

3.4.Maske (Cover)

Bir ajanın açıklamayacağı en önemli şey kendisinin ajan olduğudur. Bu yüzden kendisine ajan denilmekte ve insanlardan gizli olarak görevini sürdürmektedir. İnsan istihbaratının vazgeçilmez bir parçası da maske (*cover*) veya maske hikaye (*cover story*) diye tabir edilen senaryodur. Maske hikâye, ajanı kamufle etmek amacıyla üretilen bir yaşam öyküsüdür. Bu maske ile ajan hiçbir ayrıntısı kendi gerçek yaşamı ile örtüşmeyen birisi haline gelir. Hatta “...uzun süren pratikler ve doktrinleştirme (*indoctrination*) neticesinde, ajan için maske hikâye kendi hayatından daha gerçek bir hal alır” (Lovell, 1966, s. 98). Maske hikâye ajanı koruyan en önemli kamuflej zırhdır. İş gereği kendini gizlemesi gereken ajan bu zırh ile operasyonlarını yürütür. Literatürde maske hikâye genellikle Resmi Maske (*Official Cover*) ve Gayri Resmi Maske (*Non Official Cover*) olmak üzere 2 (iki) ye ayrılır.

3.4.1. Resmi maske (Official cover)

Bu çeşit maskelemede ajan devletin resmi bir görevlisi olarak yer alır. Bu maskelemeyi kullanan ajanlar özellikle büyükelçiliklerde çalışmalarını yürütürler ve diplomatik dokunulmazlığın getirmiş olduğu rahatlık ile daha güvenli iletişim kurabilirler (Johnson, 2010). Ancak bu kişiler elçilik binalarından çıktıklarında kendilerinin hedefte olduklarını ve bulundukları ülkelerin kontrespiyonaj unsurlarınca takip edildiklerini hatırlarından çıkarmazlar. Bu nedenle efektif olarak espionaj faaliyetinde bulunmaları oldukça zordur ve takip edilmemek ve dikkat çekmemek için oldukça fazla efor sarf etmeleri gerekir. Ayrıca kendisinde hassas bilgi bulunan yabancı bir istihbarat teşkilatı çalışanı bir büyükelçiliğe başvurduğunda doğrudan bir istihbarat teşkilatı çalışanı ile muhatap olabilmesi için ajanların bu tür yerlerde bulunması önem taşımaktadır (Shulsky, 1993, s.12). Bu maske ile operasyonlarını sürdüren ajanların kendilerini tehlikeli görevlere atmaları genellikle onların yakalanmaları ile sonuçlanır. Bu nedenle gayri resmi maskede bulunan ajanların işleri dolayısıyla doğal kabul edilen diplomatik temas, askeri toplantı, konferans, brifing, fuar gibi yerlerde görevlerini sürdürmeleri daha isabetli olmaktadır.

3.4.2. Gayri resmi maske (Non official cover)

Asıl saha ajanlarının maskesidir. Literatürde ajanların maskesi denilince anlaşılan da budur. Herhangi bir diplomatik zırhı olmayan bir ajanın görev yapacağı ülkeye gönderilmeden önce oluşturulması gereken hikayedir. Özellikle resmi devlet görevlilerinin erişimlerinin zor olduğu yerlere gayri resmi maske taşıyan ajanlar planlaması yapılabilir. Bu konuda İstihbarat teşkilatlarının diğer ülkelerdeki- örneğin CIA için İstasyon Şefleri-görevlileri ne tür bir maskeye ihtiyaç duyduklarını merkezle paylaşırlar. Çünkü sahaya onlar daha hakimdirler. Maske hikâyenin yapılış süresinde acele edilmemesi, ajanın resmi maskesinin icrası için uygun alıştırmaya süresinin tamamlanması ileride yaşanabilecek sorunların önüne geçecektir (Edbrook, 1961, s.7). Genellikle her bir ajanın kendine ait özel maske hikayesi olur. Çünkü her ajanın kişisel, bedensel ve fiziksel özellikleri, bakış açısı, aile yapısı, yetiştirilme tarzı, hikayesine adapte olma süreci farklıdır. O yüzden bir ajan için üretilen bir maske hikâye diğer ajan için efektif sonuçlar vermeyebilir. Ayrıca maskesi aynı olan ajanların karşı istihbarat servislerince ortaya çıkarılması daha kolaydır. Ancak zamanın sınırlı olması, bir görev için aynı anda birden fazla ajanın rol alacak olması gibi durumlarda genel olarak bir maskeleme olması da mümkündür. Örneğin 9 Ocak 1954 tarihli “Lincoln İstasyon Personeli Resmi Maske Hikayesi” konulu belgede CIA (2018), bu istasyonda görev alacak personelin kendilerini sekreter, finans memuru, araştırma analisti, lojistik memuru gibi görevleri olan; çalışılan şeyler hakkında uzman olmayıp sadece genel bilgiye sahip bir çalışan olarak göstermeleri gerektiğini açıklayarak personel için genel bir maskeleme yapmıştır. Soğuk Savaş döneminde Batı Almanya’da kurmuş olduğu Kızıl Orkestra (*Red Orchestra*) casus çemberi-ağı (*spy ring*) ile 20. yüzyılın en önemli casus ustalarından (*spymaster*) biri sayılan Leopold Trepper (1979, s. 139-140) kendisini Brüksel’de, Kanada’nın Quebec eyaletinden gelen Adam Mikler olarak tanıtırken eyaletin en büyük kenti Montreal hakkında saatlerce konuşabileceğini ve meraklı her türlü insanı şaşkına çevirebileceğinden bahsetmekte; ajanların maskesinin rolüne girmek yerine maskesindeki karakter olması gerektiğinin altını çizmektedir. Soğuk Savaş döneminde Polonya Silahlı Kuvvetlerinin istihbarat bölümünde çalışan Albay Pawel Monat (1964, s. 160-162) hatıratında; Polonyalı bir kişiyi Meksika’ya, Fransız tarih profesörü maskesi altında göndermek için doğum sertifikaları, iş kayıtları, evlilik belgeleri gibi daha birçok dokümanın gerçeğinden ayırt edilemeyecek

derecede sahtesinin yapıldığını ve bu maske hikâye için yaklaşık 2 (iki) yıl çalışma yaptıklarını belirtmektedir.

Ajanın, kendisini başka biri gibi tanıtırken oldukça soğukkanlı davranması, kendinden emin bir görüntü vermesi, muhatap oldukları insanları ikna edebilmesi, kontrespiyonaj unsurları tarafından izlenirken veya olası bir tutuklanma, ağır sorgulama-hatta işkence altında-dahi maske hikayesini karşı tarafa kabul ettirebilmesi için her bir detay düşünülmelidir. Ajan, maske hikayesine adapte olmak için yabancı dil öğrenebilir, farklı ülkelere seyahat edebilir, çeşitli sanat dallarında uzmanlaşabilir, yeni bir işe girebilir veya öğrencilik hayatına başlayabilir. Ancak tüm bu hazırlıklar yapılacak olan en küçük hatada heder olabilir. *Glavnoye Razvedyvatel'noye Upravleniye-GRU* (Sovyet Rusya Askeri İstihbaratı) ajanlarının askeri disiplinin getirmiş olduğu, “kesinlikle efendim, evet efendim” şeklinde konuşma tarzını bırakamamaları, diğer ülkelere gittiklerinde tüm dergi ve yayınlarını sipariş vermeleri, yaptıkları işleri eşi ve çocukları ile paylaşmaları, konuştukları dilde hata etmeleri, alkol aldıktan sonra araba kullanmaları, herhangi bir nedenle arama yapıldığında önemli şeyleri araçların gizli bölmelerine değil ceplerine koymaları gibi kendilerine öğretilen güvenlik tedbirlerine dikkat etmemelerinden dolayı diğer ülkelerin kontrespiyonaj birimlerince maskelerini tehlikeye attıkları veya deşifre oldukları belirtilmektedir (Rogov, 2007).

3.5.Casus Angaje Edilmesi (Spy Handling)

Casuslar (spies) kendi ülkelerine karşı yabancı istihbarat servislerine yardım eden kimselerdir. Vatandaşı olduğu ülke nazarında yapmış oldukları şeye “ihanel”, kendilerine de hain (*traitor*) denilmektedir. Bu casusların bulunması, bunların kendi ülkelerine karşı operasyon yapacak hale getirilmesi işine espionaj literatüründe angaje etmek denilir. İnsan istihbaratının şüphesiz en önemli konusudur. Bu görev ajanlar için bilgi ve belge elde etmekten çok daha önemlidir. Hatta ajanların misyonlarının sırları çalmak için casusları angaje etmek ve gizli eylemleri uygulamak olduğu söylenebilir (Burkett, 2013, s.7). Soğuk Savaş döneminde GRU adına çalışan bir ajanın her yıl en az 5 (beş) tane casus angaje etmesi gerekmektedir (Hood, 1982, s. 6). KGB için hedef 2 (iki) ayda 10 (on) casustur (Myagkov, 1976, s. 81). Her bir ajanın birden fazla casus angaje etmesi istihbarat teşkilatlarının casuslara ne kadar gereksinim duyduğunun bir belirtisidir.

Ajanların maske hikayeleri casusların yetkileri ile boy ölçüşemez. Eski bir MI6 çalışanı, ne kadar güçlü bir maske hikayesi olursa olsun İran'ın nükleer tesisine giremeyeceğini ama orda çalışan bir bilim adamını angaje edebileceğini ifade ederek aslında maske hikâyesinin yetkisinin bittiği yerde casus angaje etmenin başladığını belirtmektedir (Jenkin, 2014).

Casusların ajanlara karşı operasyonel anlamda birçok üstünlüğü bulunmaktadır: Ajanlar gibi yeni bir dil öğrenmek zorunda değildirler. Vatandaşı olduğu ülkenin toplumsal, kültürel yapısını, ahlaki değerlerini bilmektedirler. Dolayısıyla ajanlar gibi yeni bir yaşantıya adapte olmak gibi bir derterleri yoktur. Ülke içinde rahatça seyahat edebilme özgürlüğüne sahiptirler ve takip edilme endişesi taşımazlar. Ülkelerindeki her türlü işte çalışabilir; en gizli yerlerde görev alabilirler. Tüm bu artılarına rağmen casusların yabancı bir ülke menfaatine karşı iş birliğine girmesi, onlara yardım etmesi, bilgi ve belge sızdırması vb. birçok eylemler suçtur ve bu suç hemen hemen bütün ülkelerde en ağır şekilde cezalandırılmaktadır. Bu nedenle casusluk ajanlık ile kıyaslandığında daha tehlikeli bir görevdir. Alınan risk ile karşılaşılabilecek ceza doğru oranda artmaktadır.

Casusların angaje edilme süreci (*recruitment cycle*) istenen bilgiye erişimi olabilecek bir kişinin belirlenmesi (*spot*), bu kişinin zayıf noktalarının belirlenerek angaje edilip edilemeyeceğine karar verilmesi (*assess*), zayıf noktalarının manipüle edilerek casusluk teklifinin kabul edilmesinin sağlanması (*develop*), ve sırları çalma işinin resmiyete dökülmesi (*recruitment*) aşamalarından oluşur (Sano, 2015). Angaje edilme safhası adeta bir evlilik teklifine benzer. Öyle bir zamanda yapılmalıdır ki geri çevrilme ihtimali oldukça düşük olsun (Sulick, 2007).

Tabii ki burada kısaca özetlemeye çalışılan bu süreç oldukça detaylı ve zahmetli bir iştir. Bu süreç sadece ajan ile casus arasında cereyan etmez. Angaje edilecek kişinin doğruyu söyleyip söylemediği, casusun bağlı olduğu istihbarat teşkilatı tarafından yönlendirilip yönlendirilmediği gibi hususların tespiti için casus teknik ve fiziki takibe alınabilir. İstihbarat teşkilatları özellikle önemli mevkiilerdeki kişilerin angaje edilmesine ayrı bir önem verirler. Çünkü sırlar üst makamlarda yoğunlaşır. Özellikle bazı bilgiler sadece yetkili insanların zihinlerinde yer almaktadır ve bu bilgilere ulaşmanın tek yolu o kişilerin angaje edilmesidir.

CIA vermiş olduğu eğitimlerde angaje etme sayısının değil; angaje edilen kişinin niteliğinin çok daha önemli olduğunu vurgulamaktadır (Moran, 2005, s. 35). Devlet başkanları, devlet yönetiminde etkili kişiler (bakanlar, milletvekilleri, müsteşarlar vb.), istihbarat teşkilatlarının en üst düzey-özellikle kontrespiyonaj birimi-yetkilileri, stratejik projelerde görev alan memurlar istihbarat teşkilatlarının angaje etmek için iştahlarını kabartan kişilerdir. Soğuk Savaş döneminde Federal Almanya (Batı Almanya) Şansölyesi Willy Brandt'ın özel danışmanı Gunther Guillaume'nin Almanya Demokratik Cumhuriyeti (Doğu Almanya) hesabına (Hiller, 2012, s. 93); Ukrayna Başbakanının tercümanı Stanislav Yezhov'un ise Rusya hesabına çalışan bir casus olması angaje edilmedeki infiltrasyonun boyutuna örnek verilebilir (SBU Press Centre, 2017).

Espiyonaj kültüründe herkesin angaje edilebileceği ihtimali o kadar yüksektir ki bazı iddialar kişilerin ölümünden sonra dahi devam edebilmektedir. Örneğin Eski MI5 başkanı Robert Hollis'in Ruslar tarafından angaje edilen bir casus olduğu yönündeki iddialar o kadar yüksek bir boyuta ulaşmıştır ki, MI5 (2018) resmi internet sitesinde bu iddiaların araştırıldığını ve suçlamaların asılsız olduğu yönünde açıklama yapma gereği duymuştur. Tabii ki bu tür üst düzey kişilerin angaje edilmesi için çok daha detaylı planlar yapılır. Angaje edilecek kişinin mevkii, bilgisi ve etki alanı ne kadar yüksek olursa bu kişilerin angaje edilmeleri de o kadar önemli, özel ve zordur.

Bu noktada istihbarat literatüründe gönüllü casusluk veya “kendi gelen” (*walk-in*) şeklinde yer alan konuya değinmek yararlı olacaktır. Gönüllü casuslar yabancı istihbarat servisine kendi istekleriyle katılırlar veya onlarla iş birliğine girerler. İlk temas kişiden gelir; istihbarat teşkilatından değil. Bu yönüyle angaje edilen casuslardan ayrılırlar. Tarihteki gönüllü casuslara bakıldığında bu kişilerin genellikle ajanlar olduğu dikkati çekmektedir. Konuyu bu yönüyle değerlendirdiğimizde gönüllü casusluk ajanın bağlı olduğu istihbarat teşkilatından başka bir istihbarat teşkilatına katılması veya safını değiştirmesi şeklinde de ifade edilebilir. Bu saf değiştirme kişinin çalıştığı istihbarat teşkilatından tümüyle bağını koparması anlamına da gelmemektedir. Literatürde ikili ajan-dublaj (*double agent*) veya üçlü ajan (*triple agent*) gibi isimlerle tabir edilen kendi bağlı olduğu istihbarat teşkilatına çalışıyor görünüyorken esasında başka istihbarat teşkilat(lar)ına çalışan ajanlar için kullanılan bu tabirler gönüllü casusluğun en popüler olanlarıdır. Gönüllü casuslar, kendi

istihbarat teşkilatlarının çalışma yöntemlerini, operasyonlarını, kullandığı metotları ve en önemlisi personelini bilmesi ve bu tür bilgileri karşı tarafa aktaracak olması nedeniyle normal angaje edilen casuslardan çok daha fazla öneme sahiptir. Bu casusların açıklayacağı bilgiler neticesinde karşı istihbarat teşkilatı operasyonlarında değişikliğe gidebilir, strateji değiştirebilir veya yeni plan ve programları uygulamaya koyabilir. Bunun en iyi örneği CIA ajanı Aldrich Ames'tir. Ames KGB'ye gönüllü olarak iş birliğine girmiş bir casustur. Bu casusluk faaliyeti 1985 yılından tutuklandığı 1994 yılına dek sürmüştür. CIA ve FBI çalışanlarına ait gizli bilgileri ve Sovyet Rusya'ya yönelik teknik operasyonları KGB'ye iletmiştir. Bunun neticesinde; Sovyet Rusya hakkında kritik istihbari bilgiler sağlayarak ABD Dış Politikasının şekillenmesine yardımcı olan CIA ve FBI'nı angaje ettiği Rus yetkililer tutuklanmış ve infaz edilmişlerdir (FBI, 2018).

Ajanları sürekli angaje edilen bir istihbarat teşkilatı diğer istihbarat teşkilatları nezdinde imaj kaybına uğrar. Çalışma arkadaşlarının başka bir istihbarat servisinde casus olduğunu öğrenen ajanların çalışma motivasyonları düşer ve kimliklerinin deşifre olabileceği endişesiyle efektif bir şekilde hareket edemezler. En önemlisi çalışanlar arasındaki güven duygusu azalmış olur. Soğuk Savaş döneminde MI6'da çalışırken KGB ile iş birliğine giren ikili casus Kim Philby bunun en önemli örneklerindendir. Peter Wright (1988, s. 220) Kim Philby'nin KGB için casusluk yaptığını itiraf ettiği gece, istihbarat dünyasındaki birçok kimsenin yaşlandığını, ajanların ve operasyonların boşa gittiğini, karanlık çağların başladığını belirterek gönüllü casusların çalışanlar ve teşkilat açısından uğrattığı yıkıma dikkat çekmiştir.

İstihbarat teşkilatları her önüne gelen kişiyi kabul edip onları angaje etme eğiliminde değillerdir. Özellikle de bu kişi başka bir istihbarat teşkilatının ajanı ise. Her ne kadar bu kabul etme işi ilk bakışta önemli bir artı olarak görülebilirse de güven duygusunun oluşması için bu kişi hakkında araştırma yapılması, farklı kaynaklardan gelen bilgilerin teyit edilmesi gerekir. Çünkü ajanın başka teşkilat ile iş birliğine girmesi ajanın bağlı olduğu teşkilatın bir planı olabilir. Hatta bu plandan ajanın kendisinin dahi haberi olmayabilir. Başka bir teşkilat ile bağı olduğu düşünülen bir ajana yanlış bilgi veya belgeler verilerek karşı tarafta dezenformasyon çalışmaları başlatılabilir, algı operasyonları oluşturulup hedef saptırılabilir. Tüm bu oyunlar istihbarat dünyasında yaşanan rutin şeylerdendir. İstihbarat teşkilatları, personelinin başka teşkilatlar

tarafından angaje edilmesini önlemek amacıyla bazı güvenlik tedbirleri alırlar. CIA'nın özellikle yurtdışında görev alan ajanlarını rutin olarak yalan makinesine bağlaması (Sullivan, 2017, s.66) bu tedbirlerden biridir. Gene aynı şekilde Kuzey Kore'de yaşayan insanların ikili olarak seyahat etmeleri de angaje edilmelerini önlemek amaçlı yapılan bir girişim olarak değerlendirilebilir (Sulick, 2007).

Casuslar ister ajanlar tarafından angaje edilsin isterse gönüllü olarak yabancı istihbarat teşkilatlarıyla iş birliği içerisine girsinler bu kişileri casusluk yapmaya iten bazı sebepler vardır. Espiyonaj literatüründe bu sebeplere motif-(*motivations*) denilmektedir. En yaygın motif türleri Para (*Money*), İdeoloji (*Ideology*), Zorlama (*Coercion*) ve Benlik (*Ego*) olarak yer almaktadır (Levchenko, 1988, s.106).

Para: Yabancı istihbarat teşkilatına belge sızdıran casus bunun karşılığında para almaktadır. Paranın miktarı belgenin önemine, gizlilik derecesine göre değişebilir veya her belge için rutin bir fiyat da belirlenebilir. En yaygın görülen motivasyon türüdür. Yapılan bir araştırmaya göre Soğuk Savaş dönemi casusluk faaliyetlerinin %55,4'ü para için yapılmıştır (Taylor, 2008, s.103).

İdeoloji: Daha çok kişinin yaşadığı devlet sistemi ile barışık olmaması sonucu meydana gelir. Soğuk Savaş döneminde Doğu ile Batı blokları arasında ve özellikle de ABD ile Sovyet Rusya istihbaratına çalışan ajanlarda görülmüştür. Bu dönemde birçok ajan taraf değiştirerek karşı istihbarat servisi hesabına çalışmış veya diğer ülkeye iltica ederek kendisindeki bilgi/belgeleri karşı tarafa aktarmıştır.

Zorlama: Kişinin kendi isteği ile değil istihbarat teşkilatının baskısı sonucu casusluk yapmasıdır. Özellikle yakalanan ajanlara karşı uygulanır. Bu kişilere iş birliği karşılığında ceza verilmeyeceği vaat edilir. Şantaj, tehdit gibi unsurlar da bu kısma girmektedir. Çok uygulanan bir yöntem değildir.

Benlik: Kişinin casusluğun büyümesine kapılması ve bundan heyecan duymasıdır. İstihbarat teşkilatlarına getirmiş olduğu bilgiler sayesinde kişi kendisini önemli bir casus gibi hisseder. İstihbarat teşkilatları da böyle kişilerin çalışmalarını takdir ederek gururlarını okşarlar ve bu sayede bilgi akışı sağlanmış olur.

Tabii ki bahsedilen faktörler haricinde de birçok sebep kişiyi casus yapmaya sevk edebilir. Bu nedenle ajanlar, casusluk teklif edecekleri kişileri yakın markaja alırlar ve kurmuş oldukları arkadaşlık sayesinde bu kişilerin zafiyetlerini tespit etmeye çalışırlar. 1947 ile 2001 yılları arasında kendi ülkelerine karşı casusluk yapan 150 (yüz elli) ABD

vatandaşının konu edildiği bir rapora göre kişileri casusluğa yönelten sebepler %56 ile para; %16 ile parçalanmış sadakat duygusu (ideoloji); %13 ile çalışma hayatındaki olumsuzluklar olup, sırası ile bu motivasyonları göze girme duygusu, zorlama, heyecan arayışı (ego) takip etmiştir. Aynı raporda 150 kişinin %48'inin 2 (iki) veya daha fazla motivasyonu olduğu belirtilmiştir (Herbig, 2002, s.39).

Ajanlar angaje etmiş oldukları casuslar vasıtası ile kendi istihbarat teşkilatlarına en önemli bilgileri aktardıklarından dolayı, ajan ile casus arasındaki bilgi akışının sürekli olması büyük önem taşımaktadır. Bu sürekliliği sağlamak için ajan, casusunu çok iyi tanımalı, onu iyi bir şekilde yönlendirmeli ve en önemlisi casusunun yakalanmaması için her türlü tedbiri almalıdır. Casusun hayat hikayesinde değişimler (evlilik, boşanma, akraba ölümü, yurtdışına çıkma, iş değiştirme vb.) ajan tarafından iyi bir şekilde irdelenmelidir. Ajan ile casus arasındaki bağ sıradan bir iş akdi gibi değerlendirilemez. Resmi ilişkiler ile espionaj faaliyetleri sürdürülemez. Bu nedenle ajan, sorumlu olduğu casusunun isteklerine cevap vermeli, sorunlarını-dertlerini dinlemeli, maddi ve manevi yanında olduğunu hissettirmelidir. İyi bir ajanın casus angaje ederken kendisinde bulunması gereken kişisel özellikler şunlardır:

-Dürüstlük: Ajanın casusu ile ilişkisini doğru bir şekilde bağlı olduğu istihbarat teşkilatına rapor etmesi, gerçekleri manipüle etmemesidir.

-Enerjik Olma: Ajanın casus angaje etmek için yoğun iş temposuna (gece mesaisi ve hafta sonları çalışma) ayak uydurması, bedeninin de ruh gibi bu işi yapmaya hevesli olarak sosyalleşmesidir.

-Önsezi: İnsanların ne isteyebileceğini veya neye ihtiyaç duyabileceklerini kestirme yeteneğine sahipliği ifade eder.

-Cana Yakınlık: Ajanın sempatik, çekici, esprituél olmasını belirtir.

-Öğrenmeye Hevesli Olma: Ajanın angaje edeceği kişi hakkında bir şeyler öğrenmeye istekli olmasıdır.

-Sabırlı Olma: Angaje etmenin oldukça bıktırıcı (uzun uğraşlar neticesinde casusun iş birliğine yanaşmaması, iş birliğini kabul edip bir süre sonra vazgeçmesi, casusun başka bir istihbarat teşkilatının ajanı olması vb.) bir iş olmasından dolayı ajanın tüm bu olumsuz durumlara karşı sahip olduğu direnme gücünün büyüklüğünü temsil eder (Wippl, 2012, s.598-602).

3.6. Temas-Buluşma (*Meeting*) Yöntemleri

İnsan istihbaratının en önemli unsuru insan (ajan ve casus) olduğundan dolayı, iş gereği bu insanların arada sırada görüşüp gerekli bilgi alışverişinde bulunmaları gerekir. Teknolojik ilerlemeler beraberinde başkaları tarafından dinlenme ve dolayısıyla takip edilme zafiyetini de beraberinde getirdiğinden dolayı, ajan ve casuslar bu bilgi alışverişinde olabildiğince teknolojiden uzak ve doğal ortamları tercih ederek birbirleri ile görüşürler. İstihbarat teşkilatları bu buluşmaların güvenli bir şekilde gerçekleşmesi için bazı prosedürler uyguladılar. Zaman içerisinde uygulanan bu prosedürler espionaj literatürüne yeni kavramlar kazandırmıştır. Bu kavramlar çok çeşitli olmakla birlikte genellikle 3 (üç) şekildedir.

3.6.1. Cansız posta kutusu (*Dead drop*)

Bu yöntemde ajan ve casus birbirlerini görmezler. Yani tam anlamıyla yüz yüze yapılan bir buluşma türü değildir. Ancak iyi tasarlandığında ajanların güvenliği açısından oldukça efektiftir ve istihbarat teşkilatları tarafından oldukça sık bir şekilde uygulanır. Süreç şu şekilde işlemektedir: Ajan/casus diğer ajan/casus tarafından alınmak üzere önceden belirlenen yere bir belge bırakır. Belgeyi bıraktığının diğer ajan/casus tarafından anlaşılması için-gene önceden belirlenen başka bir yere-bir işaret (*sign*) koyar. İlk ajanın/casusun görevi burada sona erer. Diğer ajan/casus işareti görerek belgenin konulduğunu anlar. Gider, belgeyi alır ve belgeyi aldığına dair yeni bir işaret koyar. Bu şekilde temas sağlanmış olur.

Tabii ki bu temas türünde dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Belgenin konulacağı yerin kolay fark edilmeyen, hatta diğer insanlar tarafından önemsenmeyen (FBI, 2006), kamera gözetlemesinin olmadığı, mümkünse ıssız yerler olması tercih edilir. Bu sayede belgenin başkaları tarafından alınma ihtimali de azaltılmış olur. FBI (2010) tarafından, *Sluzhba Vneshney Razvedki-SVR* (Rusya Dış İstihbarat Teşkilatı) için çalışan ajanlara ait yayınlanan videolarda ajanların ıssız köprü altlarına, ormanın içinde üstü yaprak ve toprakla kapatılan yerlere belge koydukları görülmektedir. Hatta ağaç kovuğu dahi bu iş için kullanılabilir (FBI, 2014). Belgenin önemsiz, değersiz görünmesini sağlamak amacıyla bir poşet içine atılması veya sargı, bant ile sarılması da dikkat edilmesi gereken başka bir husustur. Ancak bu kamufle işi çok

abartılmamalı ve belgeyi alacak kişi birkaç saniye içerisinde poşetin içini açıp hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam edebilmelidir (Judd, 2008).

Bu tür bir temas yönteminin ne zaman yapılacağı da önemlidir. Günün çok erken veya geç saatlerinde belge alışverişi dikkat çekebilir. Bu nedenle tercih edilmemesi daha doğrudur. Cansız posta kutusunda en önemli olan şey işaret doğrulama (*sign recognition*) kısmıdır. İşaretin daha önce kararlaştırılan yere ve kararlaştırıldığı şekilde atılması gerekir. Aksi halde şüphe oluşur ve temas gerçekleştirilemez. Ayrıca ilk işaret ile ikinci ajan/casusun harekete geçme süresi ne çok az ne de fazla olmalıdır. Süre çok az olursa, hareketlilik dikkati çekebilir ve her iki taraf göz göze gelebilir; süre çok fazla olursa işaretin kaybolması, silinmesi, deforme olması riski oluşur ve ikinci ajan şüphe duyarak harekete geçemeyebilir.

FBI’da çalışırken KGB’ye gönüllü olarak casusluk yapmaya başlayan Robert Hanssen, 24 Ekim 1985’te KGB’den 50.000 (elli bin) dolar para almak için bir zarfın içerisinde hazırlamış olduğu planında şu ifadeler yer vermektedir. “Cansız Posta Kutusunun Yeri: Lütfen paketi benim için Nottoway Parkının batı girişinde bulunan tahta köprü’nün caddeye en yakın köşesinin altına bırakın. Paketin Hazırlanması: Paketi, su geçirmeyen yeşil veya kahverengi çöp torbasına koyun. İşaretin Yeri: Eski Adliye Yolundaki Nottoway Parkı girişinin batısında yer alan “yaya geçidi” resimli tabelasına yapılacaktır (Bahsedilen köprüye en yakın olan). İşaret: benim size işaretim, beyaz dikey yapışkan bir bant. Manası, Paketinizi almaya hazırım. Sizin bana işaretiniz: Beyaz yatay yapışkan bant. Manası, paket yerleştirildi. Benim size işaretim: Beyaz dikey yapışkan bir bant. Manası, paketinizi aldım. Bu işareti bırakırken eski bantı çıkaracağım (Vise, 2002, s.76).” Örnekte de belirtildiği gibi buluşma planı en ince ayrıntısına kadar planlanmış, herhangi bir yanlış anlaşılmaya sebebiyet verilmemesi için detaylandırılmıştır.

3.6.2. Canlı iletişim- (*Live drop*)

Ajanların/casusların yüz yüze buluşarak bilgi ve belge alışverişinde bulunmalarıdır. Cansız posta kutusuna göre daha riskli ancak doğru bir şekilde uygulandığında çok daha efektif bir temas türüdür. Herhangi bir taraf (ajan ya da casus) istihbarat teşkilatlarının kontrespiyonaj birimlerince takip altına alındığında, buluşma gerçekleştiğinde diğer taraf da deşifre edilmiş olur. En önemli risk unsuru da budur.

İstihbarat teşkilatları canlı iletişimi genellikle birbirlerini ilk defa görecek olan ajan ve casuslar için planlarlar. Yani ajan ve casus birbirlerini tanımamaktadır. Temasın yanlış bir kişi ile olmaması için ajan ve casusların buluşmada giyecekleri kılık kıyafetlere, takacakları aksesuarlara, beraberinde getirecekleri gazete, dergi, kitap gibi unsurlara kadar birçok şeyi hesaba katarlar. Tabi burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus bu tür detayların buluşması sağlanacak ajan ve casus için kolay elde edilebilir türden olması, diğer insanların dikkatini çekmeyecek şekilde ayarlanmasıdır. Buluşma yeri olarak çok kalabalık veya تنها yerler tehlike ve risk durumuna göre ideal olabilir. Örneğin İkinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya'ya ait askeri bilgileri İngiliz istihbarat teşkilatına veren bir casus, İngiliz ajanı ile buluşmak için Türk hamamını tercih etmiştir (Rubin, 2002, s. 80). Öte yandan insan kalabalığından yararlanılarak takibin atlatılması ve acil durumlarda kaçışın kolay olması açısından alışveriş mağazaları, restoranlar, kafeler, tren garları, terminaller, metrolar, tarihi ve turistik yerler de tercih edilebilir.

Canlı iletişimde işaret doğrulama yerine sözel doğrulama (*verbal recognition*) yöntemlerine başvurulur. Bu yöntem sayesinde kişiler doğru kişi ile buluştuklarını son bir kontrol amaçlı teyit ederler. Konunun daha kolay açıklanması açısından bazı istihbarat teşkilatlarının kullandıkları yöntemlere yer verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Örneğin CIA, bir ajanına; “Senin gizli işler için kullanacağın şifre ‘Oregon’dur. Senin cevabın ise D (harfi)’dir. Bu senin doğrulama şifrendir. Her kim sana ‘Oregon’ kelimesini kullanırsa o kişi bir CIA çalışanıdır ve senin kim olduğunu da bilmektedir... Doğru bir şekilde cevap verilmezse, sebebi her ne olursa olsun, temas gerçekleşmez.” (Laird, 2002, s.42) şeklinde talimat vermiştir. Dikkat edilirse buluşma için oldukça sade bir yöntem kullanılmış ve sadece sözel doğrulama ile ajanlar arası bilgi alışverişinin yapılması planlanmıştır. İngiltere’de Sovyet Rusya hesabına çalışan ajanların buluşması ise şu şekilde planlanmıştır: Ajanlardan birisi diğer ajanı görmek isterse, Londra’ya gidip belirlenen bir tahta kapıya tebeşirle “OX” (O üstte, X altta olacak şekilde) yazacaktır. Bunun anlamı buluşmanın Maypole denilen yerde herhangi bir ayın ilk cumartesi günü saat 07.30 veya 08.00’de gerçekleşecek olmasıdır. Eğer bu saatte orda olunamazsa ertesi gün saat 13.00’te buluşma gerçekleşecek ve ajan buluşmaya gelirken Punch dergisini de beraberinde getirecektir (Tietjen, 1961, s. 115). Bu örnek ise cansız posta kutusunda kullanılan işaret doğrulama ile canlı iletişim

yöntemlerini birleştirmiştir. Detaylı bir buluşma yöntemi ise İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanmıştır. Tate kod adlı bir ajanın Japon teğmen ile buluşması şu şekilde planlanmıştır: Japon teğmenin sol elinde The Times ve bir kitap olacak. Tate ise kırmızı bir kravat giyecek ve teğmen gibi o da bir gazete ve kitap taşıyacak. Her ikisi de Victoria'daki otobüs terminalinde daha önce kararlaştırılan saatte aynı otobüse binecekler ve 5. (beşinci) durakta aynı anda inecekler. Daha sonra her ikisi de bir sonraki otobüse binecekler ve bu otobüste tanıma işaretlerini verdikten sonra Japon teğmen içerisinde para olan bir paketi Tate'e verecektir (Masterman, 1972, s. 143). OSS'nin İspanya'da görev yapan bir ajanı için; buluşmanın İspanya'nın Malaga şehrindeki katedralde saat 14.30'da olacağı, buluşulacak kişinin boynunda beyaz bir eşarp olacağı belirtilmiştir. Buluşma öncesi aynı sırada birkaç dakika beklenileceği ve sonra gerekli belgenin verileceği talimatı verilmiştir. Herhangi bir sebeple buluşma gerçekleşemezse ikinci buluşma planının aynı gün aynı yerde saat 18.30' da olacağı; gene buluşma gerçekleştirilemezse üçüncü buluşma planının aynı yerde ertesi günü 14.30'da olacağı belirtilmiştir. Herhangi bir acil durum veya problemle karşılaşıldığında ise Shakespeare'in 24. (yirmi dördüncü) sonesinin şifre olarak kullanılması gerektiği de plana dahil edilmiştir (Griffith, 1988, s. 206-207). Buluşmanın çok gizli şartlar altında gerçekleşecek olması ve kontrespiyonaj birimlerince takip edilmediğinden emin olunması için, buluşma zamanından birkaç dakika öncesinde son bir keşif yapılması da uygulanan başka bir yöntemdir (Hood, 1982, s. 39).

3.6.3. Fırça teması (*Brush pass*)

İki ajanın/casusun daha önce kararlaştırılan yer ve saatte birbirinin yanından geçerken çok seri bir şekilde birbirlerine belge vermesi ile olur. İşlem birkaç saniye içerisinde gerçekleştirilir. İki ajan/casus birbirlerini önceden tanımaktadırlar. Bu nedenle sözel doğrulama, kılık kıyafet gibi detaylara girilmesine gerek yoktur. Doküman teslimi, para transferi gibi durumlarda tercih edilir. Fırça temasının gerçekleştirileceği mekanlar genellikle تنها yerlerdir. FBI'nın (2010) yayınlamış olduğu videolarda da yakalanan casusların genellikle altgeçitlerin ıssız zamanlarında veya metro istasyonlarının arka yerlerinde fırça teması gerçekleştirdikleri görülmektedir.

Temaslarda; buluşma yerinin/zamanının gizlenmesi veya manipüle edilmesi de kullanılan başka bir yöntemdir. Burada iki ajan birbirlerine söylediklerinden farklı bir zamanı kastettiklerini bilmektedirler. Buluşma zamanının belirtilenden 1 (bir) gün önce (Moyzisch, 1965, s. 54), 2 (iki) gün 2 (iki) saat önce (Trepper, 1979, s. 194) veya 2 (iki) saat sonra (Ulun, 2008, s. 88) olması gibi.

Ajan ve casusların buluşma yöntemlerini kullanarak bilgi ve belge alışverişinde bulunmaları istihbarat teşkilatları açısından elektronik haberleşme yöntemlerinden çok daha önemlidir. Elektronik haberleşmeler başka istihbarat teşkilatları tarafından dinlenebilir, manipüle edilebilir veya yanlış yere sevk edilebilir. Bununla birlikte buluşmalar elektronik sistemlerle yapılan iletişime göre daha yavaş, riskli ve zaman alıcıdır. İstihbarat teşkilatlarının uzun ve yorucu uğraşlar sonucu elde etmiş oldukları gizli ve değerli bilgilerin doğru bir şekilde yerine ulaştırılması gerekir. İstihbarat teşkilatları bu nedenle bilginin buluşma yöntemi ile mi yoksa elektronik sistemler kullanılarak mı iletileceğine belgenin türü, görevin mahremiyeti, yeterli zaman olup olmadığı vb. kriterlere göre değerlendirip karar vermektedirler.

Buluşmalar yerine getirilirken ajandan soğuk kanlı, kendinden emin bir görüntü vermesi, şüphe uyandırmayacak hal ve hareketler sergilemesi, takip edilip-edilmediğinin farkında olması gibi özelliklerinin var olması beklenir. Buluşma görevini kusursuzca yerine getiremeyen eğitimli ajanlar birçok istihbarat teşkilatı tarafından masa başı görevlere verilmekte ve kesinlikle aktif sahaya gönderilmemektedirler (Burton, 2011).

3.7.Takip ve Tarassut (*Chase-Surveillance*)

Daha çok kontrespiyonaj birimleri tarafından kullanılan bir yöntemdir. İstihbarat teşkilatlarının takip kadrajlarına giren profiller genellikle ajanlar, büyükelçilik çalışanları, terör eylemleri, sabotaj gibi eylemleri gerçekleştirebilecek potansiyele sahip kişiler sayılabilir. Ancak bu kişilerin takipleri arasında yöntem farklılıklarının olduğu muhakkaktır. Deneyimli bir ajan kendisinin takip edilip edilmediğini anlayabilir ve bu tür durumlarda asıl niyetini gizleyerek normal yaşantısına geri dönebilir. Takip ve gözlem sayesinde ajanların bağlantılı oldukları işler, gitmiş oldukları mekanlar, temasta olduğu kişiler ortaya çıkarılmış olur (Eymür, 2005, s. 16). Teknolojik gelişmelerin takibi kolaylaştırdığı bir gerçek olmakla birlikte eğitimli bir

ajanın elektronik sistem kullanmaması veya kendi bağı olduğu istihbarat teşkilatı tarafından bu tür teknolojilerin hedef saptırma olarak kullanılması gibi olasılıklara bağı olarak istihbarat teşkilatları takip ve tarassutta fiziksel takip ve tarassut yöntemlerini kullanmaya devam etmektedir. Özellikle araç takibi-(*chasing cars*) ve yürüyerek takip-(*on foot surveillance*) günümüzde oldukça fazla kullanılmaktadır. Takip ve tarassut için *HaMossad leModi'in uleTafkidim Meyuhadim*-MOSSAD (İstihbarat ve Özel Operasyonlar Enstitüsü-İsrail Gizli İstihbarat Servisi) operasyonu ile Nazi suçlusu Adolf Eichmann'ın Arjantin'den kaçırılarak İsrail'e getirilmesi önemli bir örnektir. Operasyon bizzat dönemin MOSSAD Başkanı Isser Harel (1975, s. 105-141-168) tarafından organize edilmiştir. Bu operasyonda görev alan kişiler için sahte dokümanlar (pasaportlar, sağlık sertifikaları, özel referanslar, izinler) oluşturulmuştur. Takipte kullanılmak üzere güvenli evler (*safe houses*) ve arabalar kiralanmıştır. Operasyonda görev alan ajanların hiçbirisi İsrail'den direkt olarak Arjantin'e uçuş gerçekleştirmemiş; her bir ajan farklı zamanda ve farklı havalimanından hareket ederek Arjantin'e ulaşmıştır. Bu sayede operasyona katılanların tek bir amaç için geldiği algısı ortadan kaldırılmıştır. Eichmann'ın kaldığı ev gece gündüz gözetim altında tutulmuş; bindiği otobüs numarası ve iş dönüşü saatleri not edilmiştir. Takip faaliyetinde herhangi bir olumsuz durumda kalınma ihtimaline karşı iki araç kullanılmıştır.

Takip faaliyetlerinin başarılı bir şekilde sürdürülebilmesi için görev alan her bir ajanın eğitilmiş ve deneyimli olması şarttır. Aksi takdirde hata kaçınılmaz olur ve takip faaliyeti hedefteki kişinin takip kadrajından çıkarak kaybedilmesi veya bu kişinin takip edildiğinin anlaşılması ile sonuçlanır. Takip ve tarassut faaliyetinin zorluğu ve süresi tamamen takip edilecek olan hedefe bağlıdır. Başkaları ile fazla teması olmayan, şüphe üzerine takip altına alınmış, herhangi bir espionaj eğitimi almamış biri kolay bir hedeftir ve bu kişinin takibi için çok fazla efor sarf edilmeyebilir. Ancak özellikle büyükelçiliklerde çalışan ve gayri resmi maske kullanan kişilerin elçilik binalarından ne zaman dışarı çıkacakları belli olmadıkları; çıktıklarında kendilerini takip edip etmediklerini bildiklerinden dolayı bu tür kişilerin takip edilmesi ayrı bir profesyonellik gerektirir. Bir de toplu halde onlarca insanın aynı anda büyükelçilik binasından dışarı çıkılması durumunda takip faaliyeti oldukça güçleşmektedir. Gece yarısı veya sabahın bir vakti her an hareketlilik olabilir. Bu nedenle ülkelerin

kontrespiyonaj birimleri günlerce aynı yerde kendilerini belli ettirmeden gözetleme faaliyetlerini sürdürmek mecburiyetindedirler. Dolayısıyla istihbarat teşkilatında takip faaliyeti için görev alacak ajanlar için bir diğer zorluk mesai kavramıdır. Takip edilecek kişilerin hayatına göre şekillenecek olan bu vardiya neticesinde takip ajanları özel yaşantılarından da birçok fedakârlık yapmak durumundadırlar. CSIS (2018) bu konuda yayınlamış olduğu işe alım ilanında bu işin zamanının tahmin edilemez olduğunu ve hem şahsi hem de ailevi birtakım kayıplarla sonuçlanabileceğini hatırlatarak başvuranları uyarmıştır. Monat (1964, s. 89) hatıratında FBI'ın her zaman kendisini gece gündüz takip ettiğinden ve bu konuda oldukça profesyonel olduklarından bahsetmektedir. MI5 (2018) mobil tarassut memurları için öncelikle temel eğitimler vermekte daha sonra profesyonel bir çalışanı eşliğinde yaklaşık 6 (altı) aylık bir eğitime tabi tutmaktadır. Bu memurlar için araba kullanmanın ve navigasyon becerilerine sahip olmanın onlar için önemli olduğu da vurgulanmıştır.

Gizli kalması gereken bir iş olmasından dolayı takip faaliyetlerinin nasıl yapıldıkları veya verilen eğitimlerin detayları literatürde yer almamakla birlikte son zamanlarda istihbarat teşkilatları resmî web sitelerinden videolar yayınlayarak yapılacak olan işler hakkında birtakım fikirlerin elde edilmesini sağlamaktadırlar. CSIS (2012) yayınlamış olduğu bir takip ve tarassut faaliyeti videosunda öncelikle hedefteki kişinin cinsiyeti, yaşı, fiziksel özellikleri, daha önce ülkeye gelip gelmediği, temasta oldukları kişiler gibi detayların olduğu bir sabah brifingi verilmekte ve daha sonra hedef havalimanına iniş yaptıktan sonra yaya olarak, bisiklet veya araba kullanılarak takip edilmekte ve takip süresince kişi video ve fotoğraf ile kayda alınmaktadır. Takibin ekip işi olduğu ve en önemli meziyetin ise detaylara önem vermek olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde MI5 (2018) da mobil tarassut memuru ilanı için simülasyonlu bir video hazırlamış, videodaki soruların cevaplarına göre kişilerin bu iş için uygun olup olmadıklarını test etmiştir. Video kaydında gözlem yeteneği, dikkat ve hafıza testi öğeleri ağırlıkla yer almıştır.

3.8. Kod Adı (*Code name*) ve Takma Ad (*Alias*) Kullanmak

İstihbarat teşkilatları için en önemli hususlardan bir tanesi yaptıkları her işte metotları (*methods*) ve kaynakları (*sources*) muhafaza etmeleridir. Metotlar, yapılan bir

espiyonaj faaliyetinde kullanılan yöntemleri (*tradecraft*) ifade etmektedir. Kaynak ise bu yöntemin uygulayıcısıdır. İnsan istihbaratı açısından ele alındığında kaynak, insan yani ajanlardır. Ajanların etkin bir şekilde görev yapabilmeleri için gerçek kimliklerini deşifre edebilecek nedenlerin ortadan kaldırılması gerekir. Bu nedenle ajanlar istihbarat teşkilatları tarafından eğitime başlanıldığı andan başlayarak, görevleri sona erinceye kadar- emeklilik sonrası da dahil olmak üzere- gerçek isimlerini kullanmamaya özen gösterirler. Kişilerin gizliliğine katkı sağlayan en önemli uygulama yöntemi ise ajanların kod adı (*code name*) veya takma adı (*alias*) altında görev yapmalarıdır. Kod adlar kişinin başkaları tarafından bilinmesini önlemek üzere oluşturulmuş şifreli adlardır. Kod adlar için standart bir format yoktur. Harf, rakamlardan oluşabilir, bir veya birkaç kelimeden meydana gelebilir. İstihbarat tarihinin en önemli casuslarından Elyesa Bazna'nın (1962, s. 64) kod adı Cicero; Mata Hari'nin kod adı H-21'dir (Singer, 1945, s. 37). Kod adlar sadece sahada görev yapan ajan/casuslara has bir durum değildir. İstihbarat Teşkilatlarının en üst düzey yöneticileri de bir kod ada sahip olabilirler. Örneğin OSS'in ilk başkanı William J. Donovan'ın kod adı 109 (yüz dokuz) (Lovell, 1966, s. 109); CIA'in ilk başkanı Allen Dulles'un (1966, s. 152) OSS zamanında kullandığı kod adı ise 110 (yüz on)'dur. Takma adlar ise ajan veya casusun sahada görev yaparken kendisini gizlemesi ve takibi azaltmak amacıyla kullanmış olduğu bir isimdir. Bu ismin dikkat çekmeyecek, yerel dilde oldukça fazla kullanılan bir şekilde olması şüpheyi azaltır. FBI'nın (2010) yakalamış olduğu SVR hesabına çalışan 10 (on) ajandan 7 (yedi)'si operasyonlarını sürdürürken takma ad kullanmıştır. Bir ajana 1 (bir) den fazla takma ad verilmesi çok yaygındır. Her farklı ülke veya operasyonda takma adlar değiştirilebilir. Kod veya takma adların güvenliği için en önemli konulardan birisi de bu adların sadece yetkili kişilerce bilinmesidir. Aksi takdirde güvenlik zafiyeti ortaya çıkmış olur.

3.9.Çalışma Disiplini ve Gizlilik Prensipleri

Çalışma disiplini esasında istihbarat teşkilatlarında bir kültürden oluşmaktadır. Bu kültür, zamanla öğrenilen ve tecrübe edinilen olayların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bir bilgi birikimidir. İnsan istihbaratı sadece sahada aktif görev yapan ajanlar ve onların angaje ettikleri casusların arasında cereyan eden birtakım olaylar ile yapılan bir istihbarat türü değildir. İnsan istihbaratı bir bütün olarak ele alındığında; istihbarat

teşkilatının başında bulunan karar vericiler, bu kararların uygulanması için en doğru planları yapanlar, bu planları ilgili birimlere iletenler, yazışmaların yapıldığı sekreteryaya bölümleri vb. gibi daha birçok birim ve insanın dahil olduğu karmaşık ve büyük bir yapının organize edilmesi olarak ele alınmalıdır. Aynı şekilde ajan ve casusların can güvenliğinin sağlanması, bu kişilerin operasyonel anlamda hareket alanının genişletilmesi, elde etmiş oldukları bilgilerin istihbarat teşkilatının merkezine ulaştırılması, gelen istihbaratın değerlendirilmesi ve karar verici mekanizmalara zamanında ulaştırılması aşamasında da teşkilat içerisindeki birçok farklı birimin ve dolayısıyla insanın rolü vardır.

Tüm bu süreçlerin zamanında ve gizlilik içerisinde yerine getirilmesi istihbarat teşkilatlarında çalışan insanların bazı güvenlik prosedürlerine riayet etmesini zorunlu kılmıştır. Aksi takdirde yapılacak olan herhangi bir hata tüm planların boşa gitmesine neden olacak, hatta bu hataların birçoğu insan istihbaratında telafisi mümkün olmayan sonuçlara yol açacaktır. İnsan istihbaratının diğer istihbarat türlerinden ayrılan en önemli farklarından birisi de budur. Elektronik cihazlar, siber, sinyal veya açık kaynaklar ile toplanan istihbaratta meydana gelen hatalarda telafi genellikle mümkündür ancak sahada bir ajanın maskesinin düşmesi veya bir casusun yakalanması sonrasında ülkeler arasında yoğun bir diplomasi trafiği gündeme gelse bile sonuçsuz kalma ihtimali oldukça yüksektir. Bu nedenle insan istihbaratının başarılı bir şekilde sürdürülmesi için sahada uygulayıcı konumundaki ajan ve casuslar ile istihbarat teşkilatının merkezindeki planlayıcılar arasında tam bir empati ve harmoninin var olması gerekmektedir.

Sahanın coğrafi, sosyolojik ve kültürel yapısından bihaber, eksik bilgi ve tecrübeye sahip istihbarat teşkilatı planlayıcılarının vereceği kararların uygulanmasında ajan ve casusların sorunlar yaşamaları olasıdır. Leopold Trepper (1979, s. 94) hatıratında Fransa'nın Strazburg şehrinin Almanya topraklarında yer aldığını söyleyecek kadar coğrafya bilgisinden yoksun birisinin GRU'nun başkanlığına getirildiğinden ve böyle cahil kişilerle çalışmanın sahada kendisine birçok zorluk yaşattığından bahsetmektedir. Metotlar ve kaynakların gizliliği açısından en önemli husus; bilmesi gereken (*need to know*) prensibidir. Bu prensip hemen hemen tüm istihbarat teşkilatlarının çalışma disiplinlerine etki eden bir yaklaşımdır. Mehmet Eymür (2005,

s. 184), önceden bahsedilmediği müddetçe bilmediği konularda amirlerine soru sormadığını ve merak da etmediğini; bu alışkanlığı amirlerinden öğrendiğini hatta eski amirlerinin birileri odaya girdiğinde evrakları ters çevirdiğini; odaya girenlerin böyle yapılmasa-evraklar ters çevrilmese-bile masa üstündeki evraklara göz ucuyla bakmak gibi bir nezaketsizlik ve mesleki bir hata yapmaktan çekindiklerini belirterek bu tür alışkanlıkların teşkilat açısından çok gerekli olduğunu belirtmiştir. MİT'teki benzer çalışma disiplini KGB'nin en elit ajanlarının görev aldığı ve yasadışılar-(*illegals*) olarak bilinen ajanlarda da görülmektedir. Bu ajanların her biri özel odalarda yalnız çalışmaktadırlar. Kapıları her zaman kapalıdır. En yüksek rütbeli amiri hariç hiç kimse odanın kapısını çalmadan ve içerideki ajan, masasının üzerindeki tüm dosyaları toplayıp kendi özel çalışma kutusuna koyup kapatmadan içeri girememektedir (Hood, 1982, s. 226).

Özellikle kompartmantasyon (*compartmentation*) denilen ve herkesin yalnızca kendi işi ile meşgul olması diye tanımlanan iş bölümü istihbarat teşkilatlarınca dikkat edilen en önemli hususlardan birisidir. Bu şekilde bir yapılanma sonucu istihbarat teşkilatlarında çalışan hiçbir kimse her şeyi tam manası ile bilmemekte ve olası bir ihanet sonucu yalnızca ilgilendiği ve bildiği kadarı ile düşman servisine bilgi aktarabilmektedir. Başka kaynaklardan gelen bilgileri de bilmediği için bu bilgilerin ne kadar doğru olduğu da şüphelidir. Gizliliğin temel alındığı istihbari çalışma disiplini bazen o kadar yüksek bir seviyeye çıkmaktadır ki hayranlık uyandırmaktadır. Örneğin Soğuk Savaş döneminde Doğu Almanya Güvenlik Bakanlığına bağlı Dış İstihbarat Bölümü-Stasi⁵ başkanlığını yapan Marcus Wolf'un (1998, s. XII) fotoğrafı yaklaşık 20 (yirmi) yıl boyunca hiçbir İstihbarat Teşkilatı tarafından çekilememiştir. Bu nedenle ismi, yüzü olmayan adam (*the man without a face*) şeklinde anılmıştır.

İstihbarat teşkilatı çalışanlarının görev ve yetkilerine göre; erişebilecekleri bilgi ve belgelerin türleri, yazışmalardaki şifreli ifadelerin anlamları, kendilerini ilgilendiren veya ilgilendirmeyen hususların belirlenmesi önem arz etmektedir. Belgenin gizlilik

⁵ Marcus Wolf hatıratında (1998) Stasi terimini kullanmanın uygunsuz olduğunu ancak insanlar bu tabire alıştıkları için kitabında buna yer verdiğini belirtmiştir. Esasında Stasi, Doğu Almanya Güvenlik Bakanlığının Almanca orijinal ismi *Ministerium für Staatssicherheit (MfS)*'inde bulunan *Staatssicherheit* kelimesinin telaffuzundan gelmiştir. Markus Wolf bu bakanlığın bir birimi olan *Hauptverwaltung Aufklärung*- Temel (Yabancı) İstihbarat Direktörlüğünün şefliğini yapmıştır. Tezde de yaygın kullanımdan dolayı *Stasi* şeklinde yer almıştır.

derecesini belli eden ifadelerin yer alması da uygulanan başka bir yöntemdir. Her ülke bu ifadelerin türlerine kendileri karar vermektedir. Örneğin ABD Başkanlık Kararnamesinde (*Executive Order*) yetkisiz bir şekilde açıklandığında milli güvenliğe; zarar verebilecek olan dokümanlar özel (*confidential*), ciddi zararlar verebilecek olan dokümanlar gizli (*secret*) ve son derece ciddi zararlar verecek dokümanlar çok gizli (*top secret*) şeklinde tanımlanmış ve sınıflandırılmıştır (NARA, 2010). Avustralya ise ABD'nin yapmış olduğu sınıflandırmaya korunmuş (*protected*) türünü de ekleyerek 4 (dört)'e ayırmıştır. Birleşik Krallık ise sınıflandırmayı resmi (*official*), gizli ve çok gizli (Cabinet Office, 2014) olmak üzere 3 (üç)'e ayırmıştır. İstihbarat teşkilatları bu sınıflandırma türlerine uymakla birlikte yapmış oldukları iş ve işlemlerin niteliğine göre kendilerine has bir takım ek sınıflandırmalara da gitmektedirler. Örneğin CIA'nın (2016) yayımlamış olduğu 3 Haziran 1957 tarihli belgede kişiye özel (*eyes only*) ve yalnızca alıcı tarafından açılacak (*to be opened by addressee only*) şeklinde bir belge sınıflandırmasının uygulanacağından bahsedilmektedir.

Belge içeriklerinin gizlenmesi de ayrı bir yöntemdir. Monat (1964, s. 21), kendisine gelen mesajların önce İstihbarat teşkilatı, daha sonra ise Polonya Dışişleri Bakanlığınca şifrelendiğinden bahsetmekte, şifreyi çözecek anahtarın sadece kendisinde bulunduğunu, büyükelçi de dahil başka hiç kimsenin bu mesajların ne anlama geldiğini bilmediğini kaydetmektedir. Belge türleri kadar önemli bir diğer husus da bu bilgileri kimlerin göreceğinin kategorize edilmesidir.

Güvenlik Kontrol Seviyesi (Security Clearance Level) diye tabir edilen bu sınıflandırma işlemi istihbarat teşkilatı çalışanlarına verilen bir unvan gibidir. Her bir çalışanın güvenlik seviyesi bulunur. Bu seviyelerin niteliğine göre istihbarat personelinin yetkisi dahilinde hangi belgelere erişimlerinin olacağı da belirlenmiş olur. ABD'de bu iş FBI (2018) tarafından yapılmakta olup özel ve gizli bilgilere ulaşmak için kişilerin Gizli Kontrol (*Secret Clearance*), çok gizli bilgilere ulaşmak için ise Çok Gizli Kontrol (*Top Secret Clearance*) ile seviyelendirilmiş olmaları gerekir. Gizli kontrol seviyesine sahip olanların rutin olarak FBI birimlerinde çalışmayan kişiler olduğu, FBI binalarına girişte bir görevlinin kendilerine eşlik etmesi gerektiği ama Çok Gizli Kontrol seviyesine sahip olanların böyle bir gereksinime ihtiyaç duymadığı da belirtilmektedir.

4. JAMES BOND FİMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde James Bond filmleri insan istihbaratında kullanılan yöntemler (3.Bölüm) açısından değerlendirilmiştir. İnsan istihbaratı sadece ajan ve casuslar arasında gerçekleşmediğinden dolayı değerlendirilme yapılırken yalnızca James Bond karakteri değil; genel olarak filmde insan istihbaratına etki eden tüm olay ve karakterler de ele alınmıştır. İnsan istihbaratı dışında yer alan diğer haber alma yöntemleri (teknik istihbarat, sinyal istihbaratı vb.) tez konusu olmadığından filmler değerlendirilirken bu istihbarat türleri değerlendirme dışı tutulmuştur. Filmlerde yer alan ancak istihbarat ile ilgili olmayan yanlışlıklar da- mantık hataları, gerçek hayatta var olması imkânsız durumlar gibi- değerlendirme dışında tutulmuştur. İnsan istihbaratı dışındaki doğru ve gerçek ilişkisi de göz ardı edilmiştir. Örneğin gerçekte MI6 Başkanına “C” diye hitap edilmektedir (SIS, 2018) ancak filmlerde “M” şeklinde yer almıştır. Ancak bu yanlışın insan istihbaratında kullanılan bir yöntem ile ilgili olmaması nedeniyle dikkate alınmamıştır. Filmler değerlendirilmeden önce açıklığa kavuşturulması gereken diğer önemli bir nokta ise filmlerde geçen CIA, MI6 gibi gerçek hayatta karşılık bulan kurumsal isimlerin değerlendirilmesinde filmdeki kurumlar kastedilmektedir. Örneğin “CIA yönetimi bu hususta hata yapmıştır” şeklinde bir değerlendirmede ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı CIA değil; filmdeki CIA kastedilmektedir. Tez, gerçek olan hiçbir resmi kurum ve/veya kuruluşu değerlendirmemektedir. Tezde değerlendirilenler tamamen film içerisinde yer alan öğelerdir.

Filmler çekim yılları sırasına göre teker teker incelenmiştir. Filmler incelenirken “Sahne” ve “Dakika” şeklinde bir yöntem ele alınmıştır. Sahne, o filmin insan istihbaratı ile ilgili sahnesi anlamına gelmektedir. Her film için 1 (bir) den başlamaktadır. İlgili filmde ne kadar insan istihbaratı ile ilgili sahne varsa o kadar da sahne sayısı artmaktadır. Sahne 1, Sahne 2 gibi. Dakika ise ilgili sahnenin filmin kaçırıncı dakikası içerisinde başladığını belirten açıklayıcı kısımdır. Örneğin Sahne 1- Dakika 10; İnsan istihbaratı ile ilgili 1.(birinci) sahne filmin 10. (onuncu) dakikası içerisinde başlamaktadır anlamına gelmektedir. Sahne ve dakika kısımlarından sonra sahneyi açıklayıcı cümle(ler) koyu karakterde verilmiştir.

Değerlendirme kapsamında 1962 yılından başlayarak 2018 yılına kadar geçen süre içerisinde yapılmış tüm (24 adet) James Bond filmleri ele alınmıştır. Bu filmler çekim yıllarına göre sırasıyla şu şekildedir:

- 1) Dr. No (1962)
- 2) Rusya'dan Sevgilerle (*From Russia with Love*) (1963)
- 3) Altınparmak (*Goldfinger*) (1964)
- 4) Yıldırım Harekâtı (*Thunderball*) (1965)
- 5) İnsan İki Kere Yaşar (*You Only Live Twice*) (1967)
- 6) Kraliçe'nin Hizmetinde (*On Her Majesty's Secret Service*) (1969)
- 7) Ölümsüz Elmaslar (*Diamonds Are Forever*) (1971)
- 8) Yaşamak İçin Öldür (*Live and Let Die*) (1973)
- 9) Altın Tabancalı Adam (*The Man With The Golden Gun*) (1974)
- 10) Beni Seven Casus (*The Spy Who Loved Me*) (1977)
- 11) Ay Harekatı (*Moonraker*) (1979)
- 12) Senin Gözlerin İçin (*For Your Eyes Only*) (1981)
- 13) Ahtapot (*Octopussy*) (1983)
- 14) Ölüme Bir Bakış (*A View to a Kill*) (1985)
- 15) Gün Işığında Suikast (*The Living Daylights*) (1987)
- 16) Öldürme Yetkisi (*Licence to Kill*) (1989)
- 17) Altıngöz (*Goldeneye*) (1995)
- 18) Yarın Asla Ölmez (*Tomorrow Never Dies*) (1997)
- 19) Dünya Yetmez (*The World is not Enough*) (1999)
- 20) Başka Bir Gün Öl (*Die Another Day*) (2002)
- 21) *Casino Royale* (2006)
- 22) *Quantum of Solace* (2008)
- 23) *Skyfall* (2012)
- 24) *Spectre* (2015)

4.1. Dr.No Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1- Dakika 11: M'nin James Bond'u göreve gönderirken yanına havalimanında kendisini imha edecek bir çanta vermesi. İnsan istihbaratı açısından değerlendirildiğinde oldukça tutarsız bir yaklaşımdır. Ajanlar özellikle operasyon için yurtdışına gönderildiklerinde kendilerini çok iyi kamufle eder ve maske hikayelerinin rollerine bürünürler. Bu şekilde kendisini imha edecek olan bir çantayla dolaşması ajanı oldukça büyük bir risk ve tehlikenin içerisine atar. Tüm dikkatleri üzerine çekerek karşı istihbarat teşkilatı mensuplarının veya emniyet güçlerinin açık hedefi haline getirir. Maske hikayesine de oldukça zarar verir. Çünkü böyle bir olayın açıklanması zordur. Dolayısıyla bu sahne insan istihbaratı açısından doğru değildir.

Sahne 2- Dakika 11: M'nin James Bond'u göreve gönderirken yeni bir silah vermesi. Ajanlar görevleri gereği tehlikeli işlerde bulunabilir ve çok istisnai durumlarda da olsa silah kullanma yeteneklerini kullanabilirler. Bu bakımdan ajanların silah kullanmalarında herhangi bir kısıtlama yoktur. Ancak bu sahnede James Bond'un başka bir ülkeye uçakla giderken yanında silah taşınması güvenlik prosedürlerine aykırıdır. Uçağa silahla binilmez. Herhangi bir rutin aramada silah fark edilebilir. Ajan çeşitli sorgu ve tutuklamalara maruz kalabilir. Dolayısıyla silah kullanma ajanlık mesleğinde olabilir ancak bu silah kullanma ajanın asli vazifesini yerine getirmesine engel olmamalıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde bu sahne de insan istihbaratı açısından doğru değildir.

Sahne 3- Dakika 16: James Bond'un maske hikayesi. James Bond göreve Universal İhracat (Export) adlı bir şirkette çalışıyor olarak gitmektedir. Bu şekilde kendi mesleğini gizlemektedir. Giymiş olduğu takım elbise dolayısıyla görüntü itibariyle de bir şirkette çalışıyor görüntüsü vermektedir. Bu tür dış görünüş insan istihbaratı açısından maske hikâyeyi tamamlayan küçük detaylardır.

Sahne 4- Dakika 16: CIA ajanı Felix Leiter'in James Bond'u gözlemlemesi. James Bond havalimanına indiğinde Felix Leiter, James Bond ile göz göze gelmeyerek gazete okumaya devam etme görüntüsü vermektedir. Ancak amacı James Bond'u takip etmektir. Ayrıca gözlük detayı da unutulmamıştır. Bu şekilde başkalarının da onu fark

etmesini bir nebze de olsa zorlaştırmıştır. Bir gözetleme faaliyeti sahnesidir ve insan istihbaratı açısından uygundur.

Sahne 5- Dakika 17: James Bond'un bilerek düşman casusun arabasına binmesi.

Takip tarassut faaliyetlerinde gizlilik esastır. Takip edilen kişiye takip hissettirilmez. Ajanlar da takip edilmemek veya takibi atlatmak için her türlü yöntemi denerler. Ancak takip edilen ajanın, takipçilerin araçlarına alınması sıra dışı bir durumdur. Çünkü takip faaliyetleri kamera ve fotoğraf ile kayıt altına alınır ve doküman haline getirilir. Ancak takip edilen ajanın araç içine alınması durumunda açıklanması güç meseleler ortaya çıkabilir. Ayrıca aracın kaza yapması sonucu içindeki ajanın zarar görmesi hatta ölmesi riski de vardır. Bu nedenle karşı casusluk teşkilatının James Bond'u araç içine alması doğru değildir. Aynı şekilde James Bond'un da bilerek böyle bir araç içine binmesi güvenlik zafiyetidir. Araçta kendisini ne tür tehlikelerin beklediğini bilmemektedir. Bu tür durumlarda ajanlar karşı istihbarat memurlarınca takip edildiğinin farkına vardıklarında onların alanlarına girmek yerine takibi atlatma yolunu seçerler. Bu açıdan bakıldığında James Bond'un yapmış olduğu hareket de insan istihbaratı açısından doğru değildir.

Sahne 6-Dakika 18: CIA Ajanı Felix Leither'in James Bond'u takip etmesi.

Takip faaliyetleri bir ekip işidir. Hedefteki bir kişi bazen yaya bazen araçla takip edilir. Her bir takip üyesi hedefteki kişiyi bir süre izledikten sonra diğer arkadaşının görüş açısına teslim eder. Bu şekilde takip faaliyetleri paslaşarak sürer. Ancak bu sahnede CIA Ajanı hem takip faaliyetini tek başına-yanındaki şoförle- yapmakta hem de tek şeritli yolda bu işi mesafeyi korumadan yaparak şüphe çekmektedir. Nitekim filmde de bu konu yer almış, James Bond'un aracı daha da hızlanarak CIA ajanının aracını atlatmıştır. Ancak burada CIA ajanı hem kendisinin hem de James Bond'un hayatını riske atmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde CIA ajanının yapmış olduğu araçla takip faaliyeti doğru değildir.

Sahne 7- Dakika 24: James Bond'un saç teli ve toz ile güvenlik tedbiri alması.

Ajanlar bazı pratik ve uygulanması kolay güvenlik yöntemlerini kullanabilirler. Bu sahnede James Bond saç telini dolap kapaklarına koyarak ve çantasının açma kapama

yerlerine toz dökerek eşyalarının karıştırılıp karıştırılmadığını bilmek istemektedir. İnsan istihbaratı açısından doğru bir yaklaşımdır.

Sahne 8- Dakika 56: James Bond'un Profesör Dent'i öldürmesi. Ajanların amacı önemli bilgilere ulaşmaktır. Bunun için her türlü yöntemi deneyebilirler. Ancak bu sahnede James Bond, kendisinden önemli bilgi alabileceği Profesör Denti sorgulamak yerine onu öldürmeyi tercih etmiştir. Halbuki buna hiç gerek yoktur. İnsan istihbaratı açısından James Bond'un hareketi doğru değildir.

Sahne 9 - Dakika 89: James Bond'un Karşı İstihbarat Örgütüne Katılmayı Reddetmesi. Ajanların başka istihbarat teşkilatına katılmaları ender rastlanan bir durumdur ancak James Bond'un; hakkında tam bir fikre sahip olmadığı bir örgütün içerisine girmesi kendi istihbarat teşkilatı için oldukça önemlidir. Bu şekilde burada topladığı bilgileri uygun bir zamanda kendi istihbarat teşkilatına iletme şansına sahip olur. Ayrıca dezenformasyon yaparak karşı tarafı da yanıltabilir, eylemlerini aksatabilir veya daha fazla zaman almalarına neden olabilir. Ancak bunun yerine Bond, bu teklifi reddetmektedir. İnsan istihbaratı açısından doğru bir karar değildir.

4.2. Rusya'dan Sevgilerle (*From Russia With Love*) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1-Dakika 9: Sovyet Rusya İstihbarat Şefi Rosa Klebb'in görevinden gizlice ayrılışı. İstihbarat teşkilatları bilmesi gereken (*need to know*) prensiplerini uygularken makul ölçülerde davranırlar. Operasyon şefi gibi çok önemli bir pozisyonundaki bir kişinin istihbarat teşkilatından ayrılışı ve yeni operasyon şefinin kim olduğu tüm personele müteselsilen duyurulmak zorundadır. Aksi halde emir komuta zincirinde sorunlar oluşur ve yetkisiz emir devreye girer. Bu sahnede hem istihbarat şefinin ayrılışının gizli tutulduğu hem de bu kişinin devletlerden bağımsız istihbarat örgütünün (Spectre) üst yönetim kademesine dahil olduğu belirtilmektedir. Böyle bir örgüte kabul edilme de oldukça tutarsızdır. Çünkü istihbarat teşkilatında çok önemli pozisyonlardaki kişilerin başka örgütlerin önemli pozisyonlarına hemen getirilmeleri çok şaibelidir. Güvenlik soruşturmasından geçmeleri neredeyse imkansızdır. Bu nedenle bu sahnedeki gizlilik prensibi, uygulama açısından insan istihbaratının doğasına aykırıdır.

Sahne 2- Dakika 14: Rosa Klebb'in Rus İstihbarat Şefliği görevinden ayrılmasına rağmen personele emir verebilmesi ve kaldığı yerinin bilinmemesi. İstihbaratta görevli kişiler görevlerinden ayrıldıklarında bu kişilerin istihbarat teşkilatlarında çalışan personele emir vermesi düşünülemez. Ancak bu sahnede Rosa Klebb, Sovyet Rusya İstanbul Konsolosluğu'nda şifre çözücü olarak görev yapan Tatiana Romanova'ya yeni bir görev vermektedir. Ayrıca Rosa Klebb, kendisinin İstanbul'da olduğunu Konsolosluğun bilmemesini istemektedir. Önemli görevlerde yer alan kişiler görevleri sona erdiğinde veya emekli olduklarında dahi bir takım güvenlik tedbirlerine uymaktadırlar. Bu kişilerin özellikle yabancı bir ülkede kendi konsolosluklarından gizli faaliyette bulunmaları hem bir risk hem de tehlikedir. Bu nedenle hem İstanbul'un kontrespiyonaj unsurları hem de Sovyet Rusya istihbaratı açısından, Rusya İstihbaratında çok önemli bir pozisyonda rol almış bir kişinin kaldığı yerin bilinmemesi ve görevinden ayrılmasına rağmen konsolosluk çalışanına emir vermesi insan istihbaratı açısından değerlendirildiğinde neredeyse imkansızdır.

Sahne 3- Dakika 23: James Bond'un Havalimanında karşılanması. İstanbul'a göreve gelen James Bond'un havalimanında kendisini Karakol T Şefi Kerim Bey'in gönderdiğini söyleyen şoföre karşı uygulamış olduğu güvenlik prosedürüdür. Kısa bir canlı iletişim (*live drop*) sahnesidir. James Bond ile Şoför arasında "çakmak" ve "kibrit" ile yapılan kısa bir sohbet yer almaktadır. Doğru kelimelerin söylenmesi üzerine James Bond arabaya binmektedir. İnsan istihbaratı açısından güvenlik prosedürlerine uyan doğru bir buluşma yöntemidir.

Sahne 4-Dakika 28: James Bond'un oteldeki odayı kontrol etmesi. James Bond kendi güvenliğinden emin olmak için tablo, avize, ankesörlü telefon gibi cihazları kontrol etmektedir. Ses ve görüntü kaydı yapıp yapılmadığının anlaşılması için bazı kontrollerin yapılması ajanların uyguladıkları yöntemlerdendir. İnsan istihbaratı açısından doğrudur.

Sahne 5-Dakika 53: Tatiana Romanova'nın James Bond'a belge vermesi. Bu sahnede buluşma yöntemi olarak cansız posta kutusu (*dead drop*) yöntemi kullanılmıştır. Buluşma yeri olarak Ayasofya seçilmiştir. Tatiana Romanova belgeyi- Rus Konsolosluğunun küçük bir krokisini- bir sütuna bırakacak ve James Bond'da bu belgeyi alacaktır. Ancak yöntemde bazı yanlışlıklar yapılmıştır. Cansız posta

kutusunda buluşacak olan kişilerin birbirlerini görmemeleri gerekir. Bunun amacı her iki insanın birbirlerinden haberi ve bağlantısı olmadığı imajını ortaya koymaktır. Ancak burada James Bond turist kafilesinden ayrılarak yalnız başına kalmış ve Tatiana Romanova'yı gördükten sonra gözlüklerini çıkarıp belgeyi koymasını işaret etmiştir. Diğer taraftan İstihbarat görevlisi olan Tatiana Romanov'un kendisini sürekli takip eden Bulgar casusunu fark edememesi ve buna rağmen belgeyi koyması ise ayrı bir güvenlik zafiyetidir. Yer, zaman-filmde Ayasofya'da fazla insan yoktur- ve giyilen kıyafetler buluşma için uygun ancak uygulamada yapılan yanlışlıklar nedeniyle insan istihbaratı açısından ajanlar arası doğru bir buluşma yöntemi değildir.

Sahne 6- Dakika 64: James Bond ve Tatiana Romanova'ya pasaport verilmesi.

Maske hikâye oluşturma sahnesidir. Yeni pasaport oluşturulmuş, James Bond ve Tatiana Romanova çocukları olmayan evli çift olarak gösterilmiş ve isimleri de David Somerset ve Caroline Somerset olarak değiştirilmiştir. Kendilerine uygun kılık kıyafet de koyulmuştur. İnsan istihbaratında sık kullanılan doğru bir yöntemdir.

4.3. Altınparmak (Goldfinger) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1-Dakika 21: James Bond'un başarısız olduğu işe tekrar verilmesi. James Bond'un patronu M, James Bond'u Goldfinger adında altın kaçakçısını gözetlemek için göndermiş ancak James Bond bu görevinde başarısız olmuş ve kimliği açığa çıkmıştır. Ancak M'nin James Bond'a tekrar aynı kişi ile bağlantılı bir görevi vermesi kimliği deşifre olmuş bir ajan için oldukça riskli ve takip tarassut kurallarına da aykırıdır. Bu açılardan bakıldığında bu sahne insan istihbaratı açısından doğru değildir.

4.4. Yıldırım Harekâtı (Thunderball) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1- Dakika 19: Spectre adlı karşı istihbarat örgütü ajanı Angelo Palazzi'nin, NATO pilotu François Derval'e dönüşmesi. Bu sahnede Spectre'nin atom bombası taşıyan NATO uçaklarına sızmak için yapılan bir operasyon görülmektedir. Operasyonda NATO Savaş pilotu François Derval öldürülmüş ve yerine aynı fiziki özelliklere sahip Angelo Palazzi geçmiştir. Angelo Palazzi, François Derval ile birebir

benzeyebilmek için estetik ameliyat olmuş, ses dersleri almış, film ve raporlar üzerine 2 (iki) yıl çalışmıştır. Ancak gerçekte bu tür bir operasyonun başarılı olma şansı oldukça düşük ve tehlikelidir. Fiziki özellikler birebir aynı olsa bile detaylara (özel yaşantı, çalışma prensipleri, karakteristik özellikler, aile efradı, arkadaş çevresi, hobiler vb.) inildiğinde bu kişinin yanlışlık yapma olasılığı oldukça yüksektir. İnsan istihbaratında önemli kurumlara sızmak amacıyla ajanlar bu kurumlarda çalışan kişileri öldürmek yerine onları ikna edip kendileri ile iş birliği yapma yoluna giderler. Bu sayede hem istedikleri doküman ve belgeye sahip olurlar hem de kendilerini daha güvende hissederler. Çünkü işin en tehlikeli kısmını kendileri değil işbirlikçileri-casuslar- yapmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Spectre'nin kurgusu insan istihbaratı açısından doğru değildir.

Sahne 2- Dakika 72: James Bond'un önemli belgeleri özensiz bırakması. James Bond'un çok zor şartlarda çekmiş olduğu önemli fotoğrafların ağzı açık bir zarfın içine koyması ve masanın üzerinde bırakması ve bunun neticesinde düşmanları tarafından ele geçirilmesidir. Ajanlar elde ettikleri önemli belgeleri gerekli yerlere ilettikten sonra bunları ya gizli bölmelerde muhafaza ederler ya da imha ederler. James Bond'un bu tür davranışı insan istihbaratı açısından bir ihmaldir ve doğru değildir.

4.5. İnsan İki Kere Yaşar (*You Only Live Twice*) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1-Dakika 12: James Bond'un patronu M'nin buluşma planı. M, James Bond'u Japonya'ya göndermektedir. Japonya'da kendisine yardımcı olacağı kişinin isim ve adresini James Bond'a bir kâğıtta vermiştir. James Bond da bu bilgileri ezberledikten sonra kâğıdı yakarak imha etmiştir. Ayrıca kişi ile buluşulduğunda sözel doğrulama için "I love you" şifresi ayarlanmıştır. Bir canlı iletişim (*live drop*) planıdır. İnsan istihbaratı açısından birbirlerini tanımayan ajanlar için uygulanan doğru bir yöntemdir.

Sahne 2-Dakika 17: James Bond'un şifreli mesajı başka bir kişiye söylemesi. James Bond'un Japonya'da ismi Henderson adında bir erkeğe Japon güreşi müsabakasında "I love you" şifresini söylemesi gerekmektedir. Ancak Henderson

yerine bir kadın James Bond'un yanına oturmuş ve James Bond risk alarak şifreyi bu kadına söylemiştir. Halbuki buluşma planlarında belirtilen niteliklere (yaş, boy, cinsiyet vb.) sahip kişinin gelmemesi- ki bu sahnede tamamen farklı cinsiyette biri karşısına çıkıyor- durumunda buluşma planı iptal edilir. İnsan istihbaratı açısından James Bond'un bu hareketi büyük risk taşıdığından doğru değildir.

Sahne 3-Dakika 69: Japonya İstihbarat Servisinin James Bond için maske hikaye hazırlaması. James Bond ninja eğitimi almış, evlenmiş bir fakir işçi olarak düşman alanına gönderilmektedir. Bunun için evlilik seremonisi düzenlenmiş ve evliliği resmiyet kazanmıştır. Eşi de kendisi ile beraber her yere gitmektedir. Giyim kuşam olarak yerel kültüre uygun kıyafetle donatılmıştır. Japon görünümü vermek için gözlerinin çekik hale getirilmesi biraz abartı olsa da maske hikâyesinin desteklenmesi amacıyla yapılan bu çalışmalar insan istihbaratında kullanılan doğru yöntemlerdendir.

4.6. Kraliçe'nin Hizmetinde (*On Her Majesty's Secret Service*) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1-Dakika 44: James Bond'un Hilary Bray rolüne girmesi. Hilary Bray düşman ile temas kuracak potansiyele sahip kişidir ancak James Bond bu kişi ile iş birliğine girip ona düşmana karşı ne yapması gerektiğini söylemek-onu angaje etmek- yerine Hilary Bray rolüne girmeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla da yakalanmıştır. İnsan istihbaratı açısından James Bond'un hareketi doğru değildir.

4.7. Ölümsüz Elmaslar (*Diamonds Are Forever*) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1-Dakika 43- CIA ajanlarının takip-tarassut planlaması. 30 (otuz) adet CIA ajanının hedefteki bir kadını takip etme planında yapılan hatalardır. Takip edilen kadın ile göz teması kurulması, ayna karşısına geçen kadının arkasında bu kişilerin yansımalarının belirmesi, takip eden kişilerin kendilerini gizlemek için herkes gibi normal sivil kıyafet yerine siyah takım elbise giymeleri ve muhtemel çıkış yollarının kapatılmaması gibi basit takip-tarassut kurallarının ihlal edilmesi sonucu hedefteki kadın takibin farkına varmış ve takibi atlatmıştır. CIA'in takip tarassut planı insan istihbaratı açısından doğru değildir.

4.8. Yaşamak İçin Öldür (*Live and Let Die*) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1-Dakika 31:CIA ajanı Rosie'nin James Bond ile tanışması. Rosie, geceleyin elinde bir silahla James Bond'un odasına gizlice girmeye çalışmaktadır. Ancak Rosie'yi James Bond'a yardım etmesi için gönderen kişi James Bond'un yakın arkadaşı CIA ajanı Felix Leiter'dir. Dolayısıyla böyle bir durumda Felix'in James Bond'a Rosie hakkında daha önceden bilgi vermesi gerekirdi. Kendilerini ilk defa görecek ajanların buluşmasında- mümkünse-tanışılacak kişinin bir fotoğrafı, buluşma öncesi sözel şifreler, giyilecek kıyafet vb. detaylar oldukça önemlidir. Bu şekilde yanlış bir kişi ile buluşmanın önüne geçilmiş olur. Ayrıca Rosie'nin gizli bir şekilde otel odasına silahla gelmesi oldukça tehlikeli bir davranıştır. Buluşma yeri olarak James Bond'un otel odasının seçilmesi ise ayrı bir güvenlik zafiyetidir. Rosie takip altında ise James Bond'un da kimliği açığa çıkmış olur. Bu nedenle yapılan bu buluşma planı insan istihbaratı açısından doğru değildir.

4.9. Altın Tabancalı Adam (*The Man With The Golden Gun*) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1-Dakika 30: James Bond'un angaje etme yöntemi. James Bond, altın mermi kullanan Scaramanga isimdeki düşmana ulaşmak istemektedir. Bu amaçla Scaramanga'nın sevgilisine kendisiyle iş birliği yapmasını teklif etmiştir. Bu iş birliğinde motivasyon aracı olarak tehdit yöntemini kullanmıştır. İnsan istihbaratında kullanılan yöntemlerdendir.

4.10. Beni Seven Casus (*The Spy Who Loved Me*) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1- Dakika 12: Çok Gizli (*Top Secret*) mikrofilmin muhafaza edilmesi. İngiliz donanmasına ait bir denizaltının kaybolması sonucu bu denizaltının rotasını ortaya çıkaran çok gizli nitelikteki mikrofilm, James Bond'a Bakan tarafından bizzat verilmiştir. Ayrıca gene bu sahnede denizaltının rotasını içeren sunum özel şifre girilerek sadece yetkili kişilerce bilinmektedir. Bilginin kompartmantasyonu ve bilmesi gereken prensibine uygun bir harekettir. İnsan istihbaratı açısından doğru bir yaklaşımdır.

Sahne 2- Dakika 20: James Bond'un bedevi çadırında arkadaşıyla buluşması. Bu sahnede James Bond yerel kıyafet giymiş bir şekilde Arapça selam vererek bir çadıra girmekte ve arkadaşı ile buluşmaktadır. Ancak Arapça selam verdikten sonra İngilizce olarak konuşmayı sürdürmektedir. Sözel doğrulama olarak da gene arkadaşı ile İngilizce karşılıklı cümleler kurmaktadır. Bir canlı iletişim sahnesidir. Ancak tüm bu olanlar çadırda başkaları varken yapılmaktadır. Halbuki çadırdakilerin İngilizce bilip bilmediği bilinmemektedir. Hem İngilizce bilmeseler dahi konuşmanın Arapça sürdürülmesi James Bond'un maske hikayesine daha uygun ve dikkat çekmemek açısından daha doğrudur. Sahnenin devamında James Bond'un çok gizli nitelikteki bilgiye nasıl ulaşabileceğini de gene arkadaşına başkaları varken sorması da bilginin gizliliği açısından uygun değildir. Sahnenin devamında arkadaşının çadırdakileri dışarı çıkarması da bu gizliliğin ihlalini ortadan kaldırmaya yönelik girişimdir ancak biraz geç kalınmıştır. Buluşma yöntemlerindeki ihmal ve bilginin gizlenmesi açısından bu sahne insan istihbaratı açısından doğru değildir.

4.11. Ay Harekatı (*Moonraker*) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1- Dakika 49: James Bond'un CIA ajanı ile iş birliğine girmesi. James Bond ile CIA ajanı Dr Goodhead'in operasyonu birlikte yürütmek için iş birliği yapmaya karar vermektedirler; ancak bu iş birliğinden amirlerine herhangi bir bilgi vermemektedirler. İstihbarat teşkilatları kendi aralarında bazı bilgi alışverişinde bulunabilir veya bir operasyonda aynı anda görev alabilirler ancak bu tür bir karar yetkili kişilerden sahaya doğru ilerler. Sahadaki ajanların çok elzem olmadıkça farklı istihbarat teşkilatı ajanları ile keyfi olarak iş birliğine girmeleri, bu işbirliğinden amirlerinin haberi olmaması çalışma disiplini açısından doğru değildir.

4.12. Senin Gözlerin İçin (*For Your Eyes Only*) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1-Dakika 33: James Bond'un ajan Ferrara ile buluşması. Ferrara buluşma yeri ve zamanını James Bond'un kaldığı otelin aynasına yazmış ve su buharı ile bu yazı ortaya çıkmıştır. James Bond mesajı aynada gördükten sonra yazıyı silmiştir. Buluşma yerine giden James Bond Ferrara ile sözel doğrulama cümlelerini söyledikten sonra buluşmuşlardır. Bir kayak merkezinde planlanan bu buluşmada giyilen

kıyafetler de ortama uygundur. Kurallara uygun bir canlı iletişim sahnesidir. İnsan istihbaratı açısından doğrudur.

4.13. Ahtapot (*Octopussy*) (1983) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1-Dakika 2: James Bond'un Albay kılığına bürünmesi. James Bond takma bıyık takarak, askeri üniforma giyerek ve Albay Luis Toro yazılı bir yaka kartı ile askeri bir üsse girmektedir. Ajanlar kılık kıyafet değiştirebilir, yüzleri tanınmasın diye bazı değişikliklerde bulunabilirler. Ancak yapılan bu tür numaralar ajanları, kurumlara üst düzey bir görevli olarak sızdırmak (*infiltrasyon*) için yeterli değildir. Ayrıca James Bond'un kılığına girdiği Albay Luis Toro aynı askeri üssünde görevini sürdürmektedir. Yani James Bond, rolüne girdiği kişi ile aynı yerde operasyon yapacaktır ki bu hem planlama hem de uygulama açısından oldukça yanlıştır. Bu tür durumlarda ajanlar içerideki kişilerle bir şekilde iletişime geçip onları kendileri ile işbirliğine ikna noktasına girmeye çalışırlar. Nitekim filmde de James Bond gerçek Luis Toro ile karşılaşarak yakalanmıştır. İnsan istihbaratı açısından James Bond'un kimlik değiştirme planı uygun değildir.

Sahne 2-Dakika 24: James Bond'un Vijay ve Sadruddin ile buluşması. Vijay yılan oynatıcısı olarak yerel kıyafetleri ile James Bond ile tanışmıştır. Tanışma öncesi sözel doğrulama da yapılmıştır. Sadruddin ise şoför rolünde yer almaktadır. James Bond'u Sadruddin'e Vijay götürdüğü için James Bond ile Sadruddin arasında sözel bir doğrulama gerçekleşmemiştir. Bir canlı iletişim sahnesidir. İnsan istihbaratı açısından doğru bir yöntemdir.

Sahne 3- Dakika 69: MI6'nın Levazım Subayı Q ve Vijay'ın James Bond'u gözetlemesi. Operasyonda görev alan James Bond'un olası bir tehlikeye karşı gözetlenmesi için Q ve Vijay ellerinde oltaları ile balıkçı kılığında gözetleme yapmaktadırlar. İnsan istihbaratı açısından bu tür bir tedbir ve tarassut yerinde bir harekettir ve doğrudur.

Sahne 4- Dakika 77: James Bond'un yeni maske hikayesi. James Bond Batı Almanya'dan Doğu Almanya'ya geçecektir. Bu nedenle kendisini Charles Moreton adında Leeds'den gelen bir üretici temsilcisi olarak gösterecektir. Amacı ise mobilya

fabrikalarını ziyaret etmektir. Maske hikâyeye uygun belgeler bizzat M tarafından kendisine bir otomobilin içerisinde verilmektedir. Otomobil şoförü de operasyonun bir parçası olduğu için konuşmanın otomobilin içerisinde gerçekleştirilmesinde bir mahzur yoktur. İnsan istihbaratının gizlilik prensipleri açısından doğru bir planlamadır.

Sahne 5- Dakika 88: James Bond'un ajan olduğunu söylemesi. James Bond, Rus generalini bir tren kompartımanında esir almıştır. Elinde de bir silah vardır ve generalin konuşmasını istemektedir. Rus generalin kendisine “Sen kimsin?” şeklindeki sorusuna İngiliz Gizli Servisinden cevabını vermektedir. Ajanlar ölümle tehdit, ağır işkence gibi durumlarda dahi kendi kimliklerini gizlemekte oldukça eğitilmiş ve hazırlıklıdır. James Bond gibi MI6’nın en iyi ajanlarından biri diye lanse edilen birinin hiçbir gerekçe yokken kimliğini gizlememesi insan istihbaratının gizlilik prensiplerine aykırı bir durumdur.

4.14.Ölüme Bir Bakış (A View to a Kill) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1-Dakika 21: James Bond ve Ajan Tibbet’in maske hikayesi. Yarış atı satışlarının olduğu bir etkinliğe katılmak için James Bond John Smythe adında varlıklı birini temsil etmekte, Ajan Tibbet ise onun şoförü ve hizmetkârı olarak yer almaktadır. Giyimleri de maske hikayeleri ile uyum içerisinde. Bu şekilde her ikisi de aynı operasyonda görev alabilmiştir. İnsan istihbaratı açısından uygun bir yaklaşımdır.

Sahne 2- Dakika 58: James Bond ve CIA ajanı Chuck Lee’nin buluşması. CIA ajanı Chuck Lee balıkçılık yapmaktadır. Balık tezgahına yaklaşan James Bond, Chuck Lee’ye şifreli mesajı (sözel doğrulama) söyleyerek buluşma gerçekleşmiştir. Ayrıca Chuck Lee’nin kıyafeti balıkçılık yapmaya uygundur. Bir canlı iletişim sahnesidir. İnsan istihbaratı açısından doğrudur.

4.15.Gün Işığında Suikast (The Living Daylights) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1-Dakika 12: KGB Generali Georgi Koskov’un iltica etmesi. Koskov bir konser arasında tuvaletin penceresinden atlayıp James Bond ve Ajan Saunders’in bulunduğu karşı binaya geçecek ve buradan da gizlice Batı Bloğu bir ülkeye

götürülecektir. Koskov binaya doğru yürürken kendisini öldürmek isteyen keskin nişancıyı da James Bond ortadan kaldıracaktır. İltica talebi Koskov'dan gelmiştir. Bir kendi gelen (*walk-in*) sahnesidir. Bu sahnede bazı istihbarat zafiyetleri söz konusudur. Örneğin operasyonun Doğu Bloğu bir ülke olan Çekoslovakya'da gerçekleşmesi James Bond ve Saunders'in takip edilmeleri riskini artırmaktadır. James Bond'un keskin nişancıya ateş etmesi ise yerlerinin belli olması anlamına gelmektedir. Ayrıca Koskov kaçarak James Bond ve Ajan Saunders'in evine geldiğinde kapı kilitlidir. İnsan istihbaratında iltica eden veya taraf değiştiren ajanlar başvuru yeri olarak genellikle karşı tarafın Büyükelçilik veya Konsolosluk gibi yerlerini tercih ederler. Çünkü bu yerlerde hem iltica eden ajanlar hem de başvuru yerindeki memurlar daha güvende olurlar. Ayrıca Koskov'un ilticasının KGB'nin bir planı olması durumunda James Bond ve Saunders'in deşifre olması ve yakalanması da ihtimaller arasındadır. KGB generali iltica ettirilmiştir ancak kendisinden daha çok James Bond ve Ajan Saunders tehlike altında kalmıştır. Bu nedenle Koskov'un iltica ettirilme planı insan istihbaratı açısından doğru değildir.

Sahne 2- Dakika 24: Gizli eve düşmanın sütçü kılığında girmesi. Aralarında M, İngiliz bir Bakan, Koskov, James Bond ve konuşulanları yazmakla görevli bir memurun da olduğu gizli bir evde yapılan toplantıya sütçü kılığında düşmanın girmesidir. Bu düşman, gerçek sütçüyü yolda öldürmüştür ve toplantının yapıldığı binaya girişte güvenlik görevlisine eski sütçünün grip olduğunu ve bu nedenle kendisinin geldiğini söylemiştir. Güvenlik görevlisi kısa bir üst aramasından sonra bu kişinin binaya girmesine izin vermiştir. Halbuki böylesine üst düzey yetkililerin bir araya geldiği ve gizli bir evde gerçekleşen toplantılara belli başlı hizmetleri (aşçılık, temizlikçilik vb.) yerine getiren kişilerin de güvenlik soruşturmaları yapılır ve ancak bu soruşturmalardan geçerlerse binaya girişlerine- sadece belirli yerlere- izin verilir. Kişinin hastalanması durumunda bu bilgi önceden gerekli yerlere bildirilir ki yerine geçecek olan kişi hakkında gerekli tahkikat yapılabilsin. İnsan istihbaratı açısından bu sahne güvenlik zafiyetidir ve doğru değildir.

Sahne 3- Dakika 72:James Bond'un CIA ajanı Felix Leiter'le buluşması. James Bond 2 (iki) kişi tarafından başına silah dayanmış bir vaziyette araba ile CIA ajanı Felix'in bulunduğu yata götürülmektedir. Halbuki bu tür tehlikeli bir davranışa gerek

yoktur. Bu hem başkalarının dikkatini çeker-ki arabanın üstü açıktır- hem de James Bond'un arabadan atlamak veya başına dayanan silahı almaya çalışmak gibi tehlikeli hareketler yapmasına sebep olabilir. Bunun yerine bu kişilerin James Bond'a kendilerinin Felix'le çalıştıklarını söylemeleri veya kimliklerini göstermeleri daha isabetli bir davranış olurdu. Ayrıca Felix'in daha önce James Bond'u buluşma için bilgilendirmesi de gerekirdi. İnsan istihbaratı açısından doğru bir buluşma planı değildir.

Sahne 4- Dakika 76: James Bond'un kimliğini deşifre etmesi. James Bond kendisinin İngiliz ajanı olduğunu General Koskov'un arkadaşı Kara Milovy'e söylemesidir. James Bond bunu Kara'nın bazı şeyleri anlaması için yapmaktadır ancak ajanların maske hikaye oluşturmaları bu yüzden vardır. Kendi gerçek kimlikleri ile yapamayacakları iş ve işlemleri, operasyonları bu kimliklerle sürdürmek ve insanları bu maskeye inandırmaya çalışmaktır. Maske hikâyenin operasyon için uygun olması gerekir ki devamlılık arz edebilsin. James Bond, Kara ile arkadaşlık kurabilmek için kendisinin Koskov'un arkadaşı olduğunu söylemiştir ancak bu maskenin pek işe yaramadığını anlayınca gerçek kimliğini açıklamıştır. Hem maske hikâye planlama açısından hem de kendisini geçerli bir neden olmaksızın deşifre etmesi açısından James Bond'un hareketi insan istihbaratı açısından doğru değildir.

4.16.Öldürme Yetkisi (*Licence to Kill*) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1- Dakika 13: CIA Ajanı Felix Leiter'in gizliliğe ve çalışma disiplinine riayet etmemesi. Felix Leiter, uzun süredir peşinde olduğu uyuşturucu baronu Franz Sanchez'in yakalanması üzerine merkeze bilgisayarda bir rapor yazmaktadır. Yazmış olduğu raporu CD'ye aktaran Felix Leiter bunu bir resimliğin arkasına koymuştur. Tüm bunlar James Bond'un gözleri önünde gerçekleşmiştir. Bilgi ve belgeler bilmesi gereken prensibince sadece yetkili kişilerin erişimine açık olmalıdır. Her ne kadar Felix Leiter ve James Bond arkadaş olsalar bile farklı istihbarat teşkilatlarına hizmet etmektedirler. Aynı istihbarat teşkilatında çalışmış olsalar bile farklı birimlerde yer alan kişilerin dosyalara erişimleri planlı bir şekilde bölümlere ayrılmaktadır. Herkes her bilgiye ulaşamamaktadır. Bu tür önlemler sızmaların ve taraf değiştirmelerin yaşandığı istihbarat teşkilatlarınca uygulanan en temel kurallardandır. Bununla birlikte

aynı sahnede James Bond'un Felix Leiter'in çalışma odasının kapısını çalmadan içeri girmesi ve içeride başka bir ajanla karşılaşmaları da gene ihlal edilen ayrı bir istihbarat çalışma prensibidir. James Bond'un ajan Leiter'in kapısını çalması ve ancak müsaade edilirse içeri girmesi gerekirdi. Çalışma disiplini bunu gerektirmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğine hem James Bond'un hem de Felix Leiter'in hareketleri doğru değildir.

Sahne 2-Dakika 33: James Bond'un M ile tartışması. James Bond yakın arkadaşı CIA ajanı Felix Leiter'in kaçırılıp işkence görmesi üzerine ona bu işkenceyi yapan sorumluları ortaya çıkarmak istemektedir. Ancak M, bunun kişisel bir davaya dönüşmesini istememekte ve olayı CIA'e bırakarak James Bond'un ertesi günü İstanbul'a dönmesini istemektedir. James Bond'un öldürme yetkisini derhal kaldırdığını ve silahını geri vermesini istemesi üzerine James Bond silahı vermediği gibi M'nin yanında duran silahlı ajanlara da mukavemet göstererek olay yerinden kaçmaktadır. M'nin bulunduğu yeri korumakla görevli keskin nişancı da James Bond kaçarken ona ateş etmektedir. Tüm bu yaşananlar istihbarat teşkilatlarınca üst amir(ler)e itaat ile eğitilen ve her halükârda akliselim ve görev bilinci ile hareket etmesi beklenen deneyimli bir ajanın yapmaması gereken davranışlardandır. James Bond'un bu hareketi ajanların sadakat yeminine aykırıdır ve insan istihbaratı açısından doğru değildir.

Sahne 3-Dakika 56: Sekreter Moneypenny'nin yetkisiz yazı yazması. Yazım hatalarından dolayı kendisini uyarmak için sekreter Moneypenny'nin yanına giden M'nin James Bond için yazılmış bir bilgi notunu fark etmesidir. Bu nottan M'nin haberi yoktur ve tamamen Moneypenny tarafından kaleme alınmıştır. İnsan istihbaratında sadece ajan, casus ve karar verici mekanizmalar değil ayrıca masa başı ofis işleri ile görev yapan memurlar, teknisyenler, sekreterler, temizlik görevlileri, yemek servisinde görevli kişiler vb. gibi istihbarat teşkilatında görev yapan herkes belli başlı kişisel özellikler yanında güvenlik soruşturmalarından da geçerek teşkilatlara dahil edilmektedirler. Özellikle sekreterya gibi birimlerde çalışan kişilerin güvenilir olması yazışmaların başkalarınca ele geçirilme gibi olasılıkları düşürür. M'nin, sekreterinin yapmış olduğu bu suçu gördükten sonra sekreterin görevine devam

etmesi de gene kabul edilemez bir göz yumma durumudur. İnsan istihbaratı açısından hem sekreterin hem de M'nin davranışı doğru değildir.

Sahne 4-Dakika 64: Lupe Lamora'nın James Bond'a bilgi vermesi. Lupe Lamora, uyuşturucu baronu Franz Sanchez'le yakın irtibatı olan birisidir ve James Bond'u yapmış olduğu tehlikeli işten dolayı uyarmakta ve geri dönmesini istemektedir. Ancak James Bond maske hikayesini kullanarak Franz Sanchez'le tanışma yoluna gitmiştir. Ajanlar, maske hikayeleri ile bazı bilgiler edinebilirler ancak hedefte yer alan bir kuruma sızmak oldukça zordur. Bu nedenle kurum çalışanlarının motivasyonlarından- zafiyetlerinden- yararlanarak kendileri ile iş birliği yapmaya hazır hale getirirler. Ancak James Bond Lupe gibi Franz Sanchez'den en üst düzey haberleri kendisine getirebilecek birini çalışmaya ikna etmek yerine maske hikayesine devam etmiştir. Film sonunda da maske hikayesi ortaya çıkarak deşifre olmuş ve kendisini tehlikeye atmıştır. James Bond'un Lupe Lamora'yı angaje etmemesi büyük bir fırsatı geri çevirmektir ve insan istihbaratı açısından doğru değildir.

4.17. Altıngöz (Goldeneye) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1-Dakika 51: James Bond'un CIA ajanı Jack Wade ile buluşması. Uçaktan inen James Bond havaalanı çıkışında CIA ajanı ile buluşmaktadır. James Bond sözel şifreyi kendisine söylemektedir ancak CIA ajanı Jack Wade bunların eski moda olduğunu ima edip arabasına geçmelerini teklif etmektedir. James Bond silah zoru ile Jack Wade'den şifreyi kendisine söylemesini ve vücudundaki gül çizimini kendisine göstermesini istemektedir. Bir canlı iletişim sahnesidir. Buluşmalar insan istihbaratında sık tekrarlanabilen ancak hata yapıldığında ajanları deşifre edebilen bir durumdur. Bu nedenle CIA ajanı Jack Wade'in umursamaz tavırları kabul edilebilir bir tutum değildir. Aynı şekilde James Bond'un istenen cevabı vermeyen CIA ajanının peşinden gitmesi ve silah zoru ile kendisine şifreyi söyletmesi de doğru değildir. Bu tür beklenmeyen durumlarda ajanların ajandalarında mutlaka bir B planı (genellikle buluşma yerinden hızla uzaklaşmak) bulunur ve bu uygulanır. Buluşma yöntemlerinde yapılan bu tür ihmaller insan istihbaratı açısından doğru değildir.

4.18.Yarın Asla Ölmez (*Tomorrow Never Dies*) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1- Dakika 25: James Bond'un operasyona gönderilmesi. James Bond, Carver Medya Merkezi'nde bir partiye banker olarak katılmak üzere M tarafından görevlendirilmektedir. Konuşma, etrafı polis eskortu ile çevrili bir arabanın içerisinde yapılmaktadır. Arabayı kullanan şoför M'nin sekreteridir. Görev hakkında kısa bilgi veren bir kişi de arabada M'nin yanında yer almaktadır. Görevin detayları, maske hikayeler, biletler, kiralık araba rezervasyonu gibi dokümanlar James Bond'a verilmektedir. Ayrıca James Bond medya patronu Elliot Carver'ın eşi Paris Carver'ı daha önceden tanımaktadır ve M, James Bond'dan Paris Carver aracılığıyla bilgi edinmesini istemektedir. Maske hikaye, görev öncesi gizliliğe riayet, angaje etme gibi detayların yer aldığı bu sahne ajanların asıl işleri olan haber elde etme ile ilgili insan istihbaratında kullanılan yöntemlerdendir.

Sahne 2- Dakika 44: James Bond'un Paris Carver'ın yardımını reddetmesi. Paris Carver, eşi tarafından gizli tutulan bir laboratuvarı bahsetmekte ve oraya giriş için James Bond'un ne yapması gerektiğini anlatmaktadır. Ancak James Bond bunu yapmak zorunda olmadığını söyleyerek konuşmayı sonlandırma çabasındadır. Ajanların görevi kendilerine yarayacak bilgiye ulaşmak için her türlü yöntemi (*tradecraft*) denemeleridir. Ajanların, en üst profillerin angaje edilerek bu bilgiye ulaşmaları ise oldukça önemlidir. Medya patronu Elliot Carver'ın neler yaptığını öğrenmek ve asıl planlarını ortaya çıkarmak için eşi Paris Carver'ı angaje etmek yerine, James Bond'un profesyonelliği bırakıp duygusal birtakım sebeplerle bu yardımı geri çevirmesi ve film süresince de kendisini Paris Carver'ın yardımından uzak tutma çabaları hem M'nin kendisinden istediği görevi yerine getirmeme olarak emre itaatsizlik hem de en önemli haber kaynağını kullanma fırsatını kaçırma olarak değerlendirildiğinde insan istihbaratı açısından doğru bir yaklaşım değildir.

4.19.Dünya Yetmez (*The World is not Enough*) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1-Dakika 67: M'nin Elektra King'in ayağına izinsiz gitmesi. Elektra King ünlü bir petrol zengininin kızıdır. Babası Robert King öldürülmüştür. Elektra King M'yi arayarak James Bond'un kaybolduğunu ve kendisinin de ölüm tehdidi altında olduğunu söyleyerek M'nin gelmesini istemektedir. M'de derhal Elektra King'in

yanına gitmektedir. İstihbarat teşkilatı başkanları istihbarat teşkilatlarının gizlilik ve disiplinlerine uygun bir şekilde çok büyük, karmaşık ve zor bir yapıyı idare etmektedirler. Kendi emirleri altında binlerce, on binlerce sayıda personel olabilir. Böylesine önemli pozisyonundaki birisinin bağlı bulunduğu başbakana bilgi vermeden ve onun izni olmadan başına buyruk bir şekilde üçüncü bir şahsın yardım ricası üzerine işini gücünü bırakıp yardıma gitmesi düşünülemez. Ayrıca istihbarat teşkilatı başkanları gibi oldukça güvenli bir korumda bulunması gereken birisine 3. (üçüncü) şahısların ulaşması oldukça zordur. Halbuki Elektra King bir arama ile M'ye ulaşabilmektedir. İnsan istihbaratının çalışma disiplini açısından değerlendirildiğinde bu sahne doğru değildir.

4.20. Başka Bir Gün Öl (*Die Another Day*) Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1-Dakika 48: Sekreter Moneypenny'nin M'nin odasındaki konuşmaları dinlemesi. M, ABD Milli Güvenlik Ajansı başkanı ile telekonferans görüşmesi yapmaktadır. M'nin sekreteri bu konuşmayı odanın dışarısından gizlice dinlemektedir. Ayrıca ses de dışarıya açık olarak verilmektedir. Bilmesi gereken prensibine göre sekreter Moneypenny'nin bu hareketi doğru değildir.

4.21. Casino Royale Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1-Dakika 24: James Bond'un M'nin evine gizlice girmesi. James Bond kendisini deşifre eden başarısız bir operasyon sonrası gizlice M'nin evine girmektedir. M'nin bu durumdan haberi yoktur ve James Bond'u bir daha evine bu şekilde girmemesi konusunda uyarmaktadır. İstihbarat teşkilatının en tepesindeki bir isim ile sahada görev yapan ajanlar arasında belli bir disiplin ve gizlilik çerçevesinde iletişimin olması kabul edilebilir. Ancak genellikle saha ajanları merkezde kendilerini yönlendiren birim ile irtibat içerisinde görevlerini sürdürürler. Dolayısıyla çok özel bir sebep olmadıkça ajanların istihbarat teşkilatı başkanları ile direkt temasta bulunmaları yönetim açısından bürokrasiyi artıran bir etmendir. Bununla birlikte bu tür bir temas ancak uygun bir yer, zaman ve mekanda gerçekleştirilmelidir. Bir ajanın başına buyruk bir şekilde teşkilat başkanının evine girmesi hem çalışma teamül ve ahlakı açısından

yanlıştır hem de başkanların evlerinin gizliliği açısından bir ihmaldir. Bu nedenle James Bond haddini aşan bir yaklaşım sergilemiştir. Bununla birlikte M'nin James Bond'a sadece sözel uyarı vermekle yetinmesi de kabul edilebilir bir durum değildir. Her ne kadar filmde James Bond'un çok özel bir ajan olduğu ve M ile samimi bir çalışma ortamı olduğu kabul edilse dahi ajanların başka istihbarat teşkilatlarınca her an angaje edilebileceği veya ajanın taraf değiştirme olasılıkları göz önüne alındığında hem M'nin güvenliği hem de başında bulunduğu MI6'nın yönetimi açısından James Bond'a en azından bir disiplin cezası verilmesi ve sorguya çekilmesi insan istihbaratı açısından daha kabul edilebilirdi. Bu nedenle bu sahnede meydana gelenler insan istihbaratının çalışma disiplinleri açısından doğru değildir.

Sahne 2-Madde 60: James Bond ve Vesper Lynd'in maske hikayesi. Hedefteki kişi ile tanışmak için James Bond profesyonel bir kumarbaz rolünde Vesper Lynd de ona eşlik eden kişi olarak planlanmıştır. James Bond maske hikayesini ve isim değişikliklerini içeren pasaportları sarı bir zarf içerisinde bir şoförden almıştır. Zarfı aldıktan sonra şoföre arabanın anahtarını kendisi vermektedir. Bu detaydan şoförün de güvenilir birisi olduğu veya James Bond'un şoförü tanıdığı anlamı çıkartılabilir. İnsan istihbaratında kullanılan ve gizlilik ilkelerine uyulmuş bir maske hikâye hazırlama sahnesidir.

4.22. Quantum of Solace Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1-Dakika 22: James Bond'un dosyadan fotoğraf aşırması. M, James Bond'a özel bir dosya içerisinde birtakım fotoğraflar göstererek bilgiler vermektedir. Bu bilgilendirme sırasında M bir ara arkasını dönmüştür ve bunu fırsat bilen James Bond, dosyadan bir fotoğrafı cebine koymuştur. Ajanlar, gizli veya açık kaynaklı olsun önemli bilgi ve belgelere ulaşmak ve bunları kendi istihbarat teşkilatlarına aktarmak için görev yapmaktadırlar. Ancak bir ajanın kendi istihbarat teşkilatının dosyasından belge aşırması kabul edilemez. Bu tür bir yaklaşım onları başka istihbarat teşkilatlarına hizmet etme yani ihanet etme pozisyonuna koyar. Bir ajanın görevini daha iyi ifa edebilmesi için gerekli olacak bilgi ve belgeler istihbarat teşkilatlarınca büyük bir titizlikle hazırlanır ve sonra ajana teslim edilir. M, eğer gerekse idi zaten bu fotoğrafı

kendisine verirdi. James Bond'un bu hareketi insan istihbaratının çalışma disiplini açısından değerlendirildiğinde doğru değildir.

Sahne 2-Dakika 42: James Bond'un M'nin emirlerine karşı gelmesi. James Bond bir operasyon sonrası brifing vermek üzere M tarafından merkeze çağrılmaktadır ancak James Bond bu emre itaat etmeyerek M'nin yatıp uyumasını istemekte ve görevini kişiselleştirmektedir. İnsan istihbaratında ajanların görevlerini yerine getirirken birtakım sorumlulukları vardır ve kendileri başlarına buyruk bir şekilde hareket etmemektedirler. İster sahada görev yapan bir ajan ister masa başı çalışan bir memur isterse istihbarat teşkilatının başında yer alan kişi olsun istihbarat teşkilatında görev alan herkesin belli yetki ve sorumlulukları vardır. Ajanların kontrolsüz bir şekilde görev yapmaları kabul edilebilir bir davranış değildir. Bu nedenle James Bond'un M'nin emirlerini dinlememesi insan istihbaratı açısından doğru bir hareket değildir.

Sahne 3-Dakika 50: James Bond'un konsolosluk görevlisi Strawberry Fields ile tanışması. James Bond, Bolivya La Paz havalimanında kendisini konsoloslukta çalışan ve görevini James Bond'u ilk uçakla Londra'ya göndermekle yetkili Strawberry Fields'la tanışmaktadır ve sonrasında aynı taksiye binmektedir. İstihbarat teşkilatlarının kontrespiyonaj birimleri özellikle konsolosluk çalışanlarını takip tarassut altında tutmaktadırlar. Strawberry Fields'ın konsolosluk çalışanı olması ve James Bond'un buna rağmen aynı taksiye binmesi kendisinin görevini tehlikeye atan bir harekettir. Ayrıca James Bond'un Strawberry Fields'ın konsolosluk çalışanı olup olmadığını teyit etmeyerek ilk defa gördüğü birisine inanması da ajanların temkinli hareket etme özelliğine uymamaktadır. İnsan istihbaratı açısından bu tanışma modeli uygun bir yöntem değildir.

Sahne 4-Dakika 52: James Bond ve Strawberry Fields'in otel konusunda tartışması. Strawberry Fields, James Bond'u çok kalitesiz bir otele yerleştirmek istemektedir. James Bond otel lobisinden içeri girer girmez hemen dışarı çıkmakta ve bu otelde kalmak yerine morgda kalmayı tercih ettiğini söylemektedir. Ancak Strawberry Fields, kendilerinin görev için gelmiş öğretmenler olduğunu ve bu otelde

kalmalarının da maske hikayelerine daha uygun olduğunu⁶ iddia etmektedir. Ancak James Bond bu fikre katılmayarak Fields'ı lüks bir otele götürmektedir. İnsan istihbaratının en önemli aşamalarından biri olan maske hikâyesinin detayları ile ilgili bir sahnedir. Maske hikayeler aracılığıyla ajanlar kendilerini saklayarak daha güvende görevlerini sürdürmeyi amaçlarlar. Ancak her detayın çok iyi düşünülüp planlanması gerekmektedir. Bu sahnede Strawberry Fields ve James Bond farklı maske hikayelerine sahiptir ve her ikisinin de aynı yerde kalmaları maskelerini tehlikeye atmaktadır. Fields'ın bir öğretmen olarak çok lüks bir otelde kalması kendisinin para kaynağının sorgulanmasına neden olup dikkatleri üzerine çekebilir. Aynı şekilde James Bond'un da çok üst düzey bir kişi ile temasa geçmesi için kendisini önemli biri gibi göstermesi gerekmektedir. James Bond'un çok kalitesiz bir otelde kalması saygınlığına gölge düşürebilir. Ayrıca lüks oteller prestij kaybı olmasın diye istihbarat operasyonlarının daha zor yapılabilmesi açısından daha güvenilirdir. Bu nedenle her iki kişinin de farklı otellerde kalmaları hem kontrespiyonaj unsurlarının takibini zorlaştırmak hem de maske hikayelerini uygun bir şekilde devam ettirmeleri açısından daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Her farklı maske hikâye kendine özgüdür yaklaşımı ile bu sahne insan istihbaratı açısından doğru değildir.

4.23.Skyfall Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1-Dakika 2: James Bond ve Ajan Eve'nin hedef kişiyi takipleri. James Bond ve arkadaşı ajan Eve, NATO ajanlarının listesinin olduğu bir hard disk çalan kişiyi takip etmektedir. Takip araçla başlayıp bir süre sonra araçsız devam etmektedir. Ancak takip hırsız polis kovalamacası gibi gerçekleşmektedir. Takipteki en önemli kurallardan biri olan hedefin takibi anlamaması kuralı çiğnenmiştir. Takip boyunca birçok trafik ihlali yapılmış ve insanlar tehlikeye atılmıştır. Ayrıca takip MI6'nın hakimiyetinin olduğu Londra gibi bir şehirde değil; İstanbul'da gerçekleştirilmektedir. Genellikle takip tarassut kontrespiyonaj birimlerinin uzmanlaştığı bir konudur ve istihbarat teşkilatlarının kendi ülkelerinde çok daha efektif bir şekilde yapılır. Bu

⁶ Filmin orijinal İngilizce altyazısında “*This fits our cover*” ifadesi yer almaktadır. Ancak Türkçe'ye “Bu kimliğimizi saklar” şeklinde çevrilmiştir. İstihbarat terminoloji açısından bu çevirinin “Bu, maske (hikaye)mize uygundur” şeklinde ele alınması daha doğru olacağından açıklama da bu şekilde yapılmıştır.

imkân olmadığı durumlarda ise istihbarat teşkilatları arasında anlaşmalar veya yardımlaşmalara gidilebilir. Hem planlama açısından hem de uygulama açısından doğru bir takip tarassut faaliyeti değildir.

Sahne 2-Dakika 28: James Bond'un eğitilmesi. Uzun bir süre ortalarda gözükmeyen James Bond'a aktif görev verilmeden önce brifing verilmekte, kendisi bedensel ve psikolojik testlerden geçmekte, atış talimleri yapmaktadır. Bu eğitim ve testler, istihbarat teşkilatlarının ajanlarının eğitimlerinde kullandığı yöntemlerdendir.

4.24.Spectre Filminin Değerlendirilmesi

Sahne 1-Dakika 17: James Bond'un M'den habersiz operasyon yapması. James Bond, Mexico City'de yapmış olduğu operasyon sonrası M ile görüşmektedir ancak M'nin James Bond'un bu operasyonundan haberi yoktur. Bir ajanın amirlerinin haberi olmadan bir operasyonda bulunması insan istihbaratı açısından doğru bir hareket değildir.

Her bir James Bond filminin insan istihbaratı açısından değerlendirildiğinde doğru olan-gerçeği yansıtan ve doğru olmayan-gerçeği yansıtmayan sahne sayıları özetle şöyledir:

- 1) Dr. No (1962)
Toplam 9 (dokuz) sahne. 3 (üç)'ü doğru. 6 (altı)'sı doğru değil.
- 2) Rusya'dan Sevgilerle (*From Russia with Love*)
Toplam 6 (altı) sahne. 3 (üç)'ü doğru. 3 (üç)'ü doğru değil.
- 3) Altın parmak (*Goldfinger*)
Toplam 1 (bir) sahne. Doğru değil.
- 4) Yıldırım Harekâtı (*Thunderball*)
Toplam 2 (iki) sahne. 2'(iki) si de doğru değil.
- 5) İnsan İki Kere Yaşar (*You Only Live Twice*)
Toplam 3 (üç) sahne. 2 (iki)'si doğru. 1 (bir)'i doğru değil.
- 6) Kraliçe'nin Hizmetinde (*On Her Majesty's Secret Service*)
Toplam 1 (bir) sahne. Doğru değil.

- 7) Ölümsüz Elmaslar (*Diamonds Are Forever*)
Toplam 1 (bir) sahne. Doğru değil.
- 8) Yaşamak İçin Öldür (*Live and Let Die*)
Toplam 1 (bir) sahne. Doğru değil.
- 9) Altın Tabancalı Adam (*The Man With The Golden Gun*)
Toplam 1 (bir) sahne. Doğru.
- 10) Beni Seven Casus (*The Spy Who Loved Me*)
Toplam 2 (iki) sahne. 1 (bir)'i doğru. 1 (bir)'i doğru değil.
- 11) Ay Harekatı (*Moonraker*)
Toplam 1 (bir) sahne. Doğru değil.
- 12) Senin Gözlerin İçin (*For Your Eyes Only*)
Toplam 1 (bir) sahne. Doğru.
- 13) Ahtapot (*Octopussy*)
Toplam 5 (beş) sahne. 3 (üç)'ü doğru. 2 (iki)'si doğru değil.
- 14) Ölüme Bir Bakış (*A View to a Kill*)
Toplam 2 (iki) sahne. Hepsi doğru.
- 15) Gün Işığında Suikast (*The Living Daylights*)
Toplam 4 (dört) sahne. Hiçbiri doğru değil.
- 16) Öldürme Yetkisi (*Licence to Kill*)
Toplam 4 (dört) sahne. Hiçbiri doğru değil.
- 17) Altıngöz (*Goldeneye*)
Toplam 1 (bir) sahne. Doğru değil.
- 18) Yarın Asla Ölmez (*Tomorrow Never Dies*)
Toplam 2 (iki) sahne. 1 (bir)'i doğru. 1 (bir)'i doğru değil.
- 19) Dünya Yetmez (*The World is not Enough*)
Toplam 1 (bir) sahne. Doğru değil.
- 20) Başka Bir Gün Öl (*Die Another Day*)
Toplam 1 (bir) sahne. Doğru değil.
- 21) *Casino Royale*
Toplam 2 (iki) sahne. 1 (bir)'i doğru. 1 (bir)'i doğru değil.
- 22) *Quantum of Solace*
Toplam 4 (dört) sahne. Hiçbiri doğru değil.

23) *Skyfall*

Toplam 2 (iki) sahne. 1 (bir)'i doğru. 1 (bir)'i doğru değil.

24) *Spectre (2015)*

Toplam 1 (bir) sahne. Doğru değil.

5. SONUÇ

James Bond filmleri insan istihbaratında kullanılan yöntemler ışığında karşılaştırmaya tabi tutulmuş ve filmler teker teker incelenerek insan istihbaratı ile ilgili sahnelerin doğru olup olmasına göre sınıflandırılmıştır. Buna göre 24 (yirmi dört) adet James Bond filminde toplam 58 (elli sekiz) adet insan istihbaratı ile ilgili sahne değerlendirilmiştir. Bu sahnelerden 19 (on dokuz) tanesi insan istihbaratı açısından değerlendirildiğinde gerçeklerle örtüşmekte; 39 (otuz dokuz) tanesi ise insan istihbaratı açısından gerçeği yansıtmamaktadır. Oransal olarak ele alındığında %33 (yüzde otuz üç)' e karşı %67 (yüzde altmış yedi)'lik bir dağılıma tekabül etmektedir. Dolayısıyla filmlerin tamamına bakıldığında her 3 (üç) sahneden 2 (iki)'si insan istihbaratı açısından doğru değildir.

Sahne bazlı incelemenin yanı sıra tüm filmler bir bütün olarak insan istihbaratında kullanılan yöntemler açısından ele alındığında ortaya çok farklı bir tablo çıkmamaktadır. James Bond filmleri insan istihbaratında kullanılan yöntemlerin çeşitliliği açısından araştırmacılara fazla veri sunmamaktadır. Örneğin ajanların istihbarat teşkilatına kabul edilmeleri ile başlayan ve eğitilmeleri ile devam eden işe alma süreç ve yöntemleri hiçbir filmde ele alınmamıştır. Bu nedenle James Bond'u diğer ajanlardan ayıran özelliklerin neler olduğu açığa kavuşturulmamıştır.

Yabancı bir ülkede görev alan ve James Bond gibi gayri resmi maske hikaye (*non official cover*) taşıyan bir ajanın en önemli vazifesinin casus angaje etmek olduğu ve ajanların bu konuda oldukça profesyonel olması gerektiği bir gerçek olmasına rağmen hemen hemen hiçbir filmde James Bond böyle bir gayret ve çaba içerisine girmemektedir. Bunun yerine kendisi yabancı ülkelerde hedef noktalara sızma-infiltrasyon operasyonları yapmaya kalkışmakta ve bu tehlikeli hareketleri sonucunda deşifre olmaktadır.

Ajanlar, yabancı ülkelerde kendilerini maske hikayeleri ile kamufle ederken önemli kurum ve kuruluşlarda çalışan insanları kendileri ile işbirliği yapmaya yani casusluk işine ikna etmekle görevlidirler. İşbirliğine yanaşan casusların sevk ve idaresi, motivasyon kaynaklarının (para, ideoloji vb.) doğru belirlenmesi ve hem kendi hem de casusun güvenliğinin sağlanarak önemli bilgi ve belge akışının sürekli hale

getirilmesi diye tabir edilen angaje etme süreci ise hiçbir filmde karşımıza çıkmamaktadır. Tarihteki en iyi casus ustalarının (*spy masters*) casus ağlarını (*spy rings*) çok iyi bir şekilde yönettiği hakikatinden hareketle James Bond'un 1 (bir) tane bile kendisine doğru bilgi sağlayacak, önemli belgelere ulaşabilecek casus ağı kuramamış olması ile filmlerde James Bond'un MI6'nın en iyi ajanlarından birisi diye lanse edilmesi arasında rasyonaliteden uzak bir yaklaşım bulunmaktadır.

Gerçekte ajanların da ailesi, arkadaş çevresi, sosyal yaşantısı bulunmakta ve istihbarat teşkilatına mensup deneyimli bir ajan hem özel yaşantısını hem de mesleğinin gerektirdiği gizlilik kaidelerine sadık yaşamını oldukça iyi bir şekilde yönetebilmektedir. İnsan istihbaratında maske hikâye ve gizlilik prensipleri kullanılarak harmanlanan bu tür bir yaşantı da filmlerde yer almamaktadır. Aynı şekilde bir ajanın görevini yaparken karşılaştığı en önemli zorluklardan birisi de; vakit kavramı olmaksızın göreve çağırılma ve uzun süre başka bir ülkede görevde bulunma gibi aile yaşantısında kendisini açıklama yapmaya zorlayacak süreçleri anne, baba, eş ve çocukları başta olmak üzere yakın çevresinden saklayabilme yeteneğine sahip olması ve bilmesi gereken prensibi doğrultusunda görevi hakkında kimseye bir şey söylememesidir. Bu görev bilincinin aile efradına da aşılması da gene ajanın profesyonelliğinden kaynaklanan önemli bir basamaktır. Ancak James Bond'un hiçbir filmde sosyal çevresi ile iş hayatı arasındaki gizlilik bağını nasıl yönettiği ele alınmamıştır. Bunun yerine filmlerde James Bond'un eşinin ölü olarak gösterilmesi ve tek başına bir hayat sürmesi ile bu zorlu sürecin kapatılması yoluna gidilmiştir.

Filmlerde insan istihbaratı açısından kullanılan en önemli yöntem buluşmalarda karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu buluşmaların çoğu canlı iletişim (*live drop*) şeklinde olmuş; cansız posta kutusu (*dead drop*) yanlış uygulanmış, fırça teması (*brush pass*) ise hiç kullanılmamıştır. Bunun nedeni de oldukça basittir çünkü cansız posta kutusu ve fırça teması ajanların angaje ettikleri casusları ile belge ve para alışverişinin yapılmasında kullanılan ve kontrespiyonaj unsurları tarafından takibin azaltılmasını sağlayan yöntemlerdendir; ancak James Bond'un kendisi için çalışan casusları olmadığından bu iki yöntem buluşmalarda yer almamaktadır.

Ajanların ateşli silah eğitimleri aldıkları bilinmektedir. Ancak bu eğitim onların asli görevleri değil; görev yapacakları ortamlarda her türlü olası/tehlikeli duruma karşı hazır olma ihtimaline karşı bir gerekliliktir. Bazen bu gereklilik ajanın maske

hikayesine adapte olmak için bir mecburiyettir. Çünkü istihbarat teşkilatları yalnızca diğer istihbarat teşkilatları ile değil; terör örgütleri, uyuşturucu baronları, mafyalar gibi toplumsal huzuru bozan her türlü yapı ile de mücadele etmektedirler. Tarihte görevleri gereği savaş alanlarına gönderilen askeri istihbarat personellerinin dahi karşı tarafın savaş stratejilerini ve/veya operasyonlarını öğrenme yani bilgi edinme misyonları olduğu halde-ki silahlı çatışmaya girmesi bu personellerin maske hikayeleri ile örtüşmektedir- filmlerde “öldürme yetkisi” adı altında James Bond’un bazen bir sabotajcı gibi hedefleri havaya uçurması, bir suikastçı gibi insanları öldürmesi, bir keskin nişancı gibi uzaktan hedeflere nişan alması ile ajanlık mesleğinin esas amacı olan önemli bilgi ve belgeleri elde etme ve bunu yerine getirirken halk içerisinde kamufle olma (*blend in*) ve maske hikayesini sürdürmesi arasında tezatlık vardır.

Filmlerde kontrespiyonaj unsurlarına da neredeyse hiç yer verilmemiştir. James Bond görev için gönderildiği başka bir ülkede; silahlı çatışmaya girerken, son model arabası ile limitlerinin sınırlarını zorlarken, önemli kişilerle temas halinde bulunurken diğer istihbarat teşkilatlarının kontrespiyonaj birimlerinin James Bond’a kendi ülkelerinde bu kadar özgür bir hareket alanı bırakmaları anlaşılamamaktadır. James Bond görev için gönderilen ülkenin bir ajanı gibi serbestçe dolaşabilmekte, tehlikeli hal ve hareketler sergilemekte ama kendisini hiçbir kontrespiyonaj unsuru takip-tarassut altına almamaktadır.

Tüm bu tespit ve değerlendirmeler neticesinde özellikle James Bond karakterinin;

- Ajanlık mesleğinin gerektirdiği pratik zekâ, ortam ve durumlara göre hareket etme, akli selim davranma, stres altında kontrollü olma kişisel becerilerine sahip olan,
- Maske hikayesine adapte olmak için görev yapacağı ülkenin kültürünü, dilini öğrenen, çeşitli sanat dallarında uzmanlaşan, ailesi ve sosyal bir yaşantısı olan,
- Hedefteki kurum ve kuruluşların çalışanları ile arkadaşlık kurup onların güvenlerini kazanan, motivasyonlarını öğrenip onların bu zafiyetlerinden faydalanan ve onları kendisi ile çalışmaya (angaje) ikna eden,
- Birbirlerinden bağımsız casus ağıları kuran ve bu ağların etkili çalışması için MI6 ile temas halinde bulunan,
- Casusları ile buluşmalarında kontrespiyonaj unsurlarına dikkat eden, deşifre olmamak için cansız posta kutusu yöntemini uygulayan,

- Elde ettiği bilgileri önem derecesine göre tasnif eden, bu bilgileri gizlilik prensipleri çerçevesinde MI6 merkezine zamanında ulaştıran bir ajan gibi gösterilmesinin insan istihbaratı açısından daha rasyonel olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

A.Taylor, S., ve Snow, D. (2008). Cold War Spies: Why They Spied and How They Got Caught. *Intelligence and National Security*, 12(2), s.101-125.

Agee, P. (1975). *Inside the Company: CIA Diary*. Great Britain: Penguin Books.

Anderson, P. (2017). Neocon Bond: The Cultural Politics of Skyfall. *Quarterly Review of Film and Video*, 34(1), 66-92.

Arslan, E., ve Köse, A. (2010). Bir Popüler Kültür İkonu Olarak James Bond Filmlerinin İdeolojik Okuması/ Ideological Study Of James Bond Films As A Popular Culture Icon. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 293-308.

Barut, B. (2009). 2000 Yılı Sonrası Bazı Hollywood Filmlerinde Kullanılan Ürün Yerleştirme Uygulamalarına “İçerik Analizi Yöntemiyle” Eleştirel Bir Bakış “Örnekleme Film: Die Another Day”. *Marmara İletişim Dergisi* (14), 144-162.

Bazna, E. ve Nogly, H. (1962). *I was Cicero*. (E. Mosbacher, Çev.) New York: Harper&Row Publishers.

Bilgi, İ. (2018). Jenerik Tasarımında Maurice Binder’ın Yeri ve 007 James Bond Film Jenerikleri. *Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2018(21), 77-91.

Black, J. (2002). 'Oh, James': 007 as International Man of History. *The National Interest*, 70(3), 106-112.

Black, J. (2004). The Geopolitics of James Bond. *Intelligence & National Security*, 19(2), 290-303.

Burkett, R. (2013). An Alternative Framework for Agent Recruitment: From MICE to RASCLS. *Studies In Intelligence*, 57(01), s. 7-17.

Chapman, J. (2017). ‘A thoroughly English movie franchise’ Spectre, the James Bond films, and Genre. *International Journal of James Bond Studies*, 1(1), 1-22.

Citron, M. (2011). The Operatics of Detachment: Tosca in the James Bond Film Quantum of Solace. *19th-Century Music*, 34(3), 316-340.

Cooper, H., Schembri, S., ve Miller, D. (2010). Brand–Self Identity Narratives in the James Bond Movies. *Psychology & Marketing*, 27(6), 557-567.

Cox, K. (2006). Becoming James Bond: Daniel Craig, rebirth, and refashioning masculinity in *Casin Royale* (2006). *Journal of Gender Studies*, 23(2), 184-196.

Cozine, K. (2015). Setauket to Abbottabad The Value of Film and Television in Teaching Human Intelligence. *Journal of Strategic Security Special Issue: Intelligence: Analysis, Tradecraft, Training, Education, and Practical Application*, 8(3), 80-92.

Dodds, K. (2003). Licensed to Stereotype: Geopolitics, James Bond and the Spectre of Balkanism. *Geopolitics*, 8(2), 125-156.

Dodds, K. (2006). Popular geopolitics and audience dispositions: James Bond and the Internet Movie Database (IMDb). *Transactions of the Institute of British Geographers*, 31(2), 116-130.

Dujmovic, N. (2008). Hollywood, don't you go disrespectin' my culture: The Good Shepherd versus real CIA history. *Intelligence and National Security*, 23(1), 25-41.

Dulles, A. (1966). *The Secret Surrender*. New York: Harper&Row, Publishers.

Edbrook, C. (1961). Principles Of Deep Cover. *Studies In Intelligence*, Summer 5, s. 1-29.

Escobar III, H. (2015). Developing a Better Understanding of the Personal Dimensions of Working at the Central Intelligence Agency. *Journal of Strategic Security*, 8(3), 1-14.

Eymür, M. (2005). *Analiz Bir Mit Mensubunun Anıları*. İstanbul: Elif Kitabevi Milenyum Yayıncılık.

Garland, T. (2009). “The Coldest Weapon of All”: The Bond Girl Villain in James Bond Films. *Journal of Popular Film and Television*, 37(4), 179-188.

Griffith, A. (1988). *The Spy Wore Red*. New York: Charter Books.

Harel, I. (1975). *The House on Garibaldi Street*. London: Andre Deutsch.

Herbig, K. ve Wiskoff, M. (2002). Espionage Against the United States by American Citizens 1947-2001. *Monterey: Defense Personnel Security Research Center*.

Hiller, J. (2012). Shaken, Not Stirred: Markus Wolf's Involvement in the Guillaume Affair and the Evolution of Foreign Espionage in the Former DDR. *Voces Novae*, 4(6), 93-113.

Hood, W. (1982). *Mole*. New York: W.W.Norton&Company.

Johnson, L. (2010). Evaluating “Humint”: The Role of Foreign Agents in U.S. Security. *Comparative Strategy*, 29(4), s. 308-332.

Jones, S. (2017). ‘Mr Bond, I’ve been expecting you’ The Cinematic Inaugurations of a New James Bond. *International Journal of James Bond Studies*, 1(1), 1-19.

Kean, T., Venitse, R. B., Kerrey, B., J.Roemer, T., Gorton, S., Lehman, J., . . . Hamilton, L. (2004). The 9/11 Commission Report. New York.

Laird, T. (2002). *Into Tibet*. New York: Grove Press.

Lawless, K. (2014). Constructing the ‘other’: construction of Russian identity in the discourse of James Bond films. *Journal of Multicultural Discourses*, 9(2), 79-97.

Levchenko, S. (1988). *On The Wrong Side My Life In The KGB*. New York: Pergamon Brassey's.

Johnson, L. (2008). Spies in the American Movies: Hollywood's take on Lese Majesté. *Intelligence and National Security*, 23(1), 5-24.

Lovell, S. (1966). *Of Spies and Strategems*. New Jersey: Prentice Hall.

Masterman, J. (1972). *The Double Cross System*. Avon Books.

McAnally, H., Robertson, L., Strasburger, V., ve Hancox, R. (2013). Bond, James Bond: A Review of 46 Years of Violence in Films. *JAMA PEDIATR*, 167(2), 195-196.

McCriskin, T., ve Moran, C. (2018). James Bond, Ian Fleming and intelligence: breaking down the boundary between the ‘real’ and the ‘imagined’. *Intelligence and National Security*, 33(6), 804-821.

McMillan, C. (2015). Broken Bond: Skyfall and the British Identity Crisis. *Journal of British Cinema and Television*, 12(2), 191-206.

Monat, P., ve Dille, J. (1964). *Spy In The U.S.* London: Frederick Muller Limited.

Moran, L. (2005). *Blowing My Cover*. New York: G.P. Putham's Sons.

Moyzisch, L. (1965). *Operation Cicero*. (C. Fitzgibbon, ve H. Fraenkel, Çev.) New York: Pyramid Books.

Myagkov, A. (1976). *Inside The KGB*. New York: Ballantine Books.

Neuendorf, K., Gore, T., Dalessandro, A., Janstova, P., ve Snyder-Suhy, S. (2010). Shaken and Stirred: A Content Analysis of Women’s Portrayals in James Bond Films. *Sex Roles*, 62, 747-761.

Pua, P. (2018). Iron Lady To Old Lady: The Neutering Of James Bond’s M. *Feminist Media Studies*, 18(1), 94-107.

- Pua, P., & Hiramoto, M.** (2018). Mediatization of East Asia in James Bond films. *Discourse, Context & Media*, 23, 6-15.
- Racioppi, L., ve Tremonte, C.** (2014). Geopolitics, Gender, and Genre: The Work of Pre-Title/Title Sequences in James Bond Films. *Journal of Film and Video*, 66(2), 15-25.
- Shin, B., ve Namkung, G.** (2008). Films And Cultural Hegemony: American Hegemony "Outside" And "Inside" The "007" Movie Series. *Asian Perspective*, 32(2), 115-143.
- Rimington, S.** (2002). *Open Secret*. London: Arrow Books.
- Rubin, B.** (2002). *Istanbul Intrigues*. Boğaziçi University Press.
- Sano, J.** (2015). The Changing Shape of HUMINT. *Intelligencer Journal*, 21(3), s. 77-80.
- Shulsky, A., ve Schmitt, G.** (1993). *Silent Warfare*. Brassey's.
- Singer, K.** (1945). *Spies and Traitors of World War 2*. New York: Prentice-Hall, Inc.
- Sulick, M.** (2007, Mart 22). Seminar on Intelligence, Command and Control. *Human Intelligence* (s. 1-26). Center for Information Policy Research&Harvard University .
- Sullivan, J.** (2017). CIA and The Polygraph. *The Intelligencer: Journal of U.S. Intelligence Studies*, 23(02), s. 65-68.
- Tekin, Y.** (2002). *Bir Gizli Servis Mensubunun Anıları Çuvaldız-I*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Tietjen, A.** (1961). *Soviet Spy Ring*. Pan Books.
- Trepper, L. ve Rotman, P.** (1979). *The Great Game*. Great Britain: Sphere Books.
- Ulun, A.** (2008). *Kod Adı Blitz*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Vise, D. A.** (2002). *The Bureau and The Mole*. New York: Grove Press.
- Warrick, J.** (2012). *The Triple Agent*. New York: Vintage Books.
- Wippl, J.** (2012). The Qualities That Make a Great Case Officer. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 25 (3) s. 595-603.
- Wolf, M. ve McElvoy, A.** (1998). *Memoirs Of A Spymaster*. London: Pimlico.
- Wright, P. ve Greengrass, P.** (1988). *Spycatcher*. New York: A Dell Book.

İnternet Kaynakları:

AFP. (2012). Britain's Queen Elizabeth II is greeted. <https://www.gettyimages.co.uk/detail/news-photo/britains-queen-elizabeth-ii-is-greeted-by-irish-actor-news-photo/146200807> (Erişim: 15.12.2018)

Alleyne-Lawler,O.(2017).MI6 Speaks to the Diversity Dashboard. Blackhistorymonth:<https://www.blackhistorymonth.org.uk/article/section/civil-service-careers/mi6-speaks-bhm/#comments> (Erişim: 15.12.2018)

Ap Archive. (2015). Queen Elizabeth Attends 'Casino Royale' Premiere. <https://www.youtube.com/watch?v=Jv0hNTrq3mE> (Erişim: 15.12.2018)

ASIS.(2018).*SelectionProcess*,<https://www.asis.gov.au/Careers/SelectionProcess.html>(Erişim: 28.01.2018)

ASIS. (2018). *The Most Interesting Job Interview.* <https://www.morehumanintelligence.com.au/> (Erişim: 22.07.2018)

ASIS. (2018). *Why Become An Intelligence Officer.* <https://www.asis.gov.au/Careers/Roles-and-Vacancies/Intelligence-Officer/Overview.html> (Erişim: 15.01.2018)

Baer, R. (2012). A former spy on life in the CIA: It's like Bond, with more boredom. https://www.washingtonpost.com/opinions/a-former-spy-on-life-in-the-cia-its-like-bond-with-more-boredom/2012/11/09/4878cdb6-2386-11e2-ba29-238a6ac36a08_story.html?utm_term=.0c4b39578db9 (Erişim: 16.12.2018)

B. Green, D. (2015). *A Humiliated Syria Hangs Israeli Spy Eli Cohen.* <https://www.haaretz.com/jewish/.premium-1965-a-humiliated-syria-hangs-israeli-spy-eli-cohen-1.5363140> (Erişim: 09.06.2018)

BIS. (2018). *How We Work.* <https://www.bis.cz/jak-pracujemeEN.html> (Erişim: 27.01.2018)

Box Office Mojo. (2018). All Time Box Office. <https://www.boxofficemojo.com/alltime/world/> (Erişim: 16.12.2018)

Burton, F. (2011). *Above the Tearline: Brush Passes and Dead Drops.* <https://worldview.stratfor.com/article/above-tearline-brush-passes-and-dead-drops> (Erişim: 22.04.2018)

Cabinet Office. (2014). *Government Security Classifications.* https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/251480/Government-Security-Classifications-April-2014.pdf (Erişim: 30.04.2018)

CIA. (2007). *The Good Shepherd.* <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol51no1/the-good-shepherd.html> (Erişim:02.01.2019)

CIA. (2018). Daniel Craig Visits the Agency to Discuss the Reel vs Real of Espionage.<https://www.cia.gov/news-information/blog/2018/reel-vs-real-with-daniel-craig.html> (Erişim: 16.12.2018)

CIA. (2018). FAQs. <https://www.cia.gov/about-cia/faqs/?tab=list-12> (Erişim: 17.12.2018)

CIA. (2016). *Human Intelligence.* <https://www.cia.gov/offices-of-cia/clandestine-service/intelligence.html> (Erişim: 08.01.2018)

CIA. (2011). *Secrecy Oath.* https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0005756528.pdf (Erişim: 11.02.2018)

CIA. (2013). *Hollywood Myths vs. the Real CIA.*<https://www.cia.gov/news-information/featured-story-archive/2012-featured-story-archive/myths-vs-real-cia.html> (Erişim: 17.01.2018)

CIA. (2016). *After You Apply.* https://www.youtube.com/watch?time_continue=141&v=ZJHHPiUZIZg (Erişim: 04.02.2018)

CIA. (2016). *Use Of 'Eyes Only' And 'To Be Opened By Addressee Only'.* <https://www.cia.gov/library/readingroom/document/cia-rdp78-02990a000100030022-5> (Erişim: 30.04.2018)

CIA. (2017). *Application Process.*<https://www.cia.gov/careers/application-process> (Erişim: 25.01.2018)

CIA. (2017). *FAQs.* <https://www.cia.gov/careers/faq/?tab=list-25> (Erişim: 29.01.2018)

CIA. (2017). *Keeping Secrets Safe: The Publications Review Board.* <https://www.cia.gov/about-cia/publications-review-board> (Erişim: 01.05.2018)

CIA. (2018). *Remarks by CIA Director Gina Haspel at Swearing-In Ceremony.* <https://www.cia.gov/news-information/press-releases-statements/2018-press-releases-statements/cia-director-gina-haspel-remarks-at-swearing-in-ceremony.html> (Erişim: 31.05.2018)

CIA. (2018). *Official Cover Story Lincoln Station Personnel.* https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000914509.pdf (Erişim: 20.02.2018)

CSIS. (2018). *CSIS Recruiting, Fairmont MacDonald Hotel, Edmonton, April 4 2018.* <https://www.canada.ca/en/security-intelligence-service/news/2018/03/csis-recruiting-fairmont-macdonald-hotel-edmonton-april-4-2018.html> (Erişim: 10.06.2018)

CSIS Canada. (2012). *CSIS Physical Surveillance Unit - Recruiting Video.* <https://www.youtube.com/watch?v=DES9mJe1pM8> (Erişim: 30.06.2018)

CSIS. (2018). *Selection Process.* <https://csiscareers.ca/en/how-apply/selection-process> (Erişim: 29.01.2018)

CSIS. (2018). *Surveillance Officer.* <https://www.canada.ca/en/security-intelligence-service/corporate/csis-jobs/available-jobs/surveillance-officer.html> (Erişim: 30.06.2018)

Daniélou, L. (2018). Daniel Craig has been having spy lessons with the CIA. <https://www.vogue.fr/vogue-hommes/culture/articles/daniel-craig-a-pris-des-cours-despionnage-avec-la-cia-pour-le-film-james-bond-007/66335> (Erişim: 17.12.2018)

Department Of The Army. (2006). Human Intelligence Collector Operations. https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/fm2_22x3.pdf (Erişim: 21.07.2018)

Encyclopaedia Britannica. (2018). *Richard Sorge.* <https://www.britannica.com/biography/Richard-Sorge> (Erişim: 09.06.2018)

FBI. (2006). *Take a Spy Quiz.* https://archives.fbi.gov/archives/news/stories/2006/february/counterintel_021306#9 (Erişim: 18.03.2018)

FBI. (2010). *FBI Records.* <https://vault.fbi.gov/ghost-stories-russian-foreign-intelligence-service-illegals/videos?selected=0ce6f3a6b0ad22da61d6be263c4a2382> (Erişim: 08.07.2018)

FBI. (2014). *Naval Espionage*.<https://www.fbi.gov/news/stories/naval-espionage-stopping-a-dangerous-insider-threat> (Erişim: 18.03.2018)

FBI. (2018). *Aldrich Ames*. <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/aldrich-ames> (Erişim: 10.03.2018)

FBI. (2018). *FBI Jobs*. <https://www.fbijobs.gov/career-paths/special-agents> (Erişim: 15.01.2018)

FBI. (2018). *Frequently Asked Questions*. <https://www.fbi.gov/about/faqs/are-informants-regular-employees-of-the-fbi> (Erişim: 15.01.2018)

FBI. (2018). *New Agent Training*.<https://www.fbi.gov/services/training-academy/new-agent-training> (Erişim: 25.06.2018)

FBI. (2018). *Security Clearances for Law Enforcement*.
<https://www.fbi.gov/resources/law-enforcement/security-clearances-for-law-enforcement> (Erişim: 01.05.2018)

Grant, M. (2009). *Background Checks for New Applicants*.
<https://www.fbi.gov/audio-repository/news-podcasts-inside-background-checks-for-new-applicants.mp3/view>
(Erişim: 08.07.2018)

Harris, R. (2017). *Australia's Foreign Spy Agency Launches New Agent Recruitment Campaign*. <https://www.heraldsun.com.au/news/victoria/australias-foreign-spy-agency-launches-new-agent-recruitment-campaign/news-story/6347c3d88013f1357a6e952fb9e8c9b3> (Erişim: 20.06.2018)

Holley, J. (2008). *Philip Agee, 72; Agent Who Turned Against CIA*. *Washingtonpost*
<http://www.washingtonpost.com/wp-yn/content/article/2008/01/09/AR2008010903619.html> (Erişim: 08.05.2018)

Hollister Hedley, J. (2007). *Publications Review Board*.
<https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/docs/v41i3a01p.htm#ft5> (Erişim: 02.05.2018)

Hopkins, N., ve Morris, J. (2015). *Former Agent: I was Abandoned by MI5 After Breakdown*.<https://www.bbc.com/news/uk-33543352> (Erişim: 27.06.2018)

Intelligence and Security Committee of Parliament. (2013). https://b1cba9b3-a-5e6631fd-s-sites.googlegroups.com/a/independent.gov.uk/isc/public-evidence/7november2013/20131107_ISC_uncorrected_transcript.pdf?attachauth=ANoY7cottENZ5PEZCXTjkS-P1Y4iQqVgvgE9fsePPiZ8g2ePDvby0QGyg-kg1PVAjVNzSFh0hf-8-pWchdIuaxUwgBorG6eB (Erişim: 15.07.2018)

Jenkin, M. (2014). *Undercover In MI6: What's It Like To Work As A Spy?* <https://www.theguardian.com/careers/careers-blog/spy-career-secret-service> (Erişim: 04.03.2018)

Joint Chiefs of Staff. (2013). *Joint Intelligence.* http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp2_0.pdf (Erişim: 10.07.2018)

Judd, A. (2008). *The Top-Secret History Of The Dead Letter Box.* <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=92489127> (Erişim: 08.07.2018)

Mattson, J. (2012). *James Bond 'Skyfall' World Premiere: Prince Charles, Camilla attend.* <https://www.pri.org/stories/2012-10-23/james-bond-skyfall-world-premiere-prince-charles-camilla-attend> (Erişim: 17.12.2018)

MI5. (2018). *How Spies Operate.* <https://www.mi5.gov.uk/how-spies-operate> (Erişim: 14.01.2018)

MI5. (2018). *Covert Human Intelligence Sources.* <https://www.mi5.gov.uk/covert-human-intelligence-sources> (Erişim: 16.01.2018)

MI5.(2018). *Mobile Surveillance.* <https://www.mi5.gov.uk/careers/opportunities/intelligence-collection> (Erişim: 01.07.2018)

MI5. (2018). *Mobile Surveillance Officers.* <https://www.mi5.gov.uk/careers/mso> (Erişim: 30.06.2018)

MI5. (2018). *School Leavers.* <https://www.mi5.gov.uk/careers/opportunities/school-leavers> (Erişim: 20.06.2018)

MI5. (2018). *Sir Roger Hollis (Director General 1956–65).* <https://www.mi5.gov.uk/sir-roger-hollis> (Erişim: 08.07.2018)

MI5. (2018). *The Selection Process.* <https://www.mi5.gov.uk/careers/selection-process> (Erişim: 23.08.2018)

Parker, J. (2018). Diana, Princess of Wales, and Charles, Prince of Wales, attend the Premiere of Licence to Kill. <https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/diana-princess-of-wales-and-charles-prince-of-wales-attends-news-photo/459519950> (Erişim: 15.12.2018)

NARA. (2018). Bunche, Ralph J. tarihinde NARA Web Sitesi: https://nara-media-001.s3.amazonaws.com/arcmedia/oss/Bunche_Ralph.pdf (Erişim: 10.02.2018)

NARA. (2010). Classified National Security Information. <https://www.federalregister.gov/documents/2010/01/05/E9-31418/classified-national-security-information> (Erişim: 30.04.2018)

National Archives. (2018). Small Town Espionage. <https://catalog.archives.gov/id/896138> (Erişim: 04.02.2018)

NSA. (2018). Oath. https://www.nsa.gov/news-features/declassified-documents/friedman-documents/assets/files/reports-research/FOLDER_052/41708029074734.pdf (Erişim: 10.02.2018)

OPM. (2016). Questionnaire For National Security Positions. https://www.opm.gov/forms/pdf_fill/sf86.pdf (Erişim: 08.07.2018)

Rogov, A. (2007). Pitfalls Of Civilian Cover. https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol8no3/html/v08i3a03p_0001.htm#4-headquarters-in-moscow (Erişim: 24.02.2018)

SBU Press Centre. (2017). The SBU uncovers agent of Russian secret services in CabinetOffice. <https://ssu.gov.ua/en/news/65/category/21/view/4233#.c2RwS65W.dpbs> (Erişim: 01.07.2018)

ScreenSlam. (2015). Spectre: Red Carpet Premiere Highlights at Royal Premiere in London. <https://www.youtube.com/watch?v=tomgS9LQiw> (Erişim: 15.12.2018)

Secret Service. (2018). The Protective Mission. <https://www.secretservice.gov/protection/#who> (Erişim: 24.06.2018)

SIS. (2015). Young SIS Officers Took the Oath of Allegiance to Motherland. <http://www.sis.md/en/evenimente/young-sis-officers-took-oath-allegiance-motherland> (Erişim: 10.02.2018)

SIS. (2018). SIS (MI6) AT A Glance Watch Video. <https://www.sis.gov.uk/> (Erişim: 10.02.2018)

SIS. (2018). *Application Process*. <https://www.sis.gov.uk/application-process-oo.html>
(Erişim: 29.01.2018)

SIS. (2018). *Intelligence Officer Ref. 1351*.
<https://recruitmentservices.applicationtrack.com/vx/lang-en-GB/mobile-0/appcentre-2/brand-2/candidate/so/pm/1/pl/5/opp/1351-Intelligence-Officer-Ref-1351/en-GB>
(Erişim: 28.01.2018)

SIS. (2018). *Our History*. <https://www.sis.gov.uk/our-history.html>
(Erişim: 02.01.2019)

Suddath, C. (2010). *How Not to Censor a Book: Pentagon Makes a Best Seller*.
<http://content.time.com/time/nation/article/0,8599,2022459,00.html>
(Erişim: 08.05.2018)

ThamesTv. (2018). *Princess Diana, Royal Film Premier, Octopussy, 1983*.
https://www.youtube.com/watch?v=pml_S1Opr3o (Erişim: 15.12.2018)

ThamesTv. (2018). *Princess Diana, Royal Premier, View To a Kill 1985*.
<https://www.youtube.com/watch?v=SF-kBGHslXQ> (Erişim: 15.12.2018)

Warner, N. (2012). *ASIS AT 60*. <https://www.asis.gov.au/About-Us/Speech.html>
(Erişim: 14.07.2018)

Werner, T. (1997). *C.I.A. Officer Admits Spying For Russians*.
<http://www.nytimes.com/1997/03/04/us/cia-officer-admits-spying-for-russians.html>
(Erişim: 04.02.2018)

Yates, E., ve Engel, P. (2017, Mayıs 13). *7 Things The CIA Looks For When Recruiting People*. <http://www.businessinsider.com/7-things-cia-director-recruiting-people-michael-hayden-2017-3> (Erişim: 20.06.2018)

YouGov. (2018). *YouGov Survey Results*.
https://d25d2506sfb94s.cloudfront.net/cumulus_uploads/document/sur4dbksy5/Bond_180925_ResultsWithCode.pdf
(Erişim: 15.12.2018)

Film Kaynakları:

- Apted, M. (1999). *The World Is Not Enough* , EON Productions.
- Campbell, M. (1995). *GoldenEye* , EON Productions.
- Campbell, M. (2006). *Casino Royale* , EON Productions.
- Forster, M. (2008). *Quantum of Solace* , EON Productions.
- Gilbert, L. (1967). *You Only Live Twice* , EON Productions.
- Gilbert, L. (1977). *The Spy Who Loved Me* , EON Productions.
- Gilbert, L. (1979). *Moonraker* , EON Productions.
- Glen, J. (1981). *For Your Eyes Only* , EON Productions.
- Glen, J. (1983). *Octopussy* , EON Productions.
- Glen, J. (1985). *A View to a Kill* , EON Productions.
- Glen, J. (1987). *The Living Daylights* , EON Productions.
- Glen, J. (1989). *Licence to Kill* , EON Productions.
- Hamilton, G. (1964). *Goldfinger* , EON Productions.
- Hamilton, G. (1971). *Diamonds Are Forever* , EON Productions.
- Hamilton, G. (1973). *Live and Let Die* , EON Productions.
- Hamilton, G. (1974). *The Man with the Golden Gun* , EON Productions.
- Hunt, P. (1969). *On Her Majesty's Secret Service* , EON Productions.
- Mendes, S. (2012). *Skyfall* , EON Productions.
- Mendes, S. (2015). *Spectre* , EON Productions.
- Spottiswoode, R. (1997). *Tomorrow Never Dies* , EON Productions.
- Tamahori, L. (2002). *Die Another Day* , EON Productions.
- Young, T. (1962). *DR.NO* , EON Productions.
- Young, T. (1963). *From Russia with Love* , EON Productions.
- Young, T. (1965). *Thunderball* , EON Productions.

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı : Ahmet EGRİ

Doğum Yeri- Tarihi : Bursa-25.11.1985

Öğrenim Durumu:

Lisans : Gaziantep Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği, 2009

Yüksek Lisans : İstanbul Aydın Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri, 2019

Yabancı Dil : İngilizce

